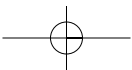
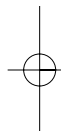
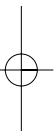

Θρησκευτικά Γ' Δημοτικού

Ο Θεός στη ζωή μας

ΒΙΒΛΙΟ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Παντελής Ζούρας , <i>Θεολόγος, Εκπαιδευτικός</i> Δημήτριος Θερμός , <i>Δάσκαλος</i> Αντώνιος Παναγάκης , <i>Δάσκαλος</i> Μαίρη Βούκανου , <i>Δασκάλα</i> Αγγελική Μαστρομιχαλάκη , <i>Δασκάλα</i>
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Κυριάκος Σταυριανός , <i>Επίκ. Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης</i> Ηλίας Ζαγαλιώτης , <i>Σχολικός Σύμβουλος</i> Εμμανουήλ Χαρίτος , <i>Δάσκαλος</i>
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Παναγιώτα Φούρκα-Ταταράκη , <i>Εικονογράφος - Σκιτσογράφος</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Σπυριδούλα Βέλλη , <i>Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γεώργιος Οικονόμου , <i>Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Ζωή Πλιάκου , <i>Θεολόγος, Εκπαιδευτικός</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Αντώνης Βάος , <i>Εικαστικός Καλλιτέχνης</i>
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	Ελληνικά Γράμματα Α.Ε., Multimedia Α.Ε.

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Τύπας
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Γεώργιος Οικονόμου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

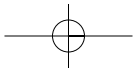
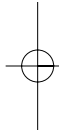
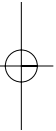
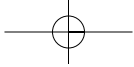
Παντελής Ζούρας Δημήτριος Θερμός Αντώνιος Παναγάκης
Μαίρη Βούκανου Αγγελική Μαστρομιχαλάκη

Θρησκευτικά Γ' Δημοτικού

Ο Θεός στη ζωή μας

ΒΙΒΛΙΟ ΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

• Εισαγωγικά	7
• Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών μέσα από το διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών	8
• Ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας	9
• Εποπτικά μέσα διδασκαλίας	9
• Προτεινόμενες διαθεματικές προσεγγίσεις	10
• Αξιολόγηση	12
• Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική	13
• Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ Ο Θεός είναι μαζί μας	15
1. Ο Αγιασμός στο σχολείο μας	17
2. Ο Σταυρός: Το σύμβολο των χριστιανών	19
3. Ο Θεός είναι κοντά μας	21
4. Η προσευχή είναι επικοινωνία με το Θεό	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ Το δώρο της ζωής	26
5. Ο Δαβίδ δοξολογεί το Θεό	28
6. Ο θαυμαστός μας κόσμος	30
7. Ο Θεός φροντίζει όλα τα πλάσματά του	31
8. Η γέννηση ενός παιδιού είναι δώρο στην οικογένεια	34
9. Όλα τα παιδιά του κόσμου είναι αδέρφια	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ Η ζωή θέλει αγάπη και προσπάθεια	39
10. Ο άνθρωπος συνεργάτης του Θεού	40
11. Χαρίσματα του ανθρώπου	42
12. Ο Θεός ευλογεί τη δημιουργική εργασία	44
13. Όταν η ζωή μας κινδυνεύει	46
14. Οι σχέσεις μας με τους άλλους και με το Θεό	49
15. Η Κιβωτός της αγάπης	51
16. Η εμπιστοσύνη στο Θεό	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ Με το Χριστό αλλάζει η ζωή	55
17. Παναγία, η μητέρα του Χριστού	56
18. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου	58

19. Ο Χριστός γεννιέται	60
20. Πώς γιορτάζονται τα Χριστούγεννα	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ Η χαρά στη ζωή 64

21. Ο Χριστός βαπτίζεται στον Ιορδάνη	65
22. Η γιορτή των Θεοφανίων	67
23. Βαφτίσια, γιορτή χαράς	69
24. Η ονομαστική μου γιορτή	71
25. Το πανηγύρι της ενορίας μας	72
26. Θεία Κοινωνία: Το Μυστήριο της αγάπης	74
27. Οι Τρεις Ιεράρχες: Γιορτάζουν τα σχολεία	77

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄ Η ζωή με τους γύρω μας 79

28. Ζούμε με τους άλλους	80
29. Στην οικογένεια μαθαίνουμε τη ζωή	82
30. Με τους αληθινούς φίλους πλουτίζουμε τη ζωή	84
31. Ο Θεός αγαπά και συγχωρεί	86
32. Ο καλός Σαμαρείτης	88
33. Η Αγία Φιλοθέη: Παράδειγμα καλοσύνης	89
34. Το κακό ασχημίζει τη ζωή	90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄ Τα Πάθη και η Ανάσταση του Χριστού 92

35. Αρχίζουν τα Πάθη του Χριστού	93
36. Ο Ιησούς στο Σταυρό	94
37. Μεγάλη Παρασκευή: «Ἡ ζωή ἐν τάφῳ»	95
38. «Χριστός Ἄνέστη!»	97
39. Λαμπρή, μέρα ξέχωρης χαράς!	98

6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η΄ Γιορτές μετά το Πάσχα 99

40. «Ο Κύριός μου και ο Θεός μου»	100
41. Ο Άγιος Γεώργιος	101
42. Η Ανάληψη του Χριστού	102
43. Κοσμάς και Δαμιανός: Ανάργυροι ιατροί	103
• Βιβλιογραφία	104
• Βιβλία για παιδιά	107
• Πηγές από το Διαδίκτυο	109

Εισαγωγικά

Το βιβλίο Θρησκευτικών της Γ' τάξης του δημοτικού σχολείου έχει ως τίτλο **Ο Θεός στη ζωή μας**.

Περιλαμβάνει οκτώ κεφάλαια. Ανά κεφάλαιο οι μαθητές επιδιώκεται:

Κεφάλαιο Α'. **Ο Θεός είναι μαζί μας**. Να γνωρίσουν ότι ο Θεός αγαπά τον άνθρωπο και τον κόσμο, συνοδεύει, αγιάζει και ευλογεί τη ζωή.

Κεφάλαιο Β'. **Το δώρο της ζωής**. Να γνωρίσουν ότι ο κόσμος είναι ένα θαυμαστό δημιούργημα του Θεού, το οποίο οι άνθρωποι απολαμβάνουν και δοξάζουν το Θεό γι' αυτό. Επίσης να πληροφορηθούν ότι ο Θεός είναι στοργικός Πατέρας και φροντίζει όλα τα πλάσματά του.

Κεφάλαιο Γ'. **Η ζωή θέλει αγάπη και προσπάθεια**. Να αναγνωρίσουν ότι ο Θεός τίμησε τον άνθρωπο με τα χαρίσματα που τον προίκισε και τον κατέστησε συνεργάτη του. Να αντιληφθούν ότι ο Θεός συνοδεύει τον άνθρωπο στον αγώνα της ζωής.

Κεφάλαιο Δ'. **Με το Χριστό αλλάζει η ζωή**. Να γνωρίσουν το πρόσωπο της Παναγίας και να καταλάβουν ότι στο πρόσωπό της εκπληρώθηκαν οι προφητείες για τον ερχομό του Χριστού, ελευθερωτή του κόσμου. Ακόμη να κατανοήσουν ότι η γέννηση του Χριστού αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της αγάπης του Θεού για τον άνθρωπο και αρχή μιας νέας πορείας για τον κόσμο.

Κεφάλαιο Ε'. **Η χαρά στη ζωή**. Να γνωρίσουν και να βιώσουν την ορθόδοξη παράδοση. Αυτό θα γίνει καθώς θα μελετήσουν τις γιορτές που αναφέρονται στο Χριστό και στους Αγίους. Θα δουν, λοιπόν, ότι αυτές οι γιορτές σφραγίζουν την προσωπική, οικογενειακή, ενοριακή και σχολική ζωή και δημιουργούν κοινωνικότητα και ευφροσύνη. Επιπλέον επιδιώκεται να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα των Μυστηρίων του Βαπτίσματος και της Θείας Κοινωνίας.

Κεφάλαιο ΣΤ'. **Η ζωή με τους γύρω μας**. Να γνωρίσουν τους όρους και τη σημασία της συμβίωσης μέσα από τη συμμετοχή στη ζωή της Εκκλησίας. Θα κατανοήσουν ότι η αγάπη πρέπει να εκδηλώνεται προς όλους τους ανθρώπους. Για το σκοπό αυτό είναι αναγκαίο τις σχέσεις μας με τους άλλους να τις διακρίνει η αλληλοκατανόηση, η υπευθυνότητα και η αγάπη καθώς και η μεταμέλεια και η συγγνώμη.

Κεφάλαιο Ζ'. **Τα Πάθη και η Ανάσταση του Χριστού**. Να κατανοήσουν ότι στη ζωή το καλό και το κακό εκφράζονται με ποικίλους τρόπους και ότι τα Πάθη του Χριστού συνιστούν την αποκορύφωση της έκφρασης του κακού, αλλά και το μεγαλείο της θυσίας για το καλό. Επίσης θα κατανοήσουν ότι η Ανάσταση του Χριστού αποτελεί κορυφαίο γεγονός της ζωής της Εκκλησίας και ότι το Πάσχα είναι η πιο μεγάλη γιορτή της Ορθοδοξίας και του λαού μας.

Κεφάλαιο Η'. **Γιορτές μετά το Πάσχα**. Να γνωρίσουν το γεγονός της Ανάληψης και τις γιορτές μετά το Πάσχα. Τα παιδιά θα καταλάβουν ότι οι μικρές γιορτές είναι σαν τους μικρούς σταθμούς ανεφοδιασμού των μελών της Εκκλησίας.

Το **βιβλίο του δασκάλου** περιέχει πληροφορίες για την πληρέστερη κατανόηση του βιβλίου του μαθητή και το σωστότερο τρόπο χρήσης του. Συμπληρώνει το βιβλίο του μαθητή, βοηθώντας το δάσκαλο ως εξής:

1. Οι **στόχοι** δίνονται στην αρχή κάθε μαθήματος.
2. Η **πρόταση για αφόρμηση**, δίνει με πρωτότυπο και διαφορετικό τρόπο κάθε φορά, τη δυνατότητα στο δάσκαλο να ξεκινήσει το μάθημα κεντρίζοντας το ενδιαφέρον των μαθητών.
3. Η **πρόταση κύριου διδακτικού στόχου**, επιδιώκει να συγκεντρώσει το ενδιαφέρον των παιδιών σε ένα σημείο βασικό και ουσιαστικό για κάθε μάθημα.
4. Στην **εμπέδωση διδακτικών στόχων** δίνονται απαντήσεις σε ερωτήσεις, ασκήσεις, ακροστιχίδες, κρυπτόλεξα κ.λπ. για να διευκολύνεται ο δάσκαλος. Δίνονται επιπλέον στοιχεία ειδικά στα θέματα για συζήτηση, ώστε να βρει περισσότερες πληροφορίες ο δάσκαλος και να διεξάγει μια συζήτηση με άνεση και πληρότητα.
5. Τα **συμπληρωματικά στοιχεία** δίνουν την ευκαιρία ανάλογα με το χρόνο του εκάστοτε μαθήματος, το ενδιαφέρον που δείχνει το σύνολο της τάξης αλλά και το επίπεδο των μαθητών, να συνεχίσει ο δάσκαλος το κάθε μάθημα με επιπλέον υλικό. Οι εκκλησιαστικοί ύμνοι, τα απολυτίκια, καθώς και η ερμηνεία και ανάλυσή τους, όπως και κάποιων ποιημάτων μπορούν να κάνουν το μάθημα ευχάριστο και να βοηθήσουν στην προσέγγιση των στόχων.

Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών μέσα από το διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών

Η ηθική και πνευματική ανάπτυξη των μαθητών έχει άμεση σχέση με την εκπαίδευσή τους. Στο σύγχρονο δημοτικό σχολείο η ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού αποτελεί αναγκαιότητα και ταυτόχρονα λειτουργεί συμπληρωματικά προς την οικογένεια και την Εκκλησία για την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του νέου ανθρώπου.

Ο σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών*, μεταξύ άλλων, συμβάλλει:

- α) Στην απόκτηση γνώσεων σχετικά με την ορθόδοξη χριστιανική πίστη και παράδοση.
- β) Στην κατανόηση της χριστιανικής πίστης ως μέσου νοηματοδότησης του κόσμου και της ζωής.
- γ) Στην παροχή ευκαιριών στους μαθητές για κριτική επεξεργασία στερεοτύπων, παραδοχών, αξιών, στάσεων καθώς και σχετικού προβληματισμού τους.
- δ) Στην προβολή της ορθόδοξης πνευματικότητας ως ατομικού και συλλογικού βιώματος.

* Περισσότερα για την έννοια της Διαθεματικότητας, τη διάχυση και εφαρμογή της στα μαθήματα καθώς και το πλήρες ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ του μαθήματος των Θρησκευτικών, βάσει του οποίου αναπτύσσονται οι διδακτικές ενότητες, στο ΦΕΚ 303 τ. Β' / 13-3-2003 σελ. 3733-3744 και 3867- 3914 που μπορεί κάθε εκπαιδευτικός να το αναζητήσει και στο www.pi-schools.gr

Ενδεικτικό διάγραμμα διδασκαλίας

Κάθε μάθημα αποτελείται από ένα *κεντρικό κείμενο*. Το κείμενο εκφράζει με λίγα λόγια βασικές αρχές της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης. Στη διδακτική ενότητα περιλαμβάνονται επίσης οι *προκαταβολικοί οργανωτές* και οι κύριες διαθεματικές έννοιες που προτείνονται από το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών. Στο κείμενο εμφανίζονται κάποιες *λέξεις ή έννοιες-κλειδιά*, με διαφορετικό χρώμα, οι οποίες ερμηνεύονται παρακάτω στην ενότητα με τίτλο *Μαθαίνω τις λέξεις*.

Ακολουθεί η επεξεργασία του κειμένου και οι προτεινόμενες *δραστηριότητες*. Οι δραστηριότητες βασίζονται στις αρχές της εναλλακτικής μορφής μάθησης, γι' αυτό και ποικίλουν ανάλογα με το προσφερόμενο θέμα. Έτσι τα διαθεματικά σχέδια εργασίας (projects) εναλλάσσονται ή συμπληρώνονται από γραπτές ασκήσεις, παιχνίδια, ακροστιχίδες, σχέδια ζωγραφικής κ.λπ.

Στο τέλος κάθε μαθήματος υπάρχουν τα: *Με λίγα λόγια* και *Με μια φράση*. Αποτελούν τη σύνοψη του μαθήματος με λίγες προτάσεις, οι οποίες θα βοηθήσουν το μαθητή στην αφομοίωση του συγκεκριμένου μαθήματος. Σε καμία περίπτωση δε θα πρέπει ο δάσκαλος να υποχρεώνει τους μαθητές να αποστηθίσουν αυτές τις ενότητες.

Εποπτικά μέσα διδασκαλίας

*Ό,τι ακούω το ξεχνάω, ό,τι βλέπω το θυμάμαι,
ό,τι κάνω το έχω κατακτήσει και δεν το ξεχνάω ποτέ!*

Τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας είναι απαραίτητα για την πρώτη συνάντηση του μαθητή με το μάθημα των Θρησκευτικών.

Σημαντικό εποπτικό μέσο για τη διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών είναι η *εικόνα*, βυζαντινή ή πιο σύγχρονης τεχνοτροπίας. Εικόνες υπάρχουν στο βιβλίο, παράλληλα με την εικονογράφηση. Στο αρχείο του κάθε σχολείου, μπορεί να υπάρχουν βυζαντινές εικόνες ως φορητές εικόνες, χάρτινες μεγάλες ή μικρές, ή μπορεί να προμηθευτεί ο δάσκαλος από κατάσταση με εκκλησιαστικά είδη.

Στα εποπτικά μέσα διδασκαλίας συγκαταλέγουμε και το βιωματικό τρόπο προσέγγισης. Πολλές από τις εκδηλώσεις της ζωής των χριστιανών χαρακτηρίζονται από την ευλογία των Μυστηρίων της Εκκλησίας. Κατά την αρχή της σχολικής χρονιάς οι μαθητές, την πρώτη κιόλας μέρα, συμμετέχουν στον *Αγιασμό*. Με την εμπειρία αυτή έχουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν από κοντά στοιχεία από την ορθόδοξη λατρεία. Με τον *εκκλησιασμό* τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να βρεθούν όλα μαζί στο ναό και να νιώσουν τη χαρά της κοινής προσευχής και του κοινού τόπου λατρείας.

Απαραίτητο εποπτικό μέσο είναι και ο *χάρτης*, γεωγραφικός, ιστορικός ή θρησκευτικός.

Παράλληλα με το βιβλίο των Θρησκευτικών της Γ' τάξης κυκλοφορεί και λογισμικό (cd-rom) με οπτικοακουστικό υλικό το οποίο συνοδεύει και εμπλουτίζει κάποια μαθήματα. Χρήσιμες είναι ακόμα οι κασέτες ήχου ή τα cd (ψηφιακοί δίσκοι) βυζαντινής μουσικής που κυκλοφορούν στο εμπόριο ή σε ενοριακούς ναούς. Τα

ακούσματα αυτά μπορούμε να τα αξιοποιήσουμε σε πολλά σημεία της διδασκαλίας ως αφόρμηση ή εμπέδωση καθώς και για εμπλουτισμό ή ευχαρίστηση.

Προτεινόμενες διαθεματικές προσεγγίσεις

Τα κύρια χαρακτηριστικά της διαθεματικής προσέγγισης είναι από τη μια η οργάνωση της σχολικής γνώσης γύρω από θέματα γενικότερου ενδιαφέροντος και από την άλλη η ενεργός συμμετοχή των μαθητών στη διερεύνηση των παραπάνω θεμάτων. Στόχος λοιπόν είναι η διαμόρφωση ενεργών και υπεύθυνων παιδιών, τα οποία με βάση τη γνώση που θα αποκτούν να μπορούν να αντιμετωπίσουν με κριτική σκέψη τη ζωή τους και τη σχέση τους με τους άλλους.

Στην εισαγωγή κάθε κεφαλαίου προτείνονται έννοιες διαθεματικής προσέγγισης ενδεικτικές και θεμελιώδεις για κάθε ενότητα. Τις έννοιες αυτές τις συναντάμε σε πολλά κεφάλαια, θεωρήθηκε όμως σκόπιμο να διακριθούν κάποιες, ανάλογα με την έμφαση που παίρνουν στο περιεχόμενο των μαθημάτων του κεφαλαίου. Έτσι λοιπόν έννοιες όπως *πολιτισμός, παράδοση, άτομο, κοινωνία, ισότητα, αλληλεπίδραση, χώρος, χρόνος, οργάνωση*, συναντιούνται σταδιακά σε όλα τα κεφάλαια του βιβλίου.

Η ανάπτυξη των παραπάνω εννοιών στηρίζεται στις βασικές αρχές της διαθεματικότητας: α) της παιδοκεντρικότητας, β) της αυτενέργειας στη μάθηση, γ) της συνδιερεύνησης, δ) της παροχής πληροφοριών και γνώσεων και ε) της ολιστικής προσέγγισης.

Ενδεικτικά διαθεματικά σχέδια εργασίας:

Θέμα: *Η ενορία μου*

Οι μαθητές κατά ομάδες μελετούν κείμενα, εικόνες, γεωγραφικά σχήματα, ιστορικά, αρχιτεκτονικά πολιτιστικά στοιχεία. Προσπαθούν γραπτά, προφορικά και με όσους ερευνητικούς τρόπους είναι δυνατόν να προσεγγίσουν απ' όλες τις πλευρές τη θεματική ενότητα που αναφέρεται στη δική τους γειτονιά.

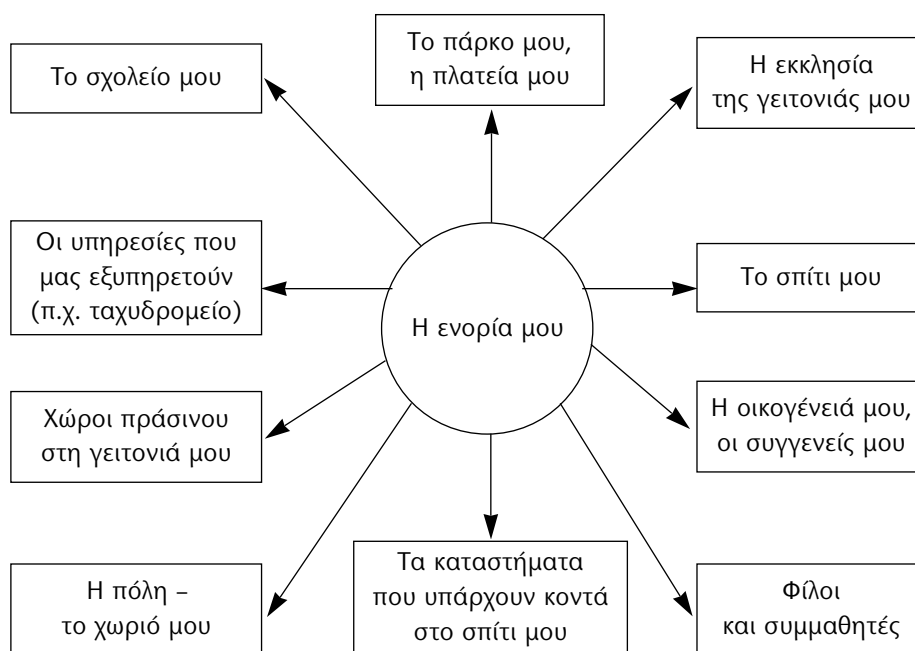
Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες: Χώρος, χρόνος, πολιτισμός.

Προεκτάσεις: Μαθήματα Γλώσσας, Μαθηματικών, Μελέτης Περιβάλλοντος, Ιστορίας, Αισθητικής Αγωγής.

Σχέδιο εργασίας

Ενδεικτική ανάπτυξη σχεδίου δράσης για το μάθημα: *Ο Θεός φροντίζει όλα τα πλάσματά του.*

Θέμα: **Η ενορία μου**

Στο παραπάνω σχήμα φαίνεται η ανάπτυξη ενός σχεδίου εργασίας με θέμα την ενορία. Η αναφορά σε ένα τέτοιο θέμα έχει ως στόχους:

1. να εξοικειωθούν οι μαθητές με το αντικείμενο αυτό,
2. να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα κοντινά τους αλλά ταυτόχρονα να συνειδητοποιήσουν ότι όλα όσα είναι γύρω μας χρειάζονται τη δική μας προστασία και αγάπη, για να συνεχίσουν να υπάρχουν,
3. να κατανοήσουν πως εμείς οι άνθρωποι χρειάζεται να αγαπήσουμε πραγματικά τον τόπο όπου ζούμε και να τον φροντίζουμε άγρυπνα, για να είναι η ζωή μας όμορφη και ειρηνική,
4. να ενθαρρυνθούν και δια του μαθήματος των Θρησκευτικών, ώστε να γίνουν ενεργοί πολίτες.

Κάθε πεδίο του σχεδίου αντιπροσωπεύει και μια ολόκληρη ενότητα που μπορεί να την επεξεργαστούν όλοι μαζί οι μαθητές ή κατά ομάδες. Στο τέλος της επεξεργασίας και της ανάπτυξης των δραστηριοτήτων θα γίνει η ανακοίνωση των συμπερασμάτων σε όλη την τάξη.

Χρονοδιάγραμμα: Εβδομαδιαία ανάπτυξη, μηνιαία, τρίμηνη ή καθ' όλη τη σχολική χρονιά.

Ενδεικτική ανάπτυξη πεδίων δράσης

A. Χώροι πρασίνου στην ενορία μου

1. φωτογραφίζω τους χώρους,
2. παίρνω συνεντεύξεις από συγγενείς, άλλους μαθητές του σχολείου για τη γνώμη τους σχετικά με τους χώρους αυτούς,
3. παρατηρώ και καταγράφω τη χλωρίδα και την πανίδα των χώρων αυτών,
4. ιστορική αναδρομή,
5. προτάσεις για βελτίωση, διατήρηση και ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

B. Η εκκλησία της γειτονιάς μου

1. επίσκεψη στην εκκλησία,
2. ιστορική αναδρομή,
3. συνομιλία με τον ιερέα της ενορίας μας για το φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας,
4. προτάσεις για δική μας συμμετοχή στην προσπάθεια της Εκκλησίας για προστασία του περιβάλλοντος χώρου, του ναού, των ανθρώπων της γειτονιάς.

Τα υπόλοιπα πεδία μπορούν να αναπτυχθούν με παρόμοιο τρόπο.

Διαθεματική προσέγγιση:

Τα μαθήματα που θα χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη του θέματός μας μπορεί να είναι:

Η Μελέτη Περιβάλλοντος (γνωριμία με το φυσικό περιβάλλον και την οικογένεια), η Γλώσσα (λογοτεχνικά κείμενα, ερωτήσεις για συνεντεύξεις, παραγωγή γραπτού και προφορικού λόγου), η Αισθητική Αγωγή (Μουσική, Εικαστικά, Θεατρικό παιχνίδι), τα Μαθηματικά (καταμέτρηση επιφανειών των χώρων της γειτονιάς, δημιουργία σχεδίων, νέες προτάσεις).

Αξιολόγηση

Έναν από τους βασικούς στόχους της αξιολόγησης του μαθητή αποτελεί η ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ο δάσκαλος και οι μαθητές χρειάζεται να εντοπίσουν μαθησιακές ελλείψεις με σκοπό να βελτιωθεί η ποιότητα της μάθησης. Ακόμη να βελτιωθεί η ικανότητα διαχείρισης της γνώσης από την πλευρά των μαθητών καθώς και η ανάπτυξη υπευθυνότητας και διάθεσης για συλλογική εργασία. Με την αξιολόγηση ενισχύεται η γνώση που έχει κατακτηθεί ώστε να αξιοποιηθούν οι σκοποί και οι στόχοι του μαθήματος.

Το τελευταίο τμήμα κάθε μαθήματος αποτελείται από τα: *Με λίγα λόγια* και *Με μια φράση*. Αυτές οι λίγες προτάσεις κάθε ενότητας περιλαμβάνουν το νόημα του μαθήματος και δίνουν τη δυνατότητα στο δάσκαλο να τις χρησιμοποιήσει ως τεχνικές αξιολόγησης. Το ίδιο μπορεί να κάνει με κάθε είδους γραπτές ή προφορικές εργασίες του κειμένου καθώς και με τις συνθετικές, δημιουργικές, διερευνητικές εργασίες (projects - σχέδια εργασίας).

Σκοπός του μαθήματος των Θρησκευτικών δεν είναι μόνο η απόκτηση γνώσεων αλλά και η ανάπτυξη αξιών, αρχών και στάσεων τα οποία φυσικά δεν μπορούν ν' αξιολογηθούν. Μπορούν όμως να αποτελέσουν βάση για συνεργασία και συνεννόηση στο σύγχρονο πολυπολιτισμικό σχολείο.

Στο τέλος των εισαγωγικών κάθε κεφαλαίου προτείνεται ενδεικτικό σχέδιο δράσης ως ανακεφαλαιωτική άσκηση αξιολόγησης των αντίστοιχων ενοτήτων. Τα σχέδια αυτά δίνονται στους μαθητές από το δάσκαλο για επεξεργασία ατομική ή ομαδική. Η παρουσίαση των εργασιών αποτελεί ένα είδος αυτοαξιολόγησης για κάθε μαθητή καθώς και ετεροαξιολόγησης (μαθητή – δασκάλου και αντίστροφα).

Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική

Θέλοντας να δώσουμε επιπλέον συμπληρωματικά στοιχεία στο δάσκαλο αναφερόμαστε εκτενέστερα στη Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική. Η Βυζαντινή Μουσική είναι η μουσική των ύμνων, των τροπαρίων δηλαδή της Εκκλησίας, αλλά και των δημοτικών τραγουδιών.

Ονομάζεται Βυζαντινή, γιατί άνθισε στο Βυζάντιο και ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη. Από κει διαδόθηκε σ' ολόκληρη τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Δουλεύτηκε από σπουδαίους δασκάλους της μουσικής τέχνης που τους έλεγαν μαΐστορες. Ονομάζεται και Εκκλησιαστική, γιατί αυτή τη μουσική χρησιμοποιεί η Εκκλησία μας στη λατρεία της. Έτσι την ξεχωρίζουμε από την άλλη μουσική που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη. Η Βυζαντινή έχει ξεχωριστό σύστημα γραφής, ανάγνωσης, απαγγελίας, μελωδίας και ορθογραφίας.

Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες

Η ζωγραφική απεικόνιση προσώπων ή παραστάσεων από την Αγία Γραφή και την εκκλησιαστική παράδοση ονομάζεται *αγιογραφία*. Τη λέμε και βυζαντινή αγιογραφία, επειδή τέθηκαν οι βάσεις της και άκμασε κατά την ιστορική περίοδο που έχει ονομαστεί βυζαντινή. Δεν πρόκειται για τέχνη που γίνεται για να μας θυμίζει απλώς ιερά πρόσωπα και να μας γεμίζει ομορφιά. Έχει σκοπό να μας υψώσει από το φθαρτό κόσμο και να μας μεταφέρει στον καινούριο κόσμο της Βασιλείας του Θεού. Εδώ δεν υπάρχουν χωροχρονικοί περιορισμοί (π.χ. ένας Άγιος εικονίζεται περιστοιχισμένος με σκηνές απ' ολόκληρο το βίο του). Απουσιάζει η τεχνική της προοπτικής (όπως ζωγραφίζουν και τα μικρά παιδιά, γι' αυτό και είναι ιδιαίτερα οικεία, προσιτή και κατανοητή από αυτά). Η βυζαντινή αγιογραφία και σήμερα κατέχει μια σημαντική θέση στη ζωή των χριστιανών.

Μεγάλη θέση κατέχουν τα χρώματα που το καθένα συμβολίζει και κάτι:

Το λευκό συμβολίζει το φως και την καθαρότητα.

Το μαύρο, το μυστικό βάθος.

Το κυανό, τη δροσερότητα και τη διαύγεια.

Το πράσινο, την ελπίδα.

Το κίτρινο, τη Θεία Δόξα και λαμπρότητα.

Το ιώδες, την Αγιότητα.

Το ερυθρό, το φλογερό και ζεστό της Θεότητας.

Το γλαυκό, το Ουράνιο Φως.

Για παράδειγμα παραθέτουμε την ανάλυση της εικόνας της Γέννησης:

Η Γέννηση του Χριστού εικονίζεται σε ένα βραχύδες βουνό, φωτεινόχρωμο. Στη μέση υπάρχει ένα σπήλαιο και μέσα σ' αυτό μια φάτνη που μοιάζει να είναι σαρκοφάγος. Ο Χριστός νήπιος σπαργανωμένος και πίσω του ένα βόδι κι ένα άλογο, που τον ζεσταίνουν με την αναπνοή τους.

Η Θεοτόκος είναι ξαπλωμένη. Το Άγιο πρόσωπό της είναι σκεπτικό και περιχυμένο με γλυκιά θλίψη. Η σκέψη της «ταξιδεύει» στο Πάθος και στη Σταύρωση του Ιησού.

Πάνω από το σπήλαιο εικονίζεται ο ουρανός, απ' όπου κατέρχεται ακτίνα θεϊκού φωτός, στην οποία κρέμεται ο Αστέρας σαν δροσοσταλίδα κρεμασμένη πάνω από την κεφαλή του Χριστού.

Στο δεξί μέρος της εικόνας παριστάνονται οι Άγγελοι σε στάση προσκυνήσεως και στο αριστερό μέρος άλλος Άγγελος φανερώνεται στους βοσκούς λέγοντάς τους την χαροποιό αγγελία. Οι δυο από τους βοσκούς ακουμπούν στο ραβδί τους και βλέπουν με θαυμασμό προς τον Άγγελο.

Στο κάτω μέρος της εικόνας, από τα δεξιά, κάθεται συλλογισμένος ο δίκαιος Ιωσήφ. Η εικόνα αυτή μας παραπέμπει στο γεγονός του Ευαγγελισμού της Παναγίας και στις αμφιβολίες του Ιωσήφ. Μπροστά του στέκεται ένας γέρος, ντυμένος με προβιά. Είναι ο Διάβολος, που βάζει σε τέτοιες σκέψεις τον Ιωσήφ.

Ανάμεσα στα βουνά που φαίνονται στο πίσω μέρος του σπηλαίου, στο δεξί μέρος, κάτω από τους Αγγέλους εικονίζονται οι τρεις Μάγοι. Από τα πρόσωπά τους που είναι διαφορετικών ηλικιών καταλαβαίνουμε πως όλοι οι άνθρωποι κάθε ηλικίας αναζητούν την αλήθεια. Οι στολές τους, που είναι διαφορετικές η καθεμιά, θέλουν να μας δείξουν πως όλοι οι λαοί της γης ανεξαρτήτου χρώματος ή φυλής μπορούν, αν θέλουν, να γνωρίσουν το Χριστό.

Σε μερικές εικόνες υπάρχει και μια σκηνή που δεν αναφέρεται στα Ευαγγέλια. Πρόκειται για το λουτρό του Ιησού, που οι αγιογράφοι το ενσωματώνουν στην εικόνα, για να δείξουν ότι ο Χριστός ήταν και άνθρωπος.

Κεφάλαιο Α'

Ο Θεός είναι μαζί μας

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Α'

Τα τέσσερα μαθήματα του κεφαλαίου Α', αναπτύσσονται σε πέντε διδακτικές ώρες και έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση «Ο Θεός είναι μαζί μας».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Α'

Στο κεφάλαιο Α' επιδιώκουμε να γνωρίσουν οι μαθητές ότι ο Θεός αγαπά τον άνθρωπο και τον κόσμο, τον συνοδεύει, αγιάζει και ευλογεί τη ζωή.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Α': Παράδοση, πολιτισμός

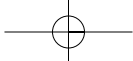
Ο πολιτισμός είναι το σύνολο των πνευματικών και υλικών προϊόντων της δράσης ενός συνόλου ανθρώπων και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του όπως εκφράζεται μέσα από αυτά. Πολιτισμός είναι και ο βαθμός στον οποίο είναι αναπτυγμένες οι πνευματικές δυνατότητες ενός λαού. Η παράδοση είναι το σύνολο αλλά και το καθένα χωριστά από τα στοιχεία του παρελθόντος ενός πολιτισμού, που διασώζονται προφορικά και μεταδίδονται από στόμα σε στόμα και από γενιά σε γενιά. Τα ήθη και τα έθιμα, οι καθιερωμένες αρχές και συνήθειες και οι ηθικές αντιλήψεις που μεταβιβάζονται γίνονται φανερές στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Η παράδοση είναι σεβαστή από το λαό μας και δείχνει την ξεχωριστή μας ταυτότητα και τον πολιτισμό.

Οι έννοιες της παράδοσης και του πολιτισμού καταβάλλεται προσπάθεια να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας μέσα από τις προτεινόμενες ασκήσεις κάθε ενότητας.

Παραδείγματα διαθεματικής προσέγγισης:

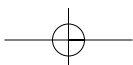
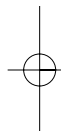
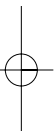
Μάθημα 1: α) Αισθητική αγωγή: Μουσική- Καλλιτεχνικά: Οι μαθητές θα ακούσουν και θα ψάλλουν εκκλησιαστικούς ύμνους. Μετά θα χρωματίσουν τα υλικά του αγιασμού. β) Νεοελληνική Γλώσσα: Η ευκαιρία που έχουν να αναπτύξουν τις σκέψεις και τις εντυπώσεις τους από την ημέρα του Αγιασμού θα αποτελέσει την αφορμή για τα αρχικά μαθήματα της Γλώσσας. Εκεί οι μαθητές θα μπορέσουν να αποδώσουν, γραπτά ή προφορικά, τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους.

Μάθημα 2: α) Αισθητική αγωγή: Καλλιτεχνικά. Ευαισθητοποίηση των παιδιών σε σχήματα και σχέδια τύπων σταυρού, διερεύνηση και χρωματισμός. β) Μαθηματικά: Οι μαθητές προσεγγίζουν το γραμμικό σχήμα και εξοικειώνονται με γεωμετρικά σχήματα. γ) Νεοελληνική γλώσσα: Με το απολυτίκιο του σταυρού προσεγγίζεται η διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου. Θέμα εργασίας: Ο Σταυρός. Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Το σύμβολο των χριστιανών. 2. Η προσευχή μου. 3. Ο Αγιασμός γίνεται με το Σταυρό. Επεξεργασία: Οι μαθητές, έχοντας πληροφοριακό υλικό από τις ενότητες που διδάχτηκαν, αναπτύσσουν τις δραστηριότητές τους: α) Σχεδιάζουν ένα σταυρό. β) Γράφουν, τραγουδούν γνωστές προσευχές. γ) Καταγράφουν ιστορικά στοιχεία. δ) Καταγράφουν σκέψεις για τον Αγιασμό στην καθημερινή μας ζωή.

1. Ο Αγιασμός στο σχολείο μας

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν γιατί σε κάθε σημαντικό γεγονός της ζωής μας επικαλούμαστε την ευλογία του Θεού,
- να γνωρίσουν τα κύρια στοιχεία και υλικά της Ακολουθίας του Αγιασμού,
- να νιώσουν ότι με τον Αγιασμό παίρνουμε τη χάρη και την ευλογία του Θεού.

Πρόταση για αφόρμηση

Είναι πρόσφατη η εμπειρία των παιδιών από τον Αγιασμό του σχολείου τους. Ο δάσκαλος μπορεί να δώσει σε κάθε παιδί λίγο βασιλικό, έτσι ώστε η τάξη να ευωδιάσει. Με τον τρόπο αυτό κινητοποιούνται πολλές από τις αισθήσεις των μαθητών και η συμμετοχή τους γίνεται περισσότερο ενεργή.

Στο σημείο που αναφέρεται το απολυτίκιο μπορεί να παρουσιάσει το αρχαίο κείμενο και την απόδοσή του στη νεοελληνική, ώστε να καταλάβουν οι μαθητές το περιεχόμενό του. Μετά την ολοκλήρωση της διδασκαλίας του πρώτου κειμένου, οι μαθητές καλούνται να πουν αν παρακολούθησαν παρόμοια Ακολουθία Αγιασμού, πού, πότε και γιατί έγινε. Έτσι περνούν στο δεύτερο κείμενο και εμπλουτίζουν τον προβληματισμό τους.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Ακολουθία του Αγιασμού γίνεται σε κάθε καινούριο και σημαντικό γεγονός της ζωής μας, για να έχουμε μαζί μας την ευλογία του Θεού.

Το νερό, πηγή ζωής, χρησιμοποιείται από τα πανάρχαια χρόνια ως μέσο καθαρμού. Στην Ακολουθία του Αγιασμού το νερό ανα-καινίζεται δια του Αγίου Πνεύματος και του Σταυρού. Έτσι, ένα υλικό στοιχείο, όπως είναι το νερό μπορεί να φέρνει στους ανθρώπους και τα πράγματα τη χάρη και την ευλογία του Θεού. Με άλλα λόγια τα υλικά στοιχεία στη ζωή της Εκκλησίας επαναποκτούν την ιερότητά τους και συμπράττουν στην ενότητα της ζωής. Μια κυπριακή παράδοση αναφέρει ότι εκεί που βρέθηκε ο Σταυρός του Χριστού είχε φυτρώσει και ευωδίαζε ένας βασιλικός. Γι' αυτό λέγεται και σταυρολούλουδο.

Οι μαθητές με αφορμή την επαφή τους με το νερό κατά τον Αγιασμό μπορούν να καταλάβουν τη σημασία του στη ζωή της Εκκλησίας (Βάπτισμα Χριστού, βάπτισμα παιδιών, αγιασμός υδάτων «Φώτα», αγιασμός στην εκκλησία και στα σπίτια), ως φορέα ευλογίας του Θεού.

1. Ο Αγιασμός στο σχολείο μας

Χρησιμοποιούμε τον όρο *Εκκλησία*, όταν αναφερόμαστε στο Θεανθρώπινο οργανισμό με κεφαλή το Χριστό και μέλη όλους τους βαπτισμένους χριστιανούς. Ο όρος *εκκλησία* χρησιμοποιείται, όταν αναφερόμαστε απλά στο ναό.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Το πρώτο μάθημα είναι πολύ σημαντικό για τους μαθητές. Ο Αγιασμός είναι μια εκκλησιαστική εμπειρία στο χώρο του σχολείου. Τα παιδιά θα δουν τα βασικά σημεία του Αγιασμού και θα κατανοήσουν με απλό τρόπο το βαθύτερο νόημα, χωρίς ιδιαίτερες επισημάνσεις και προεκτάσεις.

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Αγιασμός, Ακολουθία, Ευχολόγιο**. Καλό είναι να μαθαίνουν οι μαθητές τις λέξεις μέσα στην τάξη. Αυτό μπορεί να γίνει σε μορφή ερωταποκρίσεων. Δηλαδή ένα παιδί διαβάζει δυνατά τη λέξη και το διπλανό του παιδί διαβάζει δυνατά την ερμηνεία. Το ίδιο ισχύει για όλες τις ενότητες.

Το **Απολυτίκιο** της γιορτής της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού θα διαβαστεί μεγαλόφωνα στην τάξη ή θα ακουστεί από κασέτα με εκκλησιαστικούς ύμνους. Αν θέλουν τα παιδιά μαζί με το δάσκαλο μπορούν να προσπαθήσουν να το ψάλλουν. (**Διαθεματικό: Μουσική**).

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Ανακαλύπτω ...

Η άσκηση αποτελεί ευχάριστη υπενθύμιση για τους μαθητές των υλικών που χρειάζονται, για να γίνει ο Αγιασμός.

Περιγράφω

Η άσκηση επιτρέπει στους μαθητές να συνειδητοποιήσουν και να εκφράσουν αυτό που τους έκανε περισσότερη εντύπωση κατά την Ακολουθία του Αγιασμού. (**Διαθεματικό: Γλώσσα - Σκέφτομαι και γράφω**).

Συμπληρωματικά στοιχεία

Η διδακτική ενότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε **σχέδιο εργασίας (project)** που τυχόν θα εκπονήσει η τάξη με ενδεικτικό τίτλο «ΤΟ ΝΕΡΟ ΣΤΗ ΖΩΗ ΜΑΣ». Σχετικές πληροφορίες μπορεί να βρει ο δάσκαλος στο εκπαιδευτικό πακέτο: «Ένα κουτί γεμάτο νερό» των εκδόσεων Καλειδοσκόπιο. Περιλαμβάνει πλούσιο υλικό με: χαρτοκατασκευές, υλικά για πειράματα, λαογραφικές πηγές, cd, κ.λπ.

2. Ο Σταυρός: Το σύμβολο των χριστιανών

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν, γιατί ο Σταυρός είναι το κατεξοχήν σύμβολο των χριστιανών και αποτελεί την πιο τρανή απόδειξη της αγάπης του Θεού,
- να πληροφορηθούν το ιστορικό της εύρεσης και της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού,
- να μάθουν πώς και γιατί κάνουμε το σημείο του Σταυρού,
- να γνωρίσουν ότι το σύμβολο του Σταυρού συνοδεύει τη ζωή του χριστιανού.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο Σταυρός είναι το σύμβολο των χριστιανών. Κάθε πρωί στο σχολείο κάνουμε την προσευχή μας. Ξεκινάμε από το σημείο του σταυρού, λέμε την προσευχή και τελειώνουμε πάλι με το σημείο του σταυρού.

Για εισαγωγή του νέου μαθήματος μπορούμε να προσκαλέσουμε τα παιδιά να κάνουμε όλοι μαζί μέσα στην τάξη το σταυρό μας. Ή μπορούμε να παρατηρήσουμε ένα σταυρό που βρίσκεται μέσα στην αίθουσα ή μια εικόνα που υπάρχει σε κάποιο βιβλίο ή το σταυρό που φοράει κάποιο παιδί στο λαιμό του.

Κάνουμε το σημείο του σταυρού κι εξηγούμε:

Ενώνω τα τρία δάκτυλα του δεξιού μου χεριού και αυτό συμβολίζει την Αγία Τριάδα (τον Πατέρα, τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα).

Στη συνέχεια ανεβάζω το χέρι μου προς το μέτωπο (κεφάλι) και το κατεβάζω προς την κοιλιά (κάτω μέρος του σώματος). Ο Θεός, με την ενανθρώπιση του Υιού του, Ιησού Χριστού, από τον ουρανό κατέβηκε στη γη, στους ανθρώπους.

Στη συνέχεια πηγαίνω τα τρία ενωμένα δάκτυλά μου πρώτα προς το δεξιό ώμο και τέλος προς τον αριστερό. Η οριζόντια γραμμή του Σταυρού μοιάζει με δυο ανοιχτά χέρια που θέλουν να αγκαλιάσουν όλο τον κόσμο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Σταυρός αποτελεί την πιο τρανή απόδειξη της αγάπης του Θεού.

Βλέποντάς τον θυμόμαστε τη μεγάλη θυσία του Χριστού. Ο Ιησούς Χριστός ήρθε στη γη ως Υιός του Θεού – Πατέρα, για να σώσει τον κόσμο. Αυτό έγινε από μεγάλη αγάπη για τη σωτηρία των ανθρώπων. Ο Χριστός θυσιάστηκε πάνω στο Σταυρό. Τα χρόνια εκείνα ο σταυρός ήταν σύμβολο ατίμωσης και τιμωρίας των κακούργων. Με τη σταυρική θυσία του Ιησού έγινε το σύμβολο της πίστης των χριστιανών. Η Σταύρωση του Χριστού έφερε στους πιστούς τη μεγαλύτερη χαρά, που είναι η Ανά-

2. Ο Σταυρός: Το σύμβολο των χριστιανών

σταση. Εδώ μπορούμε να σταθούμε λίγο, αναφέροντας πρακτικά καθημερινά πράγματα από τη ζωή των παιδιών που θα μπορούσαν να στερηθούν και να θυσιάσουν, προκειμένου να δώσουν και να προσφέρουν.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Το συγκεκριμένο μάθημα είναι το δεύτερο κατά σειρά που θα διδαχθεί μετά την έναρξη της σχολικής χρονιάς. Χρονικά συμπίπτει με την Ύψωση του Τιμίου Σταυρού που τιμά και εορτάζει η Εκκλησία μας στις 14 Σεπτεμβρίου κάθε χρόνο. Μπορούμε να διηγηθούμε στους μαθητές μας το γεγονός της ανεύρεσης και της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού, που είναι το δεύτερο κείμενο του μαθήματος στο βιβλίο του μαθητή.

Μπορούμε να αναφέρουμε ότι το Σταυρό τον τιμά και τον εορτάζει η Εκκλησία μας και μια δεύτερη φορά το χρόνο, την άνοιξη, την Γ΄ Κυριακή των Νηστειών (Σταυροπροσκυνήσεως) στα μέσα της Μεγάλης Σαρακοστής, πριν από το Πάσχα. Τότε τοποθετούν το Σταυρό σε ένα δίσκο με λουλούδια στο κέντρο του ναού για να τον προσκυνήσουν οι χριστιανοί. Τα Θεοφάνια ή Φώτα κατά την εορτή του αγιασμού των υδάτων ο ιερέας ή ο επίσκοπος ρίχνουν το Σταυρό στη θάλασσα.

Έμφαση θα δοθεί στη λέξη που πρέπει να μάθουμε, δηλαδή **σύμβολο**. Οι μαθητές θα παρακινηθούν να αναφερθούν σε σύμβολα και να δείξουν σύμβολα σε εικόνες που υπάρχουν μέσα στην τάξη ή αφίσες που θα έχει φέρει ο δάσκαλος.

Μέσα από τις δραστηριότητες επιχειρείται να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο Σταυρός είναι το σύμβολο και η σύνοψη της διδασκαλίας της χριστιανικής πίστης.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Σχεδιάζω και χρωματίζω σταυρούς

Στο πλαίσιο παρουσιάζονται διάφοροι τύποι σταυρού. Το σχήμα είναι ένα: ο κάθετος και οριζόντιος άξονας. Οι μαθητές καλούνται να φτιάξουν και να χρωματίσουν σύμφωνα με τον τύπο σταυρού που έχει ζωγραφιστεί δίπλα. Εξοικειώνονται έτσι με το γραμμικό σχεδιασμό, τα γεωμετρικά σχήματα και ταυτόχρονα με τα χρώματα. **(Διαθεματικές προεκτάσεις στα μαθήματα: Αισθητική Αγωγή - Μαθηματικά).**

«Σταυρός, ό φύλαξ πάσης τῆς οἰκουμένης
Σταυρός, ἡ ὡραιότης τῆς Ἐκκλησίας».

Ο εκπαιδευτικός διαβάσει δυνατά την εκκλησιαστική φράση από τα Μεγαλυνάρια της εορτής. Ερμηνεύει το νόημά της. Τα παιδιά καλούνται να διαβάσουν κι αυτά φωναχτά και ομαδικά τη φράση. Δίνεται η ευκαιρία να μιλήσουμε στους μαθητές για τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας.

Πώς κάνω το σταυρό μου

Ο εκπαιδευτικός μαζί με τους μαθητές κάνουν το σταυρό τους πάνω στο σώμα τους. Ξαναθυμούνται όσα είπαν στην αρχή του μαθήματος για το συμβολισμό του Σταυρού, στην πρόταση για αφόρμηση. Γίνεται προσπάθεια οι μαθητές να μάθουν να κάνουν σωστά το σταυρό τους.

3. Ο Θεός είναι κοντά μας

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να καταλάβουν ότι ο Χριστός έδειξε και δείχνει την αγάπη, τη στοργή και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του για τα παιδιά,
- να αντιληφθούν ότι μπορούν να πλησιάσουν το Χριστό με εμπιστοσύνη,
- να προβληματιστούν γύρω από τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να ανταποδώσουν την αγάπη τους στο Χριστό.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει αναφερόμενος σε πρόσωπα του άμεσου περιβάλλοντος των μαθητών (γονείς, παππούς, γιαγιά κ.ά.), που εμπιστεύονται και αισθάνονται κοντά τους ασφάλεια και σιγουριά. Κατόπιν κοιτάζουν την εικόνα του βιβλίου, που δείχνει την αμοιβαία αγάπη μεταξύ των παιδιών και του Χριστού. Έτσι οι μαθητές θα καταλάβουν πώς ένιωθαν και τα παιδιά που πλησίαζαν το Χριστό. Τον αισθάνονταν πολύ κοντά τους και έτρεχαν γύρω του. Με την ανάγνωση του κειμένου, που είναι διασκευή της ευαγγελικής περικοπής, φανερώνεται πλήρως ότι ο Χριστός ήταν κοντά στα παιδιά.

Το απόσπασμα από λόγο του Γέροντα Παΐσιου είναι στενά συνδεδεμένο με τα λόγια του Χριστού προς τους μαθητές του. Δείχνει τη μεγάλη δύναμη της αθωότητας στην καρδιά του ανθρώπου, που επιτρέπει την επικοινωνία με το Θεό και τους συνανθρώπους και κάνει τον κόσμο καλύτερο.

Ο γέροντας Παΐσιος υπήρξε μια σημαντική πνευματική μορφή της Εκκλησίας κατά τον 20ο αιώνα. Όλη του η ζωή ήταν μια διαρκής πορεία προς την αγιότητα. Μας έχει αφήσει μεγάλο πνευματικό έργο. Το απόσπασμα στο βιβλίο του μαθητή είναι από το βιβλίο του π. Δ. Τάτση, (1995), «Ο Γέροντας Παΐσιος», σελ. 124.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Θεός είναι μαζί μας και μας καλεί να έχουμε αθώα καρδιά όπως τα παιδιά.

Τα παιδιά στην ιουδαϊκή κοινότητα παρόλο που θεωρούνταν ευλογία από το Θεό δεν ήταν ισότιμα με τους μεγάλους, επειδή μέχρι τα 12 χρόνια δε γνώριζαν τον ιουδαϊκό Νόμο. Στην κοινωνική κλίμακα τα παιδιά κατείχαν την τελευταία θέση μετά τις γυναίκες και τους δούλους. Στη ρωμαϊκή κοινωνία το παιδί θεωρούνταν πράγμα (res) και ήταν στην απόλυτη εξουσία του πατέρα.

Ο Ιησούς ανατρέποντας παραδόσεις αιώνων, υπερασπίστηκε τα παιδιά. Τα έφε-

3. Ο Θεός είναι κοντά μας

ρε από το περιθώριο της κοινωνίας στο κέντρο της, αφού τα πρόβαλε στους μεγάλους ως πρότυπο μίμησης για τα χαρακτηριστικά που έχουν: εμπιστεύονται, δεν είναι καχύποπτα και δέχονται εύκολα το καινούριο και τις αλλαγές. Κι έλεγε συχνά: «Άφετε τά παιδιά έρχεσθαι πρός με...» (Μάρκ. 10, 14). Τα λόγια αυτά του Χριστού έδειξαν ήδη από την εποχή εκείνη πόσο ξεχωριστά είναι τα παιδιά για κάθε κοινωνία.

Για τους μαθητές η διδακτική ενότητα αποτελεί την πρώτη επαφή τους με το πρόσωπο του Θεανθρώπου. Ενώ στις δύο προηγούμενες ενότητες ο Θεός είναι κοντά μας με την ευλογία του (Αγιασμός) και το κατεξοχήν σύμβολό του (Σταυρός), τώρα είναι ο ίδιος που δείχνει την αγάπη του στους ανθρώπους και περισσότερο στα παιδιά που έχουν την αθωότητα. Είναι προφανής λοιπόν η παιδαγωγική σημασία της ενότητας, αφού τα μικρά παιδιά δείχνουν το δρόμο της Βασιλείας του Θεού.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **αθωότητα, Βασιλεία του Θεού.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Συζητώ και γράφω

Η άσκηση «Συζητώ και γράφω» έχει δύο σκέλη.

Στο πρώτο, οι μαθητές καλούνται να κατανοήσουν ότι η βοήθεια στις δύσκολες στιγμές της ζωής μας, η υγεία, τα διάφορα αγαθά, η προστασία από τους γονείς μας κ.ά., αποτελούν εκφράσεις της αγάπης του Χριστού προς όλους μας.

Στο δεύτερο, οι μαθητές καλούνται να αναφέρουν τρόπους, όπως η προσευχή, ο εκκλησιασμός, η ευχαριστία μας και προ πάντων οι πράξεις αγάπης προς τους συνανθρώπους μας, οι οποίες δείχνουν την αγάπη μας προς το Χριστό.

Μπορεί ακόμη οι μαθητές ελεύθερα να διατυπώσουν τη σκέψη τους γύρω από θέματα όπως η ειρήνη, η πείνα κ.ά. (**Διαθεματικές προεκτάσεις στη Γλώσσα για την παραγωγή λόγου**).

22

Συμπληρωματικά στοιχεία – Δραστηριότητες

α) Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι από τα εξής Ευαγγέλια:

Κατά Ματθαίον 19, 13-15, Κατά Ματθαίον 18, 2-4, Κατά Μάρκον 10, 13-16, Κατά Λουκάν 18, 15-17.

β) Σχέδιο εργασίας

Η διδακτική ενότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε **σχέδιο εργασίας (project)** που μπορεί να εκπονήσει η τάξη με ενδεικτικό τίτλο «ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ».

Για παράδειγμα η UNICEF μπορεί να δώσει ιδέες και εκπαιδευτικό υλικό για την ανάπτυξη ενός τέτοιου σχεδίου εργασίας, εάν ο εκπαιδευτικός επικοινωνήσει με αυτό τον οργανισμό. (Ξένιας 1, Πλ. Μαβίλη, 115 27 Αθήνα).

<http://www.unicef.gr>, <http://www.unicef.org/voy>.

4. Η προσευχή είναι επικοινωνία με το Θεό

 Δύο διδακτικές ώρες

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν ότι η προσευχή είναι τρόπος επικοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό και να αντιληφθούν για ποιους λόγους είναι σημαντική για τη ζωή,
- να πληροφορηθούν τα είδη της προσευχής,
- να μάθουν μερικές σύντομες και ωραίες προσευχές από την εκκλησιαστική ζωή,
- να συνειδητοποιήσουν τη δύναμη της προσευχής.

Πρόταση για αφόρμηση

Η προσευχή είναι επικοινωνία με το Θεό. Η σχολική μέρα ξεκινάει με προσευχή. Άρα η προσευχή είναι βιωματική πράξη και αντιληπτή απ' όλα τα παιδιά.

Κατά την **πρώτη διδακτική ώρα**, ο εκπαιδευτικός μπορεί να μιλήσει στα παιδιά για την προσευχή με αφορμή την πρωινή προσευχή που ακούστηκε στο σχολείο ή διαβάζοντάς τους την προσευχή που υπάρχει στο συμπληρωματικό υλικό. Επίσης μπορούν μέσα στην τάξη να μιλήσουν για την προσευχή που κάνουν τα παιδιά, όταν είναι μόνα τους ή όταν λένε μια προσευχή στην οικογένεια. Θα ήταν πολύ καλό, το μάθημα αυτό να συνδυαστεί με σχολικό εκκλησιασμό.

Κατά τη **δεύτερη διδακτική ώρα**, μπορεί να αρχίσει το μάθημα με την Κυριακή Προσευχή, δηλαδή το «Πάτερ ημών...». Τώρα θα πρέπει να μιλήσουν για τις προσευχές που ακούγονται μέσα στην εκκλησία. Η συζήτηση θα επεκταθεί στην ομαδική προσευχή. Η Κυριακή Προσευχή είναι μια προσευχή, που όλοι οι χριστιανοί θα πρέπει να γνωρίζουν. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να διαβαστεί απ' όλη την τάξη εν χορώ. Ο εκπαιδευτικός μπορεί μια φορά να απαγγείλει την Κυριακή Προσευχή και μετά οι μαθητές να ακολουθήσουν.

Πρόταση κύριων διδακτικών στόχων

Η προσευχή είναι τρόπος επικοινωνίας του ανθρώπου με το Θεό.

Κατά την **πρώτη διδακτική ώρα**, ο εκπαιδευτικός θα τονίσει την παραπάνω φράση και θα τη συνδέσει παιδαγωγικά διαβάζοντας στα παιδιά το απόσπασμα από το βιβλίο «Ο Θησαυρός του Γέροντα», που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή. Θα γίνει διάλογος με τους μαθητές, για να τονίσουμε τα βασικά γνωρίσματα της προσευχής. Αυτά μεταξύ άλλων είναι: η μεγάλη της δύναμη, η προσωπική επικοινωνία, η ανταπόκριση του Θεού, ο χαρακτήρας της, που μπορεί να είναι ευχαριστιακός, δοξολογικός και παρακλητικός, καθώς και η καθημερινή προσευχή στη ζωή των ανθρώπων.

4. Η προσευχή είναι επικοινωνία με το Θεό

Κατά τη **δεύτερη διδακτική ώρα**, οι μαθητές, θα αντιληφθούν τα είδη της προσευχής και θα μάθουν μερικές σύντομες και ωραίες προσευχές από την εκκλησιαστική ζωή. Θα δοθεί έμφαση στην ανάλυση της Κυριακής Προσευχής (Από τα ευαγγέλια: Το κατά Ματθαίον 6, 9-13 και το κατά Λουκάν 11, 2-4):

Πρώτη φορά είπε ο Χριστός στους μαθητές του την Κυριακή Προσευχή, για να προσεύχονται σωστά. Σημαίνει λοιπόν Προσευχή του Κυρίου (Κυριακή). Μ' αυτή την προσευχή, θέλησε να διδάξει τους μαθητές του και όλο τον κόσμο, πώς να μιλάνε στο Θεό και τι να του ζητάνε.

Η προσευχή ξεκινάει με την επίκληση στο Θεό και τον λέμε «Πατέρα μας», γιατί όλοι οι άνθρωποι είμαστε παιδιά του. Ο Θεός βρίσκεται στον ουρανό, όχι στο φυσικό αστρονομικό ουρανό, αλλά στην απεραντοσύνη της αγάπης και της στοργής που καλύπτει τα πάντα. Γι' αυτό και μπορεί να είναι «πανταχού παρών» και να γεμίζει η παρουσία του τα πάντα. Οι πιστοί ζητούν τη Χάρη ώστε να δοξαστεί το Άγιο Όνομά του και να έλθει η Βασιλεία του στη γη αλλά και στην καρδιά μας. Εύχονται να γίνει το θέλημα του Θεού κι εδώ στη γη από τους ανθρώπους, όπως γίνεται και στον ουρανό από τους αγγέλους. Η προσευχή προχωράει αναφερόμενη σε πιο καθημερινά για τη ζωή μας πράγματα. Ζητάμε την απαραίτητη για τη ζωή μας τροφή, που θα θρέψει το σώμα μας και την ψυχή αρμονικά. Παρακαλούμε ακόμη, όλα τα λάθη μας και τ' αμαρτήματά μας να μας τα συγχωρέσει ο Θεός, όπως κι εμείς συγχωρούμε όλους όσους μας έχουν φταίξει. Μην επιτρέψεις Θεέ μου, να παρασυρθούμε σε πειρασμό αμαρτίας, αλλά σώσε μας από τον «πονηρό». Πειρασμοί είναι οι δυσκολίες και οι δοκιμασίες στη ζωή. Ο πονηρός είναι ο διάβολος, αυτός που διαβάλλει, διαστρεβλώνει γεγονότα στη ζωή μας, για να χαλάει τις καλές σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους αλλά και με το Θεό - Πατέρα.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Μέσα στην τάξη θα συζητήσουμε και θα μάθουμε τις λέξεις και την ερμηνεία τους.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Στις δύο διδακτικές ώρες που έχουμε τη δυνατότητα να μιλήσουμε για την προσευχή, μπορούμε με διαλογική μορφή να αναπτύξουμε χωροχρονικά το εύρος και τις δυνατότητες της προσευχής.

Το κείμενο «*Πότε και πού προσευχόμαστε;*» μας δίνει με απλά λόγια σκέψεις πολύ προσιτές για τα παιδιά.

Γράφω μόνος ή με την ομάδα μου μια μικρή προσευχή

Κατά την **πρώτη διδακτική ώρα** του μαθήματος, και μετά την ανάγνωση της προσευχής ενός μικρού κοριτσιού, *μέσα από την παιδική λογοτεχνία*, μπορούν οι μαθητές να γράψουν με λίγα απλά λόγια μια μικρή προσευχή.

Η προσευχή μπορεί να γραφτεί ατομικά ή και ομαδικά. Με την έννοια ομάδα δηλώνουμε είτε το σύνολο της τάξης μας, είτε τους μαθητές μας χωρισμένους σε

4. Η προσευχή είναι επικοινωνία με το Θεό

ομάδες. Εναλλακτική περίπτωση μπορεί να είναι η εξής: εάν η τάξη όλη λειτουργήσει ως ομάδα, ο δάσκαλος μπορεί να γράψει τις λέξεις που δίνονται στον πίνακα, και μετά από συζήτηση να γραφτεί μια κοινή ομαδική προσευχή. **(Διαθεματικές προεκτάσεις στη Γλώσσα για την παραγωγή λόγου).**

Συμπληρωματικά στοιχεία

Μπορούμε συμπληρωματικά να πούμε στα παιδιά ή να γράψουμε στον πίνακα:

α) μια **πρωινή προσευχή**:

Μόλις πρωί ξυπνήσω, Εσένα θα υμνήσω,
Θεέ μου και Πατέρα και Σε παρακαλώ
πάλι να με φωτίσεις και να με βοηθήσεις,
και τούτη την ημέρα να' μαι παιδί καλό.

(Από το βιβλίο της Ζ. Γκενάκου *Η ποίηση του λαού και ο παιδικός λόγος*, εκδ. Πατάκη, σελ. 66).

β) ένα ποίημα σχετικό με την προσευχή, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως αφόρμηση.

Γιατί προσεύχομαι

Αν ήμουν φτερωτό πουλί,
με τη λαλιά την πιο καλή
το σύμπαν θα ξυπνούσα.
Αν ήμουνα μια λουλουδιά,
την πιο γλυκιά μου μυρουδιά
στο σύμπαν θα σκορπούσα.

Είμαι παιδάκι γνωστικό
κι έχω ψυχή και λογικό
κι έχω καρδιά με πίστη.
Γι' αυτό πλαγιάζω ή ξυπνώ,
προσεύχομαι και ανυμνώ
του σύμπαντος τον κτίστη.

Γ. Βιζυηνός

(Από το βιβλίο του Σ. Κοκκίνη, *Σχολική Ποιητική Ανθολογία*, εκδ. Εστία, σελ. 3)

Κεφάλαιο Β'

Το δώρο της ζωής

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Β'

Στο κεφάλαιο Β' περιλαμβάνονται *πέντε μαθήματα*, τα οποία αναπτύσσονται σε επτά *διδασκτικές ώρες* και έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση «*Το δώρο της ζωής*».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Β'

Επιδίωξη είναι οι μαθητές μας να αντιληφθούν ότι ο κόσμος είναι ένα θαυμάστο δημιούργημα του Θεού, το οποίο οι άνθρωποι απολαμβάνουν και ευγνωμονούν το Θεό γι' αυτό. Παράλληλα να πληροφορηθούν ότι ο Θεός είναι στοργικός πατέρας και φροντίζει όλα τα πλάσματα του.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του Κεφαλαίου Β': Άτομο- κοινωνία- κοινότητα, οργάνωση, σύστημα, αλληλεπίδραση, ομοιότητα- διαφορά, συλλογικότητα

Το *άτομο* βρίσκεται μέσα σε ένα σύνολο-σύστημα που το ονομάζουμε *κοινωνία*. Σε κάθε κοινωνία, αλλά και σε κάθε *κοινότητα*, κύριο χαρακτηριστικό είναι η οργάνωση και η συλλογικότητα των ανθρώπων. Οι άνθρωποι ως πρόσωπα έχουν *ομοιότητες* που τους βοηθούν να ζουν αρμονικά χωρίς να χάνουν την ξεχωριστή πνευματικότητα που τους χαρακτηρίζει. Οι σχέσεις αλληλεπίδρασης που αναπτύσσονται πρέπει να στηρίζονται στο σεβασμό της προσωπικότητας του άλλου, δηλαδή της *διαφοράς*. Οι συζητήσεις μέσα στην τάξη και η ανάπτυξη των ασκήσεων οδηγούν προς την κατανόηση των παραπάνω εννοιών. Στις προτεινόμενες ασκήσεις των ενοτήτων γίνεται προσπάθεια να αναπτυχθούν οι *έννοιες* του ατόμου, της *κοινωνίας*, της *κοινότητας*, της *ομοιότητας* και της *διαφοράς*.

26

Παραδείγματα διαθεματικής προσέγγισης:

Μάθημα 6: α) Αισθητική Αγωγή- Εικαστική ερμηνεία πίνακα ζωγραφικής του Θεόφιλου β) Γλώσσα – Σκέφτομαι και Γράφω, ελεύθερη ανάπτυξη με λέξεις – κλειδιά που θα δώσει ο δάσκαλος, με θέμα τη φύση γύρω μας. Αυτό γίνεται στο μάθημα των Θρησκευτικών. Όμως με αφορμή την ευαισθητοποίηση των παιδιών ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας λογοτεχνικά κείμενα με θέμα τη φύση και τις ομορφιές της.

Μάθημα 7: α) Περιβαλλοντική Αγωγή – Αγωγή Υγείας. Στην ανάπτυξη της αντίστοιχης ενότητας υπάρχει παράδειγμα σχεδίου εργασίας που αφορά το σεβασμό του ανθρώπου προς το περιβάλλον, τους συνανθρώπους του και τον ίδιο του τον εαυτό. β) Γλώσσα – Λογοτεχνία για παιδιά.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Θέμα εργασίας: Τα παιδιά είναι το δώρο της ζωής. Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Όταν γεννήθηκα εγώ... 2. Όλα τα παιδιά του κόσμου είναι αδέρφια. 3. Το περιβάλλον είναι το σπίτι μου! 4. Ο Θεός είναι κοντά μας. Επεξεργασία: Σε κάθε υποενότητα μπορεί να γίνει η επεξεργασία με: α) Συγκέντρωση και παρουσίαση φωτογραφικού και πληροφοριακού υλικού. β) Ανάπτυξη κριτικής και δημιουργικής σκέψης σχετικά με θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. γ) Γραπτή ή προφορική έκφραση προσωπικών βιωμάτων και εμπειριών των παιδιών. δ) Παρουσίαση στοιχείων από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

5. Ο Δαβίδ δοξολογεί το Θεό

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να μάθουν, με βάση τη διήγηση για το Δαβίδ, να δείχνουν εμπιστοσύνη στο Θεό,
- να γνωρίσουν το Δαβίδ ως κορυφαία μορφή της Αγίας Γραφής, ως ποιητή και υμνωδό.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος ξεκινά την αφήγηση μιλώντας για τα παιδικά χρόνια του Δαβίδ. Εναλλακτικά μπορεί στο ξεκίνημα να διαβάσει ένα απόσπασμα από τον 22^ο ψαλμό του Δαβίδ. Στο τέλος της ανάγνωσης εξιστορείται με ποια αφορμή γράφτηκε (περιστατικό με το Γολιάθ) και μετά επιχειρείται η αναφορά στα παιδικά χρόνια του Δαβίδ.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Τα παιδιά θα μάθουν να δείχνουν εμπιστοσύνη στο Θεό.

Η ζωή μας είναι γεμάτη από φανερές ή αφανείς ευεργεσίες του Θεού. Στην ιστορία της Εκκλησίας από τα χρόνια της Παλαιάς Διαθήκης, της εποχής του Χριστού και των αποστολικών χρόνων μέχρι σήμερα, ο Θεός παρεμβαίνει διασώζοντας τον άνθρωπο από μύριους κινδύνους. Γι' αυτό πολλές φορές οι άνθρωποι λένε «ο Θεός με φύλαξε...». Η φροντίδα του Θεού για τον άνθρωπο και την κτίση λέγεται πρόνοια του Θεού. Η φροντίδα του Θεού δεν είναι κάτι μαγικό. Πολλές φορές εκφράζεται και με την προσφορά ανθρώπου προς άνθρωπο που γίνεται από και με αγάπη.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Βασικές έννοιες που καλούνται να κατανοήσουν είναι: **η εμπιστοσύνη** και **η θεία πρόνοια**.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Βρίσκω τις σωστές και τις λανθασμένες προτάσεις

Οι σωστές απαντήσεις στην προτεινόμενη άσκηση είναι: Σ, Λ, Λ, Σ, Λ, Σ

5. Ο Δαβίδ δοξολογεί το Θεό

Συμπληρωματικό υλικό

Στίχοι από τον 22ο ψαλμό του Δαβίδ για την πρόνοια του Θεού.

«Ο Κύριός μου με φροντίζει και τίποτε δε θα μου λείψει... Με οδήγησε στοργικά στους ευθείς και χαρούμενους δρόμους της δικαιοσύνης...

Εάν βαδίσω από σκοτεινές περιοχές κι αν αντικρίσω το θάνατο, δε θα φοβηθώ μήπως πάθω κάτι κακό... γιατί εσύ θα είσαι μαζί μου... Το έλεός σου θα με ακολουθεί και θα με συντροφεύει όλες τις ημέρες της ζωής μου...».

Η αρίθμηση των ψαλμών είναι σύμφωνη με αυτή της μετάφρασης της Π. Διαθήκης από τους Ο'.

6. Ο θαυμαστός μας κόσμος

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να ανακαλύπτουν στις μορφές και λειτουργίες της δημιουργίας την ομορφιά και την αρμονία,
- να γνωρίσουν την πρόνοια του Θεού για τα μικρά και τα μεγάλα πλάσματά του αλλά και για ολόκληρη τη φύση,
- να νιώσουν θαυμασμό και χαρά για τα έργα του Θεού.

Πρόταση για αφόρμηση

Μια διαφορετική πρόταση για την αφόρμηση του μαθήματος θα είναι μια φράση από τους Ψαλμούς του Δαβίδ. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να γράψει τη φράση σε ένα χρωματιστό χαρτόνι ή και στον πίνακα: «Πόσο μεγάλα και θαυμαστά είναι τα έργα σου, Κύριε· όλα όσα υπάρχουν γύρω μας, και τα μικρά και τα μεγάλα, και τα άγρια και τα ήμερα, και τα βουνά και τις πεδιάδες, όλα με σοφία τα δημιούργησες και η γη γέμισε με αυτά». Τα παιδιά θα μιλήσουν ελεύθερα για το θαύμα της δημιουργίας και για τις ομορφιές της φύσης γύρω τους.

Αν υπάρχει η δυνατότητα ή το σχολείο βρίσκεται στην εξοχή, το μάθημα μπορεί να ξεκινήσει μ' ένα μικρό περίπατο που θα κάνει η τάξη, για 5' - 10'. Οι μαθητές θα δουν το θαυμαστό κόσμο γύρω, θ' ακούσουν τους ήχους της φύσης, θα μυρίσουν τα φύλλα και το χώμα, θ' αγγίξουν κορμούς δέντρων και μικρά λουλούδια.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Μέσα στις διάφορες μορφές και λειτουργίες της δημιουργίας υπάρχει ομορφιά και αρμονία.

Η πρόνοια του Θεού και για τα μικρά και για τα μεγάλα πλάσματά του αλλά και για ολόκληρη τη φύση είναι μεγάλη. Καθετί που υπάρχει γύρω μας έχει γίνει με απόλυτη τάξη και αρμονία. Τίποτα δεν είναι τυχαίο, αλλά όλα βρίσκονται σε μια σωστή θέση και έχουν κάποιο σκοπό. Πρέπει λοιπόν ν' αγαπούμε τη φύση, τα μικρά και τα μεγάλα που βρίσκονται σ' αυτήν και να δοξάζουμε το Θεό για τη σοφία, την αγάπη και τη φροντίδα του.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Σκέφτομαι και γράφω

Οι μαθητές θα κληθούν να γράψουν ελεύθερα ό,τι τους αρέσει και θαυμάζουν στη φύση. (Διαθεματικές προεκτάσεις στη Γλώσσα για την παραγωγή γραπτού λόγου).

7. Ο Θεός φροντίζει όλα τα πλάσματά του

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν πως ο Θεός φροντίζει όλα τα δημιουργήματά του ακόμη και τα πιο ταπεινά,
- να φροντίζουν ό,τι υπάρχει γύρω τους και να αγαπούν το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν,
- να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και αγωγής υγείας.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να προτείνει στους μαθητές του να προσέξουν ιδιαίτερα τους τοίχους του σχολείου, τους διαδρόμους, την αυλή. Να καταγράψουν, εάν υπάρχει κήπος, λουλούδια και εάν τα φροντίζει κάποιος. Μπορούν να φυτέψουν ή ακόμα να φέρουν όλοι ένα γλαστράκι και να τοποθετήσουν τα φυτά τους κοντά στο παρθεύριο της αίθουσάς τους.

Θα μπορούσε επίσης να πραγματοποιηθεί εκπαιδευτική επίσκεψη στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας και στη Γαία. Ακόμη χρήσιμο θα ήταν έντυπο υλικό από τη HELMEPA, την οργάνωση για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και από οποιαδήποτε οργάνωση για την προστασία των ζώων. Διαδικτυακοί τόποι που μπορούν να βοηθήσουν είναι:

www.helmepa.gr , www.wwf.gr, www.careta-careta.gr

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Θεός φροντίζει για όλα τα πλάσματά του, γι' αυτό και ο άνθρωπος πρέπει να δείχνει σεβασμό και αγάπη σ' όλα τα πλάσματα γύρω του.

Η ανάπτυξη **σχεδίου εργασίας (project)** Αγωγής Υγείας ή Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μπορεί να ευαισθητοποιήσει ιδιαίτερα τα παιδιά στην κατεύθυνση του σεβασμού προς το περιβάλλον, τους συνανθρώπους και τον εαυτό τους. Ενδεικτικό είναι το παρακάτω παράδειγμα άσκησης και προσέγγισης του θέματος.

Διαβάζουμε στην τάξη για τη φροντίδα και το σεβασμό!

Γράφω τρόπους που δείχνουν πόσο πολύ αγαπώ τον εαυτό μου και τον φροντίζω, πόσο σέβομαι και αγαπώ τους συμμαθητές μου και ολόκληρη τη φύση.

1. Φροντίζω τον εαυτό μου: α) Πλένω τα δόντια μου. β) Προσέχω να είναι καθαρά τα χέρια μου πριν από το φαγητό. γ) Προσέχω τι και πόσο τρώγω.

7. Ο Θεός φροντίζει όλα τα πλάσματά του

2. Σέβομαι τους συμμαθητές μου: α) Απαντώ στις ερωτήσεις τους με ευγένεια. β) Συζητώ με ηρεμία και με επιχειρήματα. γ) Ρωτώ και μαθαίνω για τον τόπο ή τη χώρα καταγωγής συμμαθητών μου.
3. Φροντίζω, σέβομαι και αγαπώ τη φύση: α) Προσέχω να μην αφήνω σκουπίδια στο δάσος και στην παραλία. β) Δεν αφήνω ζώα αδέσποτα. γ) Συμμετέχω μόνος ή με την τάξη μου σε προγράμματα ανακύκλωσης.
Η άσκηση συνδέει τα μαθήματα της **Γλώσσας** και της **Μελέτης Περιβάλλοντος**.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Οι έννοιες που τα παιδιά καλούνται να κατανοήσουν είναι **η αγάπη και ο σεβασμός για το περιβάλλον** με όλα τα πλάσματα που αυτό περιλαμβάνει.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Με την άσκηση «*Συζητώ μέσα στην τάξη*» τα παιδιά ευαισθητοποιούνται, ξεκινώντας από ένα οικείο γι' αυτά περιβάλλον, όπως είναι αυτό του σχολείου τους.

Κάθε γράμμα του αλφαβήτου κι ένα λουλούδι ή ένα ζώο

Στην άσκηση αυτή τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν τις ιδέες τους γραπτά ή προφορικά ώστε να υπάρξει σύνδεση με το μάθημα της Γλώσσας για ανάπτυξη της γραπτής ή προφορικής έκφρασης.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Ζώα και λουλούδια

Ο δάσκαλος δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να γράψουν ή να μιλήσουν για αγαπημένα τους ζώα ή λουλούδια. Η άσκηση μπορεί να αποτελέσει συμπληρωματικό υλικό στο μάθημα της **Γλώσσας** για ανάπτυξη του γραπτού ή του προφορικού λόγου. Ενδεικτικά αναφέρονται οι παρακάτω ερωτήσεις:

Ζώα και λουλούδια που αγαπώ

- Υπάρχει ένα ζώο που αγαπάς πολύ; Ποιο; .....
  - Υπάρχει ένα λουλούδι που αγαπάς πολύ; Ποιο;.....
- Μόλις τα παιδιά γράψουν ή μιλήσουν για τα παραπάνω θέματα μπορούν να ασχοληθούν με τη δραστηριότητα της ακόλουθης μορφής:
- Ζωγράφισε και κόλλησε τις ζωγραφιές σου στον τοίχο! Φτιάξε ένα δικό σου κόσμο με πλάσματα που αγαπάς πολύ!
  - Με την άσκηση αυτή οι μαθητές μπορούν να κάνουν ένα μεγάλο ταμπλό, όπου θα ζωγραφίσουν τα αγαπημένα τους είδη από το ζωικό και το φυτικό βασίλειο.

β) Σχέδιο εργασίας (project)

Ανάπτυξη σχεδίου εργασίας εβδομαδιαίας, μηνιαίας ή ετήσιας χρονικής διάρκειας. Η ώρα της **ευέλικτης ζώνης** δίνει τη δυνατότητα εξέλιξης του σχεδίου αυτού. Ενδεικτική ανάπτυξη σχεδίου εργασίας περιβαλλοντικής εκπαίδευσης με βασικές προτάσεις ευαισθητοποίησης μπορεί να είναι η ακόλουθη:

- Ορισμός θέματος, π.χ. «**Η ΕΝΟΠΙΑ ΜΟΥ**».

7. Ο Θεός φροντίζει όλα τα πλάσματά του

- Συνεντεύξεις με άλλους μαθητές, συνεντεύξεις με γονείς.
- Συνέντευξη με εκπροσώπους HELMEPA για οργάνωση σχεδίου δράσης.
- Συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού από την ενορία.
- Καταγραφή προτάσεων για να γίνει καλύτερη η ενορία μου.
- Πρόβλεψη και προτάσεις για ανάπτυξη του πράσινου χώρου στη γειτονιά.
- Πρόβλεψη για την προστασία των ζώων στη γειτονιά μου, επαφή με συλλόγους προστασίας των ζώων.
- Συνάντηση με το Δήμαρχο ή τον Πρόεδρο μιας περιβαλλοντικής οργάνωσης της περιοχής μου.
- Υλοποίηση προτάσεων - παρεμβάσεις.
- Καταγραφή αποτελεσμάτων - Αξιολόγηση της δράσης μας και των παρεμβάσεων.

8. Η γέννηση ενός παιδιού είναι δώρο στην οικογένεια

 Δύο διδακτικές ώρες

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν τη σημασία της γέννησης ενός νέου ανθρώπου,
- να κατανοήσουν, γιατί ο ερχομός κάθε νέου παιδιού στην οικογένεια είναι δώρο Θεού που θα πρέπει να γίνεται δεκτό απ' όλους με αισθήματα χαράς,
- να ευαισθητοποιηθούν απέναντι σε παιδιά με ιδιαιτερότητες,
- να αποκτήσουν θετική στάση απέναντι σε μικρότερα παιδιά και σε βρέφη.

Πρόταση για αφόρμηση

Κατά την **πρώτη διδακτική ώρα**, μπορούμε να αρχίσουμε το μάθημα με εικόνες βρεφών ή και φωτογραφίες των ίδιων των μαθητών μας. Μπορούμε να τις τοποθετήσουμε σε έναν πίνακα από φελλό και να συζητήσουμε με τα παιδιά για την είσοδο ενός νέου μέλους σε μια οικογένεια. Θα γίνει ελεύθερη συζήτηση και κάθε παιδί μπορεί να αναφερθεί σε προσωπικές του εμπειρίες. Εξάλλου βρίσκονται σε μια ηλικία που συνήθως στο οικογενειακό τους περιβάλλον γεννιούνται νέα μέλη είτε ως αδέρφια, είτε ως ξαδέλφια ή γειτονόπουλα.

Κατά τη **δεύτερη διδακτική ώρα**, το μάθημα θα ξεκινήσει παρατηρώντας μια βυζαντινή εικόνα. Μπορεί να είναι μια εικόνα της Γέννησης του Ιησού Χριστού ή της Γέννησης της Παναγίας ή και από την Υπαπαντή του Χριστού. Θα γίνει η διαχρονική σύνδεση του γεγονότος της γέννησης ενός παιδιού, ως χαρμόσυνο γεγονός στην οικογένεια. Από τα πολύ παλιά χρόνια, από την αρχή της ζωής στη γη, η γέννηση μιας νέας ζωής έφερνε χαρά και γέλιο σε κάθε οικογένεια και σε κάθε κοινωνία.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο ερχομός κάθε νέου παιδιού στην οικογένεια είναι δώρο Θεού και γίνεται δεκτό με αισθήματα χαράς.

Κατά την **πρώτη διδακτική ώρα**, μελετούμε το κείμενο «Ο άνθρωπος γεννιέται μικρός κι αδύναμος» και προωθείται η ιδέα ότι η γέννηση ενός παιδιού στον κόσμο είναι ένα πραγματικό θαύμα. Είναι ένα μεγάλο δώρο από το Θεό στους ανθρώπους. Κάθε δώρο γίνεται δεκτό με αισθήματα χαράς, αγάπης και αποδοχής. Κάθε νέος άνθρωπος δίνει χαρά στην οικογένειά του. Οι γονείς και οι ενήλικες θα πρέπει να δέχονται το μωρό με χαρά και ως ευλογία Θεού στο σπιτικό τους. Το ίδιο και για τα παιδιά η γέννηση ενός νέου μέλους στην οικογένεια είναι χαρά, γιατί θα έχουν μια νέα παρέα στο σπίτι και στη φιλική συντροφιά.

8. Η γέννηση ενός παιδιού είναι δώρο στην οικογένεια

Κατά τη **δεύτερη διδακτική ώρα** θα διδαχθεί το κείμενο «Μια ιστορία από την Αγία Γραφή». Ο Αβραάμ και η Σάρρα είδαν τον ερχομό του παιδιού τους στη ζωή τους ως μεγάλη χαρά. Γι' αυτό και του έδωσαν το όνομα Ισαάκ, δηλαδή γέλιο, χαρά (Γένεση 13,14-18,15, 3-6,17,19- 22,18,1-15).

Τη χαρά της η Εκκλησία μας την εκφράζει με τις ευχές που δίνει ο ιερέας της ενορίας προς κάθε νεογέννητο παιδί. Σύμφωνα με την εκκλησιαστική παράδοση, την όγδοη μέρα μετά τη γέννηση ενός βρέφους, οι γονείς το φέρνουν στην εκκλησία και ο ιερέας διαβάζει ευχές για την υγεία και προστασία του νεογέννητου, της μητέρας και όλης της οικογένειας με πολλή αγάπη. Την ίδια μέρα του δίνει και το όνομα που οι γονείς του επιθυμούν.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Μελετούμε και μαθαίνουμε τις λέξεις προσεκτικά: **Θαύμα της γέννησης, φροντίδα, αδιαφορία.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Συμπληρωματικά στοιχεία

Υπάρχουν πολλά παιδιά γύρω μας που έχουν γεννηθεί και έχουν διαφορές από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Μπορεί να μην ακούν ή να μη βλέπουν ή να έχουν κάποιο πρόβλημα με τα πόδια τους ή και να μην είναι τόσο έξυπνα όσο τ' άλλα παιδιά. Αυτό το γεγονός πολλές φορές φέρνει θλίψη και πόνο στην καρδιά των μεγάλων. Κάθε παιδί όμως είναι χαρά για όλους, ακόμη κι αν δε μοιάζει με τους άλλους. Μπορεί να υστερεί κάποιο βιολογικά, αλλά μπορεί να έχει τέτοιες δυνατότητες αλλού που αναπτύσσοντάς τες να βρεθεί σε πλεονεκτικότερη κοινωνική θέση από τους «φυσιολογικούς».

α) Από τη σύγχρονη λογοτεχνία

Κατά την *πρώτη διδακτική ώρα* θέλουμε τα παιδιά να ευαισθητοποιηθούν απέναντι σε παιδιά με ιδιαιτερότητες. Ο πιο ωραίος τρόπος είναι διαβάζοντας ένα λογοτεχνικό απόσπασμα, όπως είναι στο βιβλίο του μαθητή το κείμενο «Ένα ψαράκι αλλιώς από τ' άλλα» του Β. Ηλιόπουλου από τις εκδόσεις Πατάκη.

Με ερωτήσεις μπορεί να παρακινήσουμε τα παιδιά ν' αναπτύξουν ένα διάλογο. Ενδεικτικές ερωτήσεις: – Είναι όλα τα παιδιά του κόσμου ίδια; – Πού διαφέρουν μεταξύ τους; – Πώς στεκόμαστε εμείς απέναντι σε αυτά τα παιδιά;

β) Συζητώ στην τάξη

Κατά τη *δεύτερη διδακτική ώρα* αφήνουμε τα παιδιά να αναπτύξουν μεταξύ τους τα θέματα:

- Πόση χαρά είχαν οι γονείς μας όταν περίμεναν να γεννηθούμε;
- Τι νιώθουμε, όταν έρχεται ένα παιδί στον κόσμο; (αδελφάκι, ξαδελφάκι, γειτονόπουλο).
- Γιατί η γέννηση ενός μωρού είναι δώρο του Θεού στους ανθρώπους;
- Πώς ήταν η ζωή του Αβραάμ και της Σάρρας, πριν γεννηθεί ο Ισαάκ, και πώς μετά;

9. Όλα τα παιδιά του κόσμου είναι αδέρφια

 Δύο διδακτικές ώρες

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τα ίδια δικαιώματα στη ζωή, στη μόρφωση, στην ελευθερία, στην εκπαίδευση,
- να ενημερωθούν για την εθελοντική βοήθεια που μπορούμε όλοι μας να προσφέρουμε,
- να ευαισθητοποιηθούν πάνω στα προβλήματα των παιδιών στην Ελλάδα αλλά και στον κόσμο όλο.

Πρόταση για αφόρμηση

Πλούσιο φωτογραφικό υλικό μπορεί να πάρει ο δάσκαλος ή να φέρουν τα παιδιά από εθελοντικούς οργανισμούς. Ενδεικτικοί διαδικτυακοί τόποι που μπορούν να βοηθήσουν την αναζήτηση, εκτός από εφημερίδες και περιοδικά είναι:

www.UNICEF.gr, www.actionaid.gr, www.redcross.gr

www.apostolikidiakonia.gr, www.hamogelotoupaidiou.gr

Εικόνες ή κείμενα που θα δείχνουν πόσο διαφορετικές είναι οι συνθήκες ζωής για μερικά παιδιά, είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για να αναδείξουν τα προβλήματα που υπάρχουν.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως χρώματος, φυλής, εθνικότητας, ως δημιουργήματα του Θεού είναι αδέρφια.

Είμαστε παιδιά του Θεού κι αδέρφια μεταξύ μας. Ανεξάρτητα από φυλή, χρώμα κι έθνος, όλοι οι άνθρωποι έχουμε τα ίδια δικαιώματα. *Στη ζωή, στη μόρφωση, στην ελευθερία.* Οι μαθητές χρειάζεται να ενημερωθούν για τα προβλήματα αλλά και να κατανοήσουν πως πρέπει να βοηθούν με όποιο τρόπο μπορούν. Η ανάπτυξη προγραμμάτων με τη βοήθεια εθελοντικών οργανώσεων είναι ένας τρόπος για συμμετοχή και δράση. Για παράδειγμα το πρόγραμμα «Γίνε νονά – νονός της UNICEF» είναι μια σημαντική ευκαιρία να αναπτύξουν οι μαθητές εθελοντική δραστηριότητα. *Έτσι βοηθάμε τους μαθητές μας να ευαισθητοποιηθούν και να αποκτήσουν θετική στάση απέναντι σε προβλήματα παιδιών στην Ελλάδα και σ' όλο τον κόσμο.*

9. Όλα τα παιδιά του κόσμου είναι αδέρφια

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Βασικές έννοιες που καλούνται να κατανοήσουν είναι: **Πάτερ ημών, θλίψη, προσφυγιά**. Χρειάζεται να γίνει αρκετή συζήτηση στην τάξη κατά την **πρώτη διδακτική ώρα**. Στη **δεύτερη διδακτική ώρα** θα πρέπει να μιλήσουμε για τις λέξεις: **εθελοντικές οργανώσεις και διεθνείς οργανισμοί**.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Οι δραστηριότητες της ενότητας έχουν σκοπό να αναπτύξουν τα παιδιά την ευαισθησία τους για άλλα παιδιά στη γη και δίπλα τους που υποφέρουν και ζουν κάτω από δύσκολες κοινωνικές ή οικονομικές συνθήκες.

Συζητώ μέσα στην τάξη

Το φωτογραφικό υλικό και οι εμπειρίες των παιδιών μπορούν να δώσουν την αφορμή για να συζητηθούν οι εμπειρίες των παιδιών μέσα στην τάξη.

Είσαι ένα μικρούλι τόσο δα μυρμηγκάκι!

Η άσκηση δίνει τη δυνατότητα όχι μόνο της γλωσσικής ανάπτυξης αλλά και της ανάπτυξης της φαντασίας και της δημιουργικής έκφρασης των παιδιών. Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να **δραματοποιήσουν** τις ιδέες τους, να παίξουν ρόλους πονεμένων παιδιών, μικρών ζώων ή ακόμη και λουλουδιών.

Ερωτήσεις στα παιδιά που υποφέρουν:

- A) Πώς βρεθήκατε στο δρόμο;
- B) Σας αρέσει που είστε στο δρόμο όλη μέρα;
- Γ) Πώς θα μπορούσαμε να σας βοηθήσουμε;

Μια προσευχή για τα παιδιά που υποφέρουν

Η ανάπτυξη της γλωσσικής έκφρασης μπορεί να γίνει γραπτά ή προφορικά ανάλογα με τις δυνατότητες των μαθητών ή με τους ειδικούς στόχους που ο δάσκαλος θέλει να επιτύχει.

Ο τηλεοπτικός σταθμός της τάξης σου!

Οι θεματικές ενότητες που δίνονται μπορεί να αναπτυχθούν με ζωγραφική, κολάζ ή άλλου είδους δραστηριότητα από το χώρο της Αισθητικής Αγωγής. Η ανάπτυξη των σχεδίων μπορεί να γίνει ατομικά ή ομαδικά και τα έργα των παιδιών να παρουσιαστούν σε όλη την τάξη ή το σχολείο. Κάτω από κάθε έργο μπορεί να γραφτεί το αντίστοιχο μήνυμα για την ενημέρωση των άλλων παιδιών.

Ακόμη τα μηνύματα ή και τα κείμενα που μπορούν να γράψουν οι μικροί δημοσιογράφοι, ατομικά ή ομαδικά, είναι δυνατόν να παρουσιαστούν σε ξεχωριστές σελίδες ή χαρτόνια κανσόν.

Όλη η δραστηριότητα δίνει την ευκαιρία της δραματοποίησης μέσα στην τάξη ή και ευκαιριακά σε μια εκδήλωση του σχολείου.

9. Όλα τα παιδιά του κόσμου είναι αδέρφια

Συμπληρωματικό υλικό

1. Ραδιοφωνικός σταθμός ή εφημερίδα

Ο τηλεοπτικός σταθμός της τάξης μας μπορεί να γίνει ραδιοφωνικός σταθμός της τάξης μας ή ακόμη η εφημερίδα ή το περιοδικό της τάξης μας. Η δραστηριότητα αυτή ενδείκνυται για δραματοποίηση ή για οποιαδήποτε άλλη μορφή έκφρασης, με κείμενα, κολλάζ, φωτογραφικό υλικό, τραγούδια, ποιήματα ή λογοτεχνικά κείμενα.

Ακόμη, κρίνεται ως απαραίτητη και σημαντική η οργάνωση επισκέψεων και κοινών δραστηριοτήτων (μαθητών και ιδρυμάτων) στο Κέντρο Βρεφών “Η Μητέρα” ή σε άλλους χώρους και ιδρύματα ή ορφανοτροφεία, όπως τα παιδικά χωριά SOS, όπου οι μαθητές θα μπορέσουν να δείξουν έμπρακτα την εθελοντική τους δράση.

Ενδεικτικός διαδικτυακός τόπος επικοινωνίας: www.sosvillage.gr

2. Τα δικαιώματα του παιδιού

Τα δικαιώματα του παιδιού μπορούν να αποτελέσουν αφορμή για συζήτηση αλλά και για ανάπτυξη **σχεδίου εργασίας**. Η χρονική διάρκειά του μπορεί να είναι δίωρη ή μεγαλύτερη, ανάλογα με το σχεδιασμό του δασκάλου. Η πρόταση για ανάπτυξη του σχεδίου κατά τη διάρκεια της **ευέλικτης ζώνης** μπορεί να είναι μια λύση η οποία είναι δυνατόν να υποστηριχθεί και από το εκπαιδευτικό υλικό της UNICEF.

Να ποια είναι μερικά από τα δικαιώματα του παιδιού. Συζήτησε γι’ αυτά με τους συμμαθητές σου.

Μερικά από τα δικαιώματα του παιδιού είναι τα παρακάτω:

- Να έχουν όλα τα παιδιά σπίτι, φαγητό, καθαρό νερό και ιατρική φροντίδα.
- Να μπορούν να παίζουν, να πηγαίνουν σχολείο, να ξεκουράζονται.
- Να μην τα εκμεταλλεύονται και να μην τα κακομεταχειρίζονται.
- Να μην τα εγκαταλείπουν.
- Να μπορούν ελεύθερα να εκφράζουν τη γνώμη τους και τη σκέψη τους. (UNICEF, από τη Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού).

Κεφάλαιο Γ'

Η ζωή θέλει αγάπη και προσπάθεια

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Γ'

Τα επτά μαθήματα του κεφαλαίου Γ' αναπτύσσονται σε επτά διδακτικές ώρες κι έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση «*Η ζωή θέλει αγάπη και προσπάθεια*».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Γ'

Τα παιδιά να αναγνωρίσουν ότι ο Θεός τίμησε περισσότερο απ' όλα τα δημιουργήματα τον άνθρωπο με τα χαρίσματα που τον προίκισε και τον κατέστησε συνεργάτη του. Σημαντικό επίσης είναι να αντιληφθούν ότι ο Θεός συνοδεύει τον άνθρωπο στον αγώνα της ζωής.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του Κεφαλαίου Γ': Ισότητα, εξέλιξη-ανάπτυξη, επικοινωνία, οργάνωση

Η εξέλιξη και η ανάπτυξη του ανθρώπου μέσα στην κοινωνία βασίζεται στην αγάπη, στο σεβασμό και στην ισότητα που είναι βασικά στοιχεία στην αποδοχή του άλλου. Για την επικοινωνία των ανθρώπων απαραίτητη προϋπόθεση είναι η κοινή προσπάθεια. Με την οργάνωση, τη συνεργασία, την καλή θέληση και προαίρεση οι κοινωνίες αναπτύσσονται και οι άνθρωποι νιώθουν ότι είναι αδέρφια. Οι έννοιες της εξέλιξης και της ανάπτυξης, της ισότητας και της επικοινωνίας, αναπτύσσονται με τη βοήθεια των προτεινόμενων ασκήσεων σε κάθε μάθημα.

Παραδείγματα διαθεματικής προσέγγισης:

Μάθημα 12: α) Γλώσσα. Η άσκηση *Συζητώ και Γράφω* δίνει την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν οι μαθητές την εφημερίδα τοίχου της τάξης τους. Ανταλλάσσουν πληροφορίες και συνδυάζουν το μάθημα των Θρησκευτικών με το μάθημα της Γλώσσας. β) Αισθητική Αγωγή – Θεατρικό παιχνίδι. Στο συμπληρωματικό υλικό που δίνεται στο μάθημα φαίνεται πώς μπορεί η διδακτική ενότητα να αξιοποιηθεί με κάθε μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης, π. χ. δραματοποίησης.

Πρόταση αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Αγαπώ τη ζωή και προσπαθώ για το καλύτερο.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Τα χαρίσματά μου. 2. Το επάγγελμα που αγαπώ. 3. Ο Θεός βοηθάει πάντα τις προσπάθειές μας. 4. Οι Δέκα Εντολές. 5. Η αγάπη του Θεού.

Επεξεργασία: Οι μαθητές δημιουργούν κείμενα, λευκώματα, ή απαντούν σε ερωτήσεις του δασκάλου ή των συμμαθητών τους. Μπορούν: α) Να γράψουν τα δικά τους κείμενα σύμφωνα με τις επιθυμίες τους, τα ταλέντα και τις ικανότητές τους. β) Να παρουσιάσουν τις Δέκα Εντολές. γ) Να βρουν και να καταγράψουν τις περιπτώσεις όπου ο Θεός έδειξε και συνεχίζει να δείχνει έμπρακτα στους ανθρώπους την αγάπη του.

10. Ο άνθρωπος συνεργάτης του Θεού

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν ότι ο Θεός τίμησε τον άνθρωπο περισσότερο από όλα τα δημιουργήματα, αφού τον κατέστησε συνεργάτη του,
- να γνωρίσουν όσα λέει η Γραφή για τους πρωτόπλαστους και τον Παράδεισο και να αποκτήσουν θετική στάση απέναντι στον κόσμο που μας περιβάλλει.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει ζητώντας από τα παιδιά να του περιγράψουν όμορφες εικόνες του καλοκαιριού που συγκράτησαν στη μνήμη τους. Μπορεί ακόμη να δείξει στην τάξη εντυπωσιακές εικόνες από τη φύση.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Θεός τίμησε τον άνθρωπο περισσότερο απ' όλα τα δημιουργήματα και τον κατέστησε συνεργάτη του.

Η δημιουργία της αισθητής κτίσης, είναι πράξη απεριόριστης αγάπης του Θεού προς το τελειότερο πλάσμα του, τον άνθρωπο. Δεν είναι τυχαίο το ότι ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο στο τέλος. Ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να προμηθεύεται τα πάντα από τη φύση κάτω από ιδανικές συνθήκες. Συγχρόνως όμως καλλιεργεί τη γη και προστατεύει το περιβάλλον. Γίνεται έτσι συνεργάτης του Θεού. Ας μην ξεχνούμε ότι ο άνθρωπος εξαρτάται από τη φύση και το περιβάλλον. Κι αυτός είναι ακόμη ένας λόγος, για να το προστατεύει και να συμμετέχει ενεργά στην υγιή λειτουργία του.

Ο δάσκαλος πρέπει να πει στα παιδιά πως η Εκκλησία δίνει απάντηση στο **ποιος** έφτιαξε τον κόσμο (ο Θεός). Με την ερώτηση **πώς** δημιουργήθηκε ο κόσμος, ασχολούνται οι σχετικές επιστήμες (Φυσική, Βιολογία, Ιστορία κ.λπ.).

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Μέσα από την ανάγνωση, την ανάλυση των κειμένων και με τη **συζήτηση στην τάξη** επιτυγχάνεται η κατανόηση των διδακτικών στόχων από τους μαθητές.

Βασικές έννοιες που καλούνται να κατανοήσουν είναι: **Δημιουργία, Παράδεισος, πρωτόπλαστοι, περιβάλλον.**

10. Ο άνθρωπος συνεργάτης του Θεού

Επεξεργασία – Απαντήσεις**Συζητώ μέσα στην τάξη**

Με τη δραστηριότητα αυτή επιχειρείται η ευαισθητοποίηση των παιδιών στη διαφύλαξη του περιβάλλοντος και επισημαίνεται ότι κάθε άνθρωπος που μοχθεί και αγωνίζεται για κάτι τέτοιο, γίνεται συνεργάτης του Θεού. Ο δάσκαλος θα βοηθήσει τα παιδιά να αναφέρουν τρόπους με τους οποίους το παιδί γίνεται συνεργάτης του Θεού στην προστασία του περιβάλλοντος: π.χ. να μην πετάμε σκουπίδια στους δρόμους, να προσπαθούμε να ανακυκλώνουμε προϊόντα, να μην υπερκαταναλώνουμε, να συμμετέχουμε σε δεντροφυτεύσεις κ.ά. Καλό θα ήταν να πληροφορήσουμε τους μαθητές ότι η 1η Σεπτεμβρίου έχει οριστεί από το Οικουμενικό Πατριαρχείο ως ημέρα περιβάλλοντος.

Η ακροστιχίδα του Παραδείσου

Οι σωστές απαντήσεις είναι:

ΠΡΩΤΟΠΛΑΣΤΟΙ

ΑΔΑΜ

ΡΥΑΚΙΑ

ΑΥΕ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

ΕΔΕΜ

ΙΔΡΩΤΑ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΣΟΙΝΕΤΑΜΩΧ

Σχηματίζεται η λέξη: **ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΣ**

11. Χαρίσματα του ανθρώπου

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να διακρίνουν τα χαρίσματα με τα οποία προίκισε ο Θεός τον άνθρωπο,
- να συνειδητοποιήσουν την αγάπη του Θεού προς τους ανθρώπους με το να τους δώσει ξεχωριστά χαρίσματα από τα υπόλοιπα πλάσματα της δημιουργίας,
- να γνωρίσουν ότι τα χαρίσματα αυτά πρέπει να τα καλλιεργεί κάθε άνθρωπος όχι μόνο για ωφέλεια δική του, αλλά και για τους συνανθρώπους του,
- να εκτιμήσουν τα εφόδια που τους παρέχουν η Εκκλησία, οι γονείς, το σχολείο και να προσπαθήσουν να τα χρησιμοποιήσουν σωστά.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί ν' αρχίσει το μάθημα με αφορμή το μικρό κείμενο που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή με τίτλο «Λόγια Πατέρων της Εκκλησίας». Διαβάζοντας τα λόγια του Μεγάλου Βασιλείου θ' αρχίσει η συζήτηση για τα χαρίσματα του κάθε ανθρώπου. Οι μαθητές θα κατανοήσουν καλύτερα τα χαρίσματα που έχουν οι άνθρωποι, όταν αντιληφθούν ότι και οι ίδιοι και οι συμμαθητές τους έχουν κάτι ξεχωριστό. Θα καταλάβουν ότι αυτό το ξεχωριστό το έχουν όλοι οι άνθρωποι ακόμη και αυτοί που βιολογικά ή κοινωνικά μειονεκτούν (άτομα με ειδικές ανάγκες, μετανάστες, τσιγγάνοι κ.ά.). «Με το νου και τα χαρίσματα θα μπορέσει ο καθένας μας να φτάσει ακόμη και στον ουρανό».

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Θεός προίκισε τον κάθε άνθρωπο με χαρίσματα. Τα χαρίσματα αυτά πρέπει ο κάθε άνθρωπος να τα καλλιεργεί για το καλό το δικό του και των άλλων.

Καλλιεργώντας τα χαρίσματα του «κατ' εικόνα» και αξιοποιώντας τα εφόδια από την Εκκλησία, την οικογένεια και το σχολείο, ο άνθρωπος προοδεύει.

Ο Θεός νοιάζεται και αγαπάει τον άνθρωπο, γι αυτό τον δημιουργεί με ξεχωριστή φροντίδα. «*Ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εικόνα ήμετέραν καί καθ' όμοίωσιν*» (Γεν. α, 26). Ο πληθυντικός «*ποιήσωμεν*» υπαινίσσεται την τριαδικότητα του Θεού που θα φανερωθεί αργότερα από τον Ιησού Χριστό. Το «*κατ' εικόνα*» είναι το λογικό, η συνείδηση, η ελεύθερη βούληση (αυτεξούσιο), η δημιουργικότητα και η κυριαρχία πάνω στη φύση. Χαρίσματα που με τη βοήθεια του Θεού και την προσπάθεια τη δική του θα φθάσουν τον άνθρωπο στο «*καθ' όμοίωσιν*», στην ομοίωση και ένωση με το Θεό, στη θέωση, στο να γίνει δηλαδή άγιος.

Με την πτώση αμαυρώθηκε η εικόνα του Θεού στον άνθρωπο και κυριάρχησαν η φθορά και ο θάνατος. Έγινε αδύνατη η ομοίωση με το Θεό. Χρειάστηκε να έλθει ο νέος Αδάμ, ο Χριστός, που αποκαθιστά και ανακαινίζει την ανθρώπινη ύπαρξη στο προπρωτικό της κάλλος, με την Ανάστασή του.

11. Χαρίσματα του ανθρώπου

Τώρα ο άνθρωπος έχει και πάλι τη δυνατότητα να γίνει άγιος από τη στιγμή που γίνεται μέλος της Εκκλησίας (του Σώματος του Χριστού) με τη βάπτισή του. Το Άγιο Πνεύμα δίνει νέα χαρίσματα στο νεοφώτιστο. «*Ο δε καρπός του Πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια*» (Γαλ. 5,22-23). Στο βαθμό που ενεργοποιούνται τα χαρίσματα αυτά σε κάθε άνθρωπο ανάλογα με την προθυμία και την προσπάθειά του υπάρχει αντίκρισμα στην πρόοδο του ιδίου αλλά και της κοινότητας που ζει σε κοινωνία αγάπης.

Οι μαθητές σ' αυτή την ηλικία είναι δύσκολο να καταλάβουν όλη αυτή την πορεία του ανθρώπου, όπως τη βλέπει η Εκκλησία μας. Θα αρκεσθούμε, λοιπόν, στο να επισημάνουν το είδος και τις διαφορές των χαρισμάτων και των εφοδίων που παίρνει ο άνθρωπος από το Θεό, την Εκκλησία, τους γονείς και το σχολείο. Από το Θεό έχει πάρει με τη γέννησή του τα χαρίσματα του «*κατ' εικόνα*» που τον ξεχωρίζουν από τα άλλα πλάσματα. Με τη βάπτισή του στην εκκλησία και τη συμμετοχή του στα άλλα Μυστήρια παίρνει από το Θεό νέα εφόδια που σταθεροποιούν τον άνθρωπο στο δρόμο προς την αγιότητα. Από τους γονείς παίρνει τα βιολογικά κυρίως χαρακτηριστικά αλλά και πνευματικά (εξυπνάδα, φαντασία κ.ά.) τα οποία υποστηρίζουν τη φανέρωση των χαρισμάτων του Θεού σε κάθε άνθρωπο. Το σχολείο έρχεται να διευρύνει τη σκέψη του νέου ανθρώπου ώστε τα χαρίσματα να βρουν ακόμη πιο γόνιμο έδαφος για ν' αναπτυχθούν.

Τέλος οι μαθητές θα κατανοήσουν ότι η καλλιέργεια όλων αυτών των χαρισμάτων και εφοδίων από τον άνθρωπο, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να γίνει η ζωή του προσφορά αγάπης για τους συνανθρώπους του, αφού όλα τελικά τα θεωρεί ως δώρα του Θεού και αισθάνεται την υποχρέωση να θέσει ολόκληρη τη ζωή και τα χαρίσματά του στην υπηρεσία της κοινωνίας.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Έννοιες σημαντικές που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **vous, συνείδηση, ελευθερία, χαρίσματα, εφόδια.**

Λόγια Πατέρων της Εκκλησίας

Με την ανάγνωση του *πατερικού κειμένου* του Μ. Βασιλείου (Εξαήμερος ΣΤ' 5) το παιδί αντιλαμβάνεται την ξεχωριστή θέση του ανθρώπου ανάμεσα στα δημιουργήματα του Θεού.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Περιγράψω χαρίσματα

Η άσκηση δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να διακρίνουν τα χαρίσματα που έχει ο άνθρωπος σε διάφορους χώρους δραστηριότητάς του. Με κατάλληλες ερωτήσεις όπως: «*Τα χαρίσματα που έχουν οι άνθρωποι τα έχουν όλα τα δημιουργήματα του Θεού στον κόσμο;*», οι μαθητές οδηγούνται να διακρίνουν τα χαρίσματα που έχουν οι άνθρωποι σε σχέση με τα υπόλοιπα πλάσματα της δημιουργίας.

Π.χ. Οι ζωγράφοι το να μπορούν ν' απεικονίζουν εικόνες, συναισθήματα και παραστάσεις. Οι αθλητές το να αναπτύσσουν με την άσκηση (προπόνηση) τις δυνατότητες του σώματος, με τα ομαδικά αγωνίσματα την άμιλλα και τη συνεργασία. Οι ξυλουργοί να φτιάχνουν όμορφα και χρήσιμα έπιπλα.

12. Ο Θεός ευλογεί τη δημιουργική εργασία

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν ότι ο άνθρωπος αξιοποιώντας τα χαρίσματα με τα οποία τον προίκισε ο Θεός εργάζεται,
- να επισημάνουν ότι η τίμια εργασία όλων των ανθρώπων είναι ευλογημένη από το Θεό,
- να συνειδητοποιήσουν ότι ο άνθρωπος με την εργασία του αποδεικνύει έμπρακτα ότι είναι συνεργάτης του Θεού, εφόσον δημιουργεί έργα πολιτισμού,
- να εκτιμήσουν την εργασία των γονέων τους και των ανθρώπων του περιβάλλοντός τους,
- να νιώσουν τη χαρά της εργασίας και της δημιουργικότητας.

Πρόταση για αφόρμηση

Η διδακτική αυτή ενότητα συνδέεται στενά με την προηγούμενη και αποτελεί κατά κάποιον τρόπο συνέχειά της.

Οι μαθητές λοιπόν μπορούν να ξεκινήσουν μια συζήτηση για την καλλιέργεια και τους τρόπους χρησιμοποίησης των χαρισμάτων που έχει κάθε άνθρωπος. Ανάμεσα σ' αυτούς θα αναφερθεί η εργασία που έχει κάθε άνθρωπος καθώς και τα διάφορα είδη επαγγελματιών. Στο σημείο αυτό ο δάσκαλος μπορεί να δείξει φωτογραφίες από αρχαία μνημεία (Ακρόπολη, Πυραμίδες κ.ά.), σύγχρονες θεαματικές κατασκευές (ουρανοξύστες, μεγάλες γέφυρες κ.ά.) αλλά και καθαρούς δρόμους, περιποιημένους κήπους, σπαρμένα χωράφια και, γιατί όχι, μια χωματερή. Η συζήτηση τώρα θα περιστραφεί γύρω από την εργασία των ανθρώπων οι οποίοι συνεργαζόμενοι καταφέρνουν να δημιουργήσουν τέτοια αξιοθαύμαστα έργα που δείχνουν και το μέγεθος του πολιτισμού μιας κοινωνίας.

Η εργασία του Χριστού και των Αποστόλων λειτουργεί ως παράδειγμα της αξίας της εργασίας για τους ανθρώπους καθώς και ως ευλογία από το Θεό. Το κείμενο στο βιβλίο του μαθητή έρχεται να επιβεβαιώσει και να επεκτείνει τον προβληματισμό των μαθητών.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο άνθρωπος με την εργασία του αξιοποιεί τα χαρίσματα του Θεού και γίνεται συνεργάτης του στο σχέδιό του για ειρηνική ζωή πάνω στη γη.

Ο Θεός τοποθετώντας τον άνθρωπο στον Παράδεισο τον κάλεσε να εργαστεί και να φυλάξει τη γη όπου ζει, να δώσει ονόματα στα ζώα και να διατηρήσει τη σχέση του με το Θεό. Έτσι ευλογήθηκε η ανθρώπινη εργασία και εγκαινιάστηκε η ευθύνη, η προστασία και η αγάπη που πρέπει να δείχνει ο άνθρωπος στο περιβάλλον. Αργότερα, όταν ο Θεός έδωσε τις Δέκα Εντολές στο Μωυσή, με σαφή τρόπο μια από αυτές περιγράφει την υποχρέωση του ανθρώπου να εργάζεται έξι ημέρες την εβδομάδα και την έβδομη να την αφιερώνει στο Θεό. Ο λόγος του Ιησού: «Ο Πατέρας μου εξακο-

12. Ο Θεός ευλογεί τη δημιουργική εργασία

λουθεί να εργάζεται...» δείχνει με ανθρωπομορφικό τρόπο τη συνεχή πρόνοια του Θεού για τον κόσμο που δημιούργησε. Ο απόστολος Παύλος είπε: «*Εί τις ού θέλει έργάζεσθαι μηδέ έσθιέτω*» (Όποιος δε θέλει να εργάζεται, αυτός να μην τρώει κίβλας).

Η Εκκλησία μας λοιπόν δε συμφωνεί με το να ζει κάποιος σε βάρος των άλλων με οποιονδήποτε τρόπο. Έτσι οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν την υποχρέωση κάθε ανθρώπου να εργάζεται και να συνεισφέρει στη ζωή των συνανθρώπων του. Θα κατανοήσουν ότι η αδυναμία για εργασία κάποιων ανθρώπων για λόγους υγείας θα πρέπει να αναπληρώνεται από τη δική μας αγάπη και φροντίδα γι' αυτούς. Θα καταλάβουν ότι εργασία δεν είναι μόνο μια συγκεκριμένη παραγωγική δραστηριότητα, αλλά φέρνει πληρότητα στον άνθρωπο. Θα συναισθανθούν ότι ο άνθρωπος με την εργασία του συνεχίζει το έργο του Θεού και συμβάλλει στην προσπάθεια η ζωή να γίνεται πιο όμορφη και ευχάριστη για όλους.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Έννοιες σημαντικές που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **εργασία, πολιτισμός.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Συζητώ και γράφω

Αυτές οι γραπτές εργασίες γίνονται αφορμή οι μαθητές: 1) να ανταλλάξουν πληροφορίες για τις εργασίες των γονέων τους, 2) να φανερώσουν τις ιδιαίτερες προτιμήσεις και κλίσεις τους στα διάφορα επαγγέλματα (ενδεικτικές βέβαια γιατί είναι νωρίς για την ηλικία τους) και 3) να ευαισθητοποιηθούν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα φτωχά παιδιά στις χώρες του τρίτου κόσμου και σπανιότερα στην Ελλάδα. Μπορεί να γίνει αναφορά στα παιδιά «των φαναριών».

Σωστό ή λάθος

Η άσκηση με τις σωστές και τις λανθασμένες προτάσεις ξεχωρίζει τα κύρια σημεία της διδακτικής ενότητας και αποκαλύπτει μια βασική της έννοια. Σωστές είναι:

1-Π, 2-Ο, 3-Α, 4-Ι, 5-Τ, 6-Ι, 7-Σ, 8-Μ, 9-Ο, 10-Σ. Αφού γίνει η άσκηση, μέσα στην τάξη, θα αποκαλυφθεί η λέξη **ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ**.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Σχέδιο εργασίας

Η διδακτική ενότητα μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε **σχέδιο εργασίας (project)** που τυχόν θα εκπονήσει η τάξη με ενδεικτικό τίτλο «ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ» ή και «ΕΡΓΑΣΙΑ».

β) Ζωγραφική – Καλλιτεχνική έκφραση

Οι μαθητές ζωγραφίζουν ελεύθερα εργαζόμενους σε κάποιο εργασιακό χώρο.

γ) Θεατρικό παιχνίδι

Οι μαθητές μπορούν με τη βοήθεια του δασκάλου, να δραματοποιήσουν και να παίξουν μικρή θεατρική παράσταση με διάφορες εργασίες που θα δείχνουν πόσο ωφελούνται οι άνθρωποι (π.χ. παράσταση με γιατρό και ασθενή, με ταμιά καταστήματος και πελάτες κ.ά.).

δ) Τα **αγιογραφικά χωρία** που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι τα εξής: Γεν. 1,15, Γεν. 1,20, Γεν. 3, 17-19, Έξοδος 20,8-11, Κατά Μάρκον 6,3, Κατά Ιωάννη 5,17, Β' Θεσσαλονικείς 3,6-12.

13. Όταν η ζωή μας κινδυνεύει

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν γεγονότα που αναφέρονται σε σωτήριες επεμβάσεις του Θεού,
- να κατανοήσουν ότι και στις πιο δύσκολες στιγμές της ζωής μας ο Θεός είναι δίπλα μας και γι' αυτό μπορούμε να επικαλούμαστε τη βοήθειά του.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει με την ερώτηση τι κάνουν οι άνθρωποι, όταν αντιμετωπίζουν κινδύνους. Μέσα στα πολλά που θα ακουστούν, θα τονιστεί η πίστη στο Θεό και η δύναμη της προσευχής. Στη συνέχεια μπορούν να αναφερθούν τα θαύματα που υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή «*Στα χρόνια του Χριστού*»: Ανάσταση της κόρης του Ιαείρου και «*Στις μέρες μας*»: Θαύμα της Παναγίας στον Ορχομενό. Επίσης μπορεί ο δάσκαλος να διηγηθεί με δικά του λόγια τις ιστορίες που υπάρχουν στο συμπληρωματικό υλικό για τον εκπαιδευτικό.

Μετά απ' όλ' αυτά τα παραδείγματα τα παιδιά θα έχουν κατανοήσει τη σωτήρια επέμβαση του Θεού, όταν κινδυνεύει η ζωή των ανθρώπων, και ο δάσκαλος θα εξιστορήσει και τις θαυματουργικές ενέργειες του Θεού στη ζωή των Ισραηλιτών στην έρημο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

46

Ο Θεός βρίσκεται πάντα κοντά στον άνθρωπο, ακόμη και στις πιο δύσκολες στιγμές της ζωής του.

Η παρουσία του Θεού στη σαραντάχρονη πορεία των Ισραηλιτών στην έρημο είναι συνεχής. Ξεκινάει με τη θαυματουργική παρέμβασή του στη διάβαση της Ερυθράς θάλασσας και συνεχίζεται με πολλούς τρόπους. Φωτεινή νεφέλη στον ουρανό δείχνει το δρόμο στους Ισραηλίτες. Εξασφαλίζεται η τροφή με το σμήνος ορτυκιών και το μάννα. Με το χτύπημα στο βράχο αναβλύζει νερό. Επισημαίνεται ότι πολλές φορές στις δύσκολες στιγμές οι άνθρωποι χάνουν εύκολα το θάρρος τους.

Οι θαυματουργικές παρεμβάσεις του Θεού στην Καινή Διαθήκη αποσκοπούν στη φανέρωση της δόξας του. Ο ζωοδότης Κύριος θαυματουργεί κατανικώντας το θάνατο. Η παράθεση του σύγχρονου θαύματος στον Ορχομενό καταδεικνύει τη διαχρονικότητα της πρόνοιας του Θεού για τον κόσμο.

13. Όταν η ζωή μας κινδυνεύει

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Οι βασικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να κατανοήσουν είναι αυτές της **πρόνοιας** και της **αγάπης** του Θεού για όλα τα πλάσματά του και ιδιαίτερα για τον άνθρωπο που είναι το τελειότερο δημιούργημά του. Επίσης η πίστη και η προσευχή μπορεί να στηρίξουν τον άνθρωπο και να του δώσουν κουράγιο στον αγώνα της ζωής.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Βοηθούν οι Άγιοι

Με το δημοτικό τραγούδι που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή φαίνεται η πίστη στη δύναμη του Θεού, της Παναγίας και των Αγίων. Επίσης δίνεται η ευκαιρία για προσέγγιση της δημοτικής ποίησης από τους μαθητές.

Άγιοι που βοηθούν στην καθημερινή μας ζωή: Αγία Παρασκευή (για τα μάτια), Άγιοι Ανάργυροι και Άγιος Παντελεήμονας (για την υγεία), Άγιος Νικόλας (για τη θάλασσα), Άγιος Τρύφωνας (για τα φυτά), Άγιος Μόδεστος (για τα ζώα). **(Διαθεματικό: δημοτική ποίηση – ελληνική παράδοση).**

Βρίσκω τη σωστή απάντηση

Υπογραμμίζω μια σωστή απάντηση. Η ορθή απάντηση είναι η **β**).

Συμπληρωματικό υλικό

α) Βάζω στη σωστή σειρά

Βάζω αριθμούς που να δείχνουν τη σωστή σειρά των γεγονότων:

- Χτυπώντας με το ραβδί το βράχο, ανέβλυσε νερό.
- Η σωτηρία από τους Αιγυπτίους που τους καταδίωκαν.
- Η ευεργεσία με το «μάννα».
- Το σμήνος από τα ορτύκια.

Η χρονική σειρά των γεγονότων είναι : **4, 1, 3, 2.**

β) Παραθέτουμε σε ελεύθερη μεταφορά την παρακάτω διήγηση από το **ποίημα «Ένα όνειρο»** του Βραζιλιάνου συγγραφέα Αντόνιο Μπάρος.

Πατημασιές στην άμμο

Κάποιος πιστός είδε ένα όνειρο. Είδε ότι βάδιζε σε μια ακρογιαλιά μαζί με το Χριστό. Στο βάθος του ορίζοντα, στιγμιαία, σαν αστραπή παρουσιάζονταν γεγονότα της ζωής του. Τα γεγονότα αυτά διαδέχονταν το ένα το άλλο κι αυτός πρόσεξε ότι για κάθε σκηνή υπήρχαν δυο σειρές από πατημασιές στην άμμο. Η μια ήταν δική του και η άλλη του Κυρίου.

Όταν παρουσιάστηκε και η τελευταία σκηνή της ζωής του, έστρεψε το κεφάλι του και κοίταξε όλες τις πατημασιές στην άμμο. Πρόσεξε ότι πολλές, πάρα πολλές φορές στη διάρκεια της ζωής του υπήρχε μόνο μια σειρά από πατημασιές. Και μάλιστα ότι αυτό συνέβαινε στις πιο δύσκολες καταστάσεις της ζωής του.

13. Όταν η ζωή μας κινδυνεύει

Πολύ τον πείραξε αυτό, στράφηκε στον Κύριο και του είπε: «Κύριε, είπες ότι από τη στιγμή που θα σε ακολουθούσα, εσύ θα ήσουν πάντα και συνεχώς πλάι μου. Πρόσεξα όμως ότι στις πιο δύσκολες καταστάσεις της ζωής μου, υπάρχει μόνο μια σειρά από πατημασιές. Δεν μπορώ να καταλάβω! Γιατί στις στιγμές που σε χρειαζόμουν περισσότερο, με άφησες μόνο μου;».

«Παιδί μου», απάντησε ο Ιησούς, «σε αγαπώ τόσο πολύ και ποτέ δε θα σ' άφηνα ούτε θα σ' εγκατέλειπα. Ο λόγος που στη διάρκεια των πιο δύσκολων στιγμών της ζωής σου είδες μόνο μια σειρά από πατημασιές στην άμμο, είναι γιατί σε μετέφερα μέσα στην αγκαλιά μου!».

γ) Συζητώ και απαντώ

Σε ποιές περιπτώσεις ένα παιδί μπορεί να ζητήσει βοήθεια από το Θεό, την Παναγία και τους Αγίους για κάποιο πρόβλημά του; Να αναφέρεις και να αναπτύξεις μερικές καθημερινές περιπτώσεις.

δ) Κείμενα:

1. Στα χρόνια του Χριστού – Το θαύμα της κόρης του Ιαίρου.

Στα χρόνια του Χριστού, στην περιοχή της Γαλιλαίας, πλησίασε τον Κύριο ο Ιάειρος, δάσκαλος του λαού στη συναγωγή και ζήτησε τη βοήθειά του. Η μονάκριβη κόρη του, δώδεκα ετών, ήταν βαριά άρρωστη, έτοιμη να πεθάνει. Ενώ πήγαιναν στο σπίτι κάποιος πλησίασε τον Ιάειρο και του είπε: «Η κόρη σου πέθανε! Μην απασχολείς λοιπόν το Διδάσκαλο». Ο Χριστός όμως, όταν τ' άκουσε αυτά, είπε στον Ιάειρο: «Μη φοβάσαι! Συνέχισε να πιστεύεις και θα σωθεί το παιδί σου!».

Φτάνοντας στο σπίτι του Ιαείρου έκλαιγαν όλοι απαρηγόρητοι. Ο Χριστός ζήτησε να μείνει μόνος με το παιδί και του είπε: «Κόρη μου, σήκω επάνω!». Τότε το παιδί αναστήθηκε. Η συγκίνηση και η ευτυχία όλων ήταν μεγάλη. Ο Κύριος νικητής του θανάτου, στάθηκε δίπλα στην αγωνία των γονιών της χαρίζοντας ζωή!

2. Στα νεότερα χρόνια – Το θαύμα της Παναγίας στον Ορχομενό.

Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής (10 Σεπτεμβρίου του 1943), μια ομάδα Γερμανών στρατιωτών που συνοδεύονταν από τανκς, κατευθυνόταν εναντίον της πόλης του Ορχομενού. Είχαν σκοπό να την κάψουν και να σκοτώσουν τους κατοίκους της, εφαρμόζοντας αντίποινα.

Μπαίνοντας στην πόλη, στο ύψος του παλιού μοναστηριού της Παναγίας της «Σκριπούς», οι στρατιώτες κι ο επικεφαλής τους Διοικητής, αντίκρισαν μια γυναίκα τρία μέτρα πάνω από τη γη, να στρέφεται προς αυτούς! Μια δυνατή λάμψη βγήκε από το σώμα της. Τα τανκς ακινητοποιήθηκαν στη μέση του δρόμου! Οι Γερμανοί φοβήθηκαν και ο Διοικητής τούς έδωσε εντολή να μπουν στο ναό και να προσκυνήσουν την Παναγία. «Αυτή σας έσωσε», είπε στους Έλληνες. Η συγκίνηση και η ευγνωμοσύνη απλώθηκαν στην πόλη.

Από τότε ο Γερμανός Διοικητής ερχόταν κάθε χρόνο στην επέτειο του θαύματος στον Ορχομενό, για να τιμήσει την Παναγία.

14. Οι σχέσεις μας με τους άλλους και με το Θεό

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι οι Δέκα Εντολές βοηθούν στην οικοδόμηση αληθινών σχέσεων του ανθρώπου με το Θεό και με τους συνανθρώπους του,
- να κατανοήσουν ότι η υπακοή σε κανόνες και εντολές δημιουργεί μια κοινωνία που μπορεί να αναπτύσσεται σεβόμενη τις αξίες και τα δικαιώματα όλων, ώστε να ζουν αρμονικά οι άνθρωποι σ' αυτήν,
- να γνωρίσουν την αξία του γραπτού λόγου.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να έχει γράψει στον πίνακα ή σε μια αφίσα τις Δέκα Εντολές και να τις παρουσιάσει στα παιδιά. Δίνουμε στους μαθητές ένα μικρό χρονικό περιθώριο να τις διαβάσουν με προσοχή. Κατόπιν με κατάλληλες ερωτήσεις π.χ. τύπου: Τι μοιάζει να είναι αυτό που διαβάσαμε; (Μοιάζει με οδηγίες, κανόνες, συμβουλές, εντολές). Τι σκοπό έχουν; (Σκοπό έχουν την καλή σχέση με το Θεό αλλά και με τους ανθρώπους). Τι νομίζετε εσείς, παιδιά, χρειάζονται αυτές οι οδηγίες; Μετά εξηγούμε ότι οι σχέσεις βασίζονται στη συμφωνία ότι θα τηρούνται ορισμένοι κανόνες, για να ζούμε ειρηνικά και αρμονικά.

Για τους Ισραηλιτες οι βάσεις αυτές ήταν οι Δέκα Εντολές, τις οποίες ο Θεός παρέδωσε στο Μωυσή πάνω στο όρος Σινά. Σύμφωνα λοιπόν με τους κανόνες αυτούς, θα έπρεπε να ζήσουν και να χτίσουν μια αληθινή και ειρηνική σχέση με το Θεό και τους συνανθρώπους τους. Καλό θα ήταν να μιλήσουμε στα παιδιά για τη σημασία του γραπτού λόγου. Πολλές φορές ο Θεός μίλησε σε ανθρώπους. Αυτή τη φορά έδωσε γραπτά τις εντολές του, για να τηρηθούν, να μείνουν και να τις μελετούν οι άνθρωποι.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι Δέκα Εντολές μοιάζουν με τις συμβουλές ενός πατέρα που θέλει να αποκτήσουν τα παιδιά του μια αληθινή σχέση αγάπης μαζί του και με τους συνανθρώπους τους.

Ο Θεός αγαπά τα δημιουργήματα του. Είναι για τους ανθρώπους καλός και στοργικός πατέρας. Θέλει να αποκτήσουν τα παιδιά του μια αληθινή σχέση αγάπης μαζί του αλλά και μεταξύ τους. Έτσι συμβαίνει και στην οικογένεια. Η μητέρα και ο πατέρας που αγαπούν πολύ τα παιδιά τους τα συμβουλεύουν με πολλή στοργή κι αγάπη. Αυτό βοηθάει πολύ τα παιδιά να αποκτήσουν μια ωραία σχέση με όλους τους άλλους γύρω.

14. Οι σχέσεις μας με τους άλλους και με το Θεό

Σ' αυτό το σημείο μπορεί ο εκπαιδευτικός να διαβάσει στα παιδιά το δεύτερο κείμενο του μαθήματος «Οι σχέσεις του ανθρώπου με το Θεό και με το συνάνθρωπο».

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Μέσα από τις δραστηριότητες και τις εργασίες επιχειρείται να κατανοήσουν οι μαθητές τις σημαντικές έννοιες της ενότητας που είναι: **ελευθερία, δικαιοσύνη, νόμος, εντολή.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Δραστηριότητα

Γράφω τις Δέκα Εντολές

Οι μαθητές μπορούν να φτιάξουν το δικό τους δίπτυχο με τις Δέκα Εντολές. Αν υπάρχει χρόνος, μπορεί να γίνει στην τάξη στο τετράδιο Ιχνογραφίας (**Διαθεματικές προεκτάσεις στην Αισθητική Αγωγή**) ή να χρησιμοποιήσουν χαρτόνια. Εάν δεν υπάρχει χρόνος, τότε μπορούν να κάνουν τη δραστηριότητα αυτή στο σπίτι.

Συζητώ μέσα στην τάξη

Με την προτροπή του εκπαιδευτικού οι μαθητές εκφράζουν τη γνώμη τους για τη σημασία που έχουν οι νόμοι στη ζωή μας. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι κάθε λαός έχει το γραπτό του νόμο που είναι απαραίτητος, για να μπορέσουν οι άνθρωποι να ζήσουν χωρίς να καταπατήσουν την ελευθερία των συνανθρώπων τους.

Ενδεικτικά μπορούν να τεθούν οι **ερωτήσεις**:

- Πόσο σημαντική είναι η τήρηση των νόμων για μια αρμονική ζωή;
- Τι ήταν ο Δεκάλογος;
- Στο τέλος διαβάζουμε πάλι τις εντολές (σιωπηρά ή εκφώνως, όπως κρίνει ο δάσκαλος).

15. Η Κιβωτός της αγάπης

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι όταν δεν τηρούμε τις συμφωνίες μας, έχουμε δυσάρεστες συνέπειες,
- να γνωρίσουν την αγάπη του Θεού ο οποίος παρεμβαίνει, για να σωθεί ο κόσμος από την καταστροφή,
- να αισθανθούν υπεύθυνοι για τις αποφάσεις που παίρνουν και για τις συμφωνίες που κάνουν,
- να κατανοήσουν ότι η επικράτηση της ειρήνης είναι σημαντική προϋπόθεση για τη συντήρηση ενός υγιούς φυσικού περιβάλλοντος.

Πρόταση για αφόρμηση

Καλούμε τα παιδιά να παρατηρήσουν απεικόνιση του ουράνιου τόξου (εικόνα από Η/Υ, αφίσα, φωτογραφία από σχολικό βιβλίο ή εκ του φυσικού, αν είμαστε τυχεροί). Τους ζητούμε να εκφράσουν τι νιώθουν (θαυμασμό, χαρά, γαλήνη, ελπίδα), όταν βλέπουν το ουράνιο τόξο μετά τη βροχή. Υπογραμμίζουμε τη φωτεινότητα και την καθαρότητα της ατμόσφαιρας και του φυσικού περιβάλλοντος (φρεσκοπλυμένα δέντρα, καθαροί δρόμοι, κ.ά). Το νερό πλένει, καθαρίζει, απομακρύνει κάθε τι κακό και βρόμικο.

Διαβάζουμε εδώ τη διήγηση για τον Κατακλυσμό και την Κιβωτό (από το δεύτερο κείμενο του μαθήματος μας). Η σύνδεση του φυσικού φαινομένου με τη θρησκευτική διήγηση γίνεται με βάση το συμβολισμό. Στη συνέχεια ο δάσκαλος μπορεί να αναφερθεί στο κεντρικό κείμενο, αναλύοντας και τονίζοντας τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην ιστορία της Κιβωτού του Νώε.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Όταν ο κόσμος κινδυνεύει να χαθεί εξαιτίας της απομάκρυνσης του ανθρώπου από το Θεό, τότε ο Θεός παρεμβαίνει και τον σώζει.

Είναι γεγονός πως σε όλες τις κοινωνίες από τις μικρότερες – οικογένεια, σχολείο – έως τις μεγαλύτερες – η πόλη, η χώρα μας, «το παγκόσμιο χωριό» – αν λείψει η σύμπνοια, ο αλληλοσεβασμός, η τήρηση των συμφωνιών και των νόμων, επικρατεί η αδικία, το κακό, οι πόλεμοι, οι εχθρότητες. Όμως ακόμη και στη χειρότερη κατάσταση υπάρχουν άνθρωποι που δε χάνουν την εμπιστοσύνη τους στο Θεό και κάνουν το καλό, αγαπούν και σέβονται τους συνανθρώπους τους και ελπίζουν πάντα ότι το καλό στο τέλος θα νικήσει.

15. Η Κιβωτός της αγάπης

Τότε ο Θεός παρεμβαίνει, για να μη διαλυθούν εντελώς οι ανθρώπινες κοινωνίες και με τη συνεργασία του ανθρώπου γίνεται μια καινούρια αρχή. Στην Αγία Γραφή βρίσκουμε αρκετές διηγήσεις με το ίδιο ή παρόμοιο θέμα. Μια από αυτές είναι και η διήγηση για το Νώε και την Κιβωτό.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Μέσα από τις δραστηριότητες και τις εργασίες επιχειρείται να κατανοήσουν οι μαθητές τις σημαντικές έννοιες της ενότητας που είναι: **αγάπη, ελπίδα, ειρήνη, φροντίδα για το περιβάλλον.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις**Παίζω και δημιουργώ**

1. Οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν **φωτογραφίες** από περιοδικά, εφημερίδες, βιβλία ή από τον υπολογιστή που να δείχνουν **το περισσότερι της ειρήνης**. Ο δάσκαλος μπορεί ήδη να έχει δείξει στην τάξη μια εικόνα από έναν πίνακα. Χαρακτηριστικό δείγμα είναι το έργο «*Περιστέρια Ειρήνης*» του σύγχρονου ζωγράφου Άγγελου. (**Διαθεματικές προεκτάσεις στην Αισθητική αγωγή**). Αυτό το έργο μπορεί να αποτελέσει και πρόταση για μια διαφορετική αφόρμηση του μαθήματος. Επίσης και άλλοι **πίνακες ζωγραφικής** ή εικόνες με ψηφιδωτά και θέμα την **Κιβωτό** μπορούν θαυμάσια να αξιοποιηθούν και να συνδεθούν **διαθεματικά με τη Μελέτη Περιβάλλοντος**, όπου θα δοθεί έμφαση στις ομορφιές της φύσης και στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος.

2. Οι μαθητές μπορούν να παρακινηθούν να δημιουργήσουν τη δική τους κιβωτό με χαρτόκουτα, κουτιά από παπούτσια και άλλα απλά υλικά που υπάρχουν σε κάθε σπίτι, όπως κουμπιά, καλαμάκια, ζωάκια κ. ά. (**Αισθητική Αγωγή**).

3. Το συγκεκριμένο μάθημα μπορεί ν' αποτελέσει μέρος ενός **σχεδίου εργασίας (project)** με τίτλο «**ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ ΣΕ ΟΛΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ**».

Μετρώ κι ανακαλύπτω

52

Το παιχνίδι αυτό είναι μια **διαθεματική προσέγγιση των Μαθηματικών**. Τα παιδιά, μαυρίζοντας τα πολλαπλάσια του δύο (2), ανακαλύπτουν τη λέξη:

2	12	4	3	8	5	10	12	14	7	10	5	18	17	4	3	5	3	14	3	6	13	18
6	7	5	13	16	3	8	3	16	11	8	7	16	1	12	2	3	5	4	5	18	15	12
12	6	2	19	20	1	20	2	14	13	6	12	14	9	14	5	8	11	18	11	14	6	14
18	5	3	7	6	15	14	5	9	9	4	13	20	11	16	11	5	10	20	13	12	3	18
6	10	8	9	12	17	12	17	7	5	12	5	8	13	20	13	9	9	12	17	10	1	20

Συμπληρωματικό υλικό

Κυκλοφορεί μια πολύ ωραία αφίσα με την Κιβωτό από τις εκδόσεις Ίνδικτος. Πρόκειται για το βοτσαλωτό που βρίσκεται στην αυλή του καθολικού της Μονής Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στην Ορμύλια.

16. Η εμπιστοσύνη στο Θεό

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν ότι η ιστορία της θυσίας του Αβραάμ μας διδάσκει ότι ο Θεός δεν επιθυμεί τη θυσία των ανθρώπων αλλά τη θυσία της καρδιάς, δηλαδή την εμπιστοσύνη και την αγάπη τους,
- να κατανοήσουν πως σε καμία περίπτωση ο Θεός της αγάπης δε θα άφηνε τον Αβραάμ να θυσιάσει το γιο του.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να συζητήσει με τους μαθητές τους τρόπους με τους οποίους φαίνεται ότι ο Θεός είναι φίλος με τους ανθρώπους (π.χ. πίστη, προσευχή, υπακοή, αγάπη). Κατόπιν θα τεθεί η ερώτηση «Πόσο μεγάλη είναι η αγάπη και η εμπιστοσύνη που έχουν οι άνθρωποι στο Θεό;» και θα ακολουθήσει η εξιστόρηση της θυσίας του Αβραάμ, ως ένα παράδειγμα τέτοιας μεγάλης αγάπης και εμπιστοσύνης. Προσοχή: πρέπει να τονιστεί η λέξη *δοκιμασία*, ώστε να αποφευχθεί η έστω και στο ελάχιστο σκέψη των παιδιών ότι θα μπορούσε ποτέ ο Θεός να επιτρέψει μια τέτοια θυσία. Επίσης πρέπει να γίνει κατανοητό πως με τη διήγηση της θυσίας του Αβραάμ ο Θεός θέλει να πει στους ανθρώπους πως δεν επιθυμεί τέτοιες θυσίες.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η ιστορία της θυσίας του Αβραάμ θέλει να μας δείξει ότι ο Θεός δε θέλει τη θυσία των ανθρώπων αλλά τη θυσία της καρδιάς, δηλαδή την εμπιστοσύνη και την αγάπη τους.

Η εμπιστοσύνη που έχουμε στους γονείς μας και η υπακοή σ' αυτούς είναι πολύ σημαντική. Ο Θεός είναι ο Ουράνιος Πατέρας όλων μας γι' αυτό κι εμείς μικροί και μεγάλοι τον εμπιστευόμαστε και τον αγαπάμε όπως κάνουμε με τους γονείς μας. Με την προσευχή επικοινωνούμε με το Θεό και στην εκκλησία ενωνόμαστε μαζί του.

Ο Αβραάμ επικοινωνούσε με το Θεό και είχε μεγάλη εμπιστοσύνη σ' αυτόν και στο θέλημά του. Γι' αυτό, παρόλη την απορία και τον πόνο του, δεν έφερε αντίρρηση στο να θυσιάσει το μονάκριβο παιδί του. Ο Θεός όμως της αγάπης δε θα μπορούσε να τον αφήσει να κάνει μια τέτοια πράξη. Γιατί το μόνο που ζητάει από μας είναι η θυσία της καρδιάς μας.

Ο Θεός επιθυμεί από όλους τους ανθρώπους:

1. *Εμπιστοσύνη*: Ίδια με του Αβραάμ και του Μωυσή.

16. Η εμπιστοσύνη στο Θεό

2. *Αγάπη δίχως όρια* στο Θεό αλλά και στο συνάνθρωπο: Με την αγάπη στους συνανθρώπους μας δείχνουμε την αγάπη μας στο Θεό.
3. *Προσευχή*: Με την προσευχή επικοινωνούμε με το Θεό και στην εκκλησία ενωνόμαστε μαζί του και με όλους τους ανθρώπους.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Μαθαίνω τις λέξεις

Οι λέξεις που υπάρχουν στο συγκεκριμένο μάθημα έχουν ένα βαθμό δυσκολίας ως προς την εννοιολογική τους προσέγγιση. Γι' αυτό θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να αναπτύξει λίγο στα παιδιά την κάθε λέξη δίνοντάς της έμφαση σχετικά με το κείμενο της *θυσίας του Αβραάμ* αλλά και βοηθούμενος απ' όσα έχουν γραφτεί στην πρόταση ενός κύριου διδακτικού στόχου.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Σκέφτομαι και γράφω

Οι μαθητές θα αναφέρουν τους γονείς, κάποιους αγαπημένους συγγενείς τους που έχουν ιδιαίτερη σχέση μαζί τους, τους δασκάλους τους καθώς και τους φίλους τους.

Συζητώ μέσα στην τάξη

Με τη συζήτηση τα παιδιά θα αναφερθούν κυρίως στις δύσκολες στιγμές της ζωής. Με τη βοήθεια του δασκάλου θα φτάσουν στο συμπέρασμα πως κάθε στιγμή της ζωής μας εμπιστευόμαστε το Θεό, που παντα μας φροντίζει.

Κεφάλαιο Δ΄

Με το Χριστό αλλάζει η ζωή

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Δ΄

Τα τέσσερα μαθήματα του κεφαλαίου Δ΄, αναπτύσσονται σε τέσσερις διδακτικές ώρες κι έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση «Με το Χριστό αλλάζει η ζωή».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Δ΄

Στο κεφάλαιο Δ΄ επιδιώκουμε να γνωρίσουν οι μαθητές ότι στο πρόσωπο της Παναγίας εκπληρώνονται οι προφητείες για τον ερχομό του Χριστού, ελευθερωτή του κόσμου. Ακόμη να κατανοήσουν ότι η Γέννηση του Χριστού αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της αγάπης του Θεού για τον άνθρωπο και αρχή μιας νέας πορείας για τον κόσμο.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Δ΄: Πολιτισμός, παράδοση

Η χριστιανική παράδοση είναι έντονη στις γιορτές του Ευαγγελισμού και της Γέννησης του Χριστού. Ο λαός μας βιώνει και χαίρεται αυτή την παράδοση κάνοντάς την μέρος της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Ταυτόχρονα στοιχεία πολιτισμού άλλων λαών.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης:

Μάθημα 20: α) Αισθητική Αγωγή – Μουσική. Τα παραδοσιακά κάλαντα της πατρίδας μας αποτελούν ένα κεντρικό σημείο αναφοράς και σύνδεσης με την παράδοση. β) Αγωγή Υγείας – Με τη συνταγή του χριστόψωμου οι μαθητές μαθαίνουν μια παραδοσιακή ελληνική συνταγή, αξιοποιούν βιωματικά την ευκαιρία και μαθαίνουν την αξία της σωστής διατροφής. γ) Γλώσσα. Στο μάθημα της Γλώσσας μπορούν οι μαθητές να κάνουν έρευνα και να καταγράψουν κάλαντα από όλα τα μέρη της Ελλάδας και του κόσμου.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Η Γέννηση του Χριστού.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Η Παναγία. 2. Στη Βηθλέμ. 3. Τα Χριστούγεννα στην Ελλάδα. 4. Τα Χριστούγεννα σε όλο τον κόσμο.

Επεξεργασία: Για την αξιολόγηση του κεφαλαίου σημαντικές είναι: α) Οι διηγήσεις και οι ιστορίες που μπορούν να συλλέξουν οι μαθητές σχετικά με τη Γέννηση του Χριστού. β) Οι δραματοποιήσεις ποιημάτων ή θεατρικών έργων. γ) Σκέψεις και συναισθήματα για το βράδυ της Γέννησης και το ξεκίνημα της νέας ζωής για όλους εμάς τους ανθρώπους.

17. Παναγία, η μητέρα του Χριστού

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι στο πρόσωπο της Παναγίας βγήκαν αληθινές όλες οι προφητείες για τον ερχομό του Μεσσία,
- να συνειδητοποιήσουν την προετοιμασία της Παναγίας, ώστε να γίνει η Μητέρα του Θεανθρώπου,
- να γνωρίσουν τα παιδικά χρόνια της Παναγίας και την πνευματική της πορεία.

Πρόταση για αφόρμηση

Το μάθημα μπορεί να αρχίσει με την παρατήρηση της βυζαντινής εικόνας των Εισοδίων της Θεοτόκου. Παράλληλα να γίνει ανάγνωση του δεύτερου κειμένου «*Η Γέννηση και τα Εισόδια της Θεοτόκου*» από το δάσκαλο. Τα παιδιά μπορούν να συζητήσουν για την πίστη του Ιωακείμ και της Άννας, για το πόσο θαυμαστό γεγονός ήταν η Γέννηση της Παναγίας, και να το συνδέσουν με τη Γέννηση του Ιησού Χριστού, καθώς και την αφιέρωση της Μαρίας στο Ναό.

Το ανθρώπινο και θεολογικό μήνυμα λοιπόν αυτού του κειμένου, είχε μεγάλη επίδραση στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η Παναγία είναι η Θεοτόκος, γιατί γέννησε (έτεκε - τόκος) το Θεό και Άνθρωπο Χριστό.

Στη συνέχεια είναι η κατάλληλη στιγμή να διαβάσουμε μαζί με τα παιδιά το πρώτο κείμενο «*Οι προφητείες του Ησαΐα*». Υπάρχουν αρκετές λέξεις στο κείμενο που θα χρειαστούν εξήγηση. Η ερμηνεία των λέξεων υπάρχει κάτω από το κείμενο. Καλό θα είναι να τονίσουμε το ρόλο της προφητείας για τις ελπίδες και το μέλλον των ανθρώπων. Η προφητεία του Ησαΐα απεικονίζεται με γλαφυρό τρόπο στη βυζαντινή εικόνα «*Η ρίζα του Ιεσσαί*» και μπορούμε να τη συνδέσουμε με το κείμενο.

56

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Στο πρόσωπο της Παναγίας, που καταγόταν από τη γενιά του βασιλιά Δαβίδ, βγήκαν αληθινές όλες οι μεγάλες προφητείες για τον ερχομό του Μεσσία και Λυτρωτή των ανθρώπων.

Οι προφήτες για πολλά χρόνια μιλούσαν στους ανθρώπους για τον ερχομό του Λυτρωτή. Όλοι περίμεναν και ήλπιζαν. Ποιος ή ποια θα ήταν ο / η ενδιαμέσος μεταξύ Θεού και ανθρώπων; Μα φυσικά η πιο αγνή, ταπεινή και πιστή κοπέλα. Αυτή ήταν η Μαρία η οποία από τριών χρονών αφιερώθηκε στο Ναό του Θεού από τους γονείς της. Μεγάλωσε με καθαρότητα ψυχής, προσευχή και αρετή. Αυτές οι

17. Παναγία, η μητέρα του Χριστού

αρετές της την έκαναν να γίνει η εκλεκτή γυναίκα, ώστε να κυοφορήσει τον Υιό του Θεού.

Η προφητεία του Ησαΐα για τη μητέρα του Μεσσία επαληθεύεται στο πρόσωπο της Μαρίας, της κόρης των ευσεβών Ιωακείμ και Άννας. Η Μαρία καταγόταν από το γένος του Ιεσσαί (πατέρα του βασιλιά Δαβίδ) και από τη «ρίζα» τούτη άνθισε και το λουλούδι της Λύτρωσης, ο Μεσσίας και Σωτήρας μας Ιησούς Χριστός.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Βασικές και πρωτόγνωρες έννοιες καλούνται οι μαθητές να εμπεδώσουν στο μάθημα αυτό. Πρόκειται για τις έννοιες: **Προφήτης-προφητεία, Μεσσίας, εκπλήρωση της προφητείας, Θεοτόκος, Παναγία.**

Η βυζαντινή εικόνα «*Η ρίζα του Ιεσσαί*», που υπάρχει στο βιβλίο του μαθητή (σελ. 55), θα βοηθήσει να κατανοήσουν οι μαθητές πως η επαλήθευση της προφητείας αποτέλεσε θέμα για την τέχνη της αγιογραφίας. Ο δάσκαλος μπορεί να εξηγήσει στους μαθητές πως στη βάση της ρίζας του δέντρου βρίσκεται ο Ιεσσαί (πατέρας του βασιλιά Δαβίδ), στα κλαδιά οι απόγονοί του και στο κέντρο, ως κορμός του δέντρου η Παναγία με το Χριστό αγκαλιά.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Ενώνω με γραμμές τις λέξεις που ταιριάζουν

Η απάντηση στην άσκηση είναι: Χριστός-Μεσσίας, Προφήτης-Ησαΐας, Θεοτόκος-Εισόδια, Ζαχαρίας-Αρχιερέας, Ιεσσαί-Ρίζα, Δαβίδ-Βασιλιάς.

Διαβάζω... μια εικόνα

Η δραστηριότητα αυτή προσπαθεί να εξοικειώσει τους μαθητές με την «ανάγνωση των βυζαντινών εικόνων» και την αποκωδικοποίηση των συμβολισμών που υπάρχουν σ' αυτές. Στη συγκεκριμένη εικόνα ο δάσκαλος θα επικεντρώσει την προσοχή των μαθητών στα παιδιά διαφορετικού χρώματος και φυλής που υπάρχουν γύρω από την Παναγία και το Χριστό. Θα επισημάνει ότι ο χριστιανισμός είναι για όλους τους ανθρώπους του κόσμου, χωρίς διακρίσεις. Καλό θα ήταν να τονίσει ο δάσκαλος το ότι στα πρόσωπα της Παναγίας και του Χριστού δείχνουν σεβασμό οι άνθρωποι σε παγκόσμιο επίπεδο.

Τα παιδιά μπορούν να παρακινηθούν ώστε να φέρουν φωτογραφίες εικόνων της Παναγίας και να στολίσουν την τάξη τους μ' αυτές ή να κάνουν μια μικρή έκθεση για όλο το σχολείο. (**Ομαδοσυνεργατική εργασία – project**).

18. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα γεγονότα του Ευαγγελισμού,
- να καταλάβουν ότι η Παναγία ελεύθερα και ταπεινά δέχθηκε να γίνει Μητέρα του Θεού,
- να αισθανθούν την Παναγία ως τη σημαντικότερη γυναίκα μέσα στην ιστορία του κόσμου,
- να συνδέσουν τη γιορτή του Ευαγγελισμού με την επέτειο της Επανάστασης του 1821.

Πρόταση για αφόρμηση

Η διδακτική αυτή ενότητα αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης. Έτσι οι μαθητές με διαλογική συζήτηση μπορεί να προβληματιστούν για το αποτέλεσμα που μπορεί να έχει η καλή προετοιμασία πριν από κάποιο γεγονός, π.χ. οι αθλητές προετοιμάζονται κατάλληλα πριν από τους αγώνες συγκεντρώνοντας το μυαλό τους, με άσκηση, με προσεγμένη διατροφή κ. ά. Στην περίπτωση της Παρθένου Μαρίας η αφιέρωση στο Ναό από τους γονείς της λειτούργησε προπαρασκευαστικά για την ίδια, ώστε να γίνει Μητέρα του Θεού.

Η εικόνα του Ευαγγελισμού παράλληλα με τη διήγηση ενισχύει στα παιδιά τη σωστή αντίληψη του γεγονότος όπως το περιγράφουν οι ευαγγελικές διηγήσεις. Ο Αρχάγγελος Γαβριήλ κρατά σκήπτρο που συμβολίζει την εξουσία που έχει λάβει από το Θεό, για να μεταφέρει το μήνυμά του. Πουθενά στα Ιερά Ευαγγέλια δεν αναφέρεται ότι κρατούσε κρίνο, όπως κάποιες αναγεννησιακές ζωγραφιές θέλουν. Προφανώς η παρερμηνεία γίνεται, επειδή από τα λατινικά η λέξη *crinium*, δηλ. σκήπτρο, παραφράζεται σε κρίνο.

Ακόμη η ακτίνα που κατεβαίνει στην Παναγία είναι η εικαστική έκφραση του Αγίου Πνεύματος που σκεπάζει την Παναγία με τη χάρη του. Χαρακτηριστική είναι επίσης η στάση της Παναγίας. Δεν αποτελεί στάση υποταγής, αλλά συμφωνίας και ελευθερίας, καθώς το χέρι της υψώνεται με χάρη και συμβολίζει το διάλογό της με το Γαβριήλ.

Η εισαγωγή στο δεύτερο κείμενο «*Διπλή γιορτή*» μπορεί να γίνει με την εννοιολογική διεύρυνση της λέξης Ευαγγελισμός (καλή, χαρούμενη είδηση), ώστε να περιλάβει και το ξεκίνημα της Επανάστασης, το προμήνυμα της λευτεριάς του Γένους μας.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Παναγία δέχθηκε ελεύθερα και ταπεινά να γίνει Μητέρα του Θεού.

Με τον Ευαγγελισμό αρχίζει να εκπληρώνεται το Πρωτευαγγέλιο (η υπόσχεση του

18. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου

Θεού στον άνθρωπο σχετικά με την αθανασία και τη σωτηρία του). Το πρόσωπο της Παναγίας γίνεται η γέφυρα που κλείνει το χάσμα ανάμεσα στον κόσμο της πτώσης και τον Παράδεισο, αποδεχόμενη εντός της τον Υιό του Θεού. Είναι η νέα Εύα που εκπροσωπεί όλους τους ανθρώπους και γίνεται μητέρα του νέου ανθρώπινου γένους. Ο Υιός της, ο Χριστός, είναι ο νέος Αδάμ που προσλαμβάνει την ανθρώπινη φύση, και γίνεται γενάρχη του καινούριου κόσμου. Η πίστη και μόνο της Μαρίας την οδηγεί στην αποδοχή της πρότασης του Αρχαγγέλου και στην «εκτός νόμου» με τα μέτρα της εποχής εγκυμοσύνη της.

Γι' αυτό η Παναγία καθίσταται με το χρόνο τόσο αγαπητή, όχι μόνο στο χώρο της Θεολογίας, αλλά και στη λαϊκή παράδοση. Αυτό μαρτυρούν εξάλλου οι λαμπρές πανηγυρικές γιορτές της (Κοίμηση, Ευαγγελισμός, Εισόδια, Γενέσιο), τα πολλά προσωνύμια (Μεγαλόχαρη, Ευαγγελίστρια, Γοργοεπήκοος, Γιάτρισσα, Βρεφοκρατούσα) που της αποδίδει ο λαός, οι ειδικές Ακολουθίες της Εκκλησίας (Χαιρετισμοί, Παρακλητικοί Κανόνες) και τέλος οι πάμπολλοι ναοί και τα ξωκλήσια που είναι αφιερωμένα σ' αυτήν.

Έτσι οι μαθητές θα διαπιστώσουν τη μεγάλη πίστη του λαού μας στο πρόσωπο της Παναγίας το οποίο θεωρούν πολύ οικείο. Θα οδηγηθούν να ανακαλύψουν στον Ευαγγελισμό τα αίτια αυτής της αγάπης, που είναι η ταπεινή και ελεύθερη αποδοχή της να γεννήσει το Χριστό. Εύκολα τώρα μπορούν να απαντήσουν σε ερωτήματα όπως: γιατί τιμούμε την Παναγία (Μητέρα του Χριστού, μεσίτρια, προστάτης μας κ. ά.) και πώς την τιμούμε (παίρνουμε το όνομά της, έχουμε ύμνους και Ακολουθίες της Εκκλησίας όπως και τραγούδια μας αφιερωμένα σ' αυτήν κ. ά.).

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **Ευαγγελισμός, Θεοτόκος, Αρχάγγελος, Υιός του Θεού.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Κρυπτόλεξο

Η άσκηση θυμίζει τις σημαντικές έννοιες της διδακτικής ενότητας. Οι σωστές απαντήσεις είναι ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ, ΓΑΒΡΙΗΛ, ΘΕΟΤΟΚΟΣ (οριζόντια) και ΜΑΡΙΑ, ΥΙΟΣ (κάθετα).

Βρίσκω και συζητώ

Από την εμπειρία τους τα παιδιά θα αναφέρουν αρκετά προσωνύμια της Παναγίας. Η δραστηριότητα όμως θα είναι περισσότερο επιτυχής, αν τα παιδιά χωρισμένα σε ομάδες ψάξουν τους Οίκους της Ακολουθίας των Χαιρετισμών (σε μετάφραση), όπου θα βρουν τα ωραιότερα ονόματα που έχουν γραφτεί για την Παναγία.

Οίκοι στην εκκλησιαστική γλώσσα λέγονται οι στίχοι του Ακαθίστου Ύμνου.

Συμπληρωματικό υλικό

Το αγιογραφικό χωρίο που χρησιμοποιείται στη διδακτική ενότητα είναι: Λουκ. 1, 26-38.

19. Ο Χριστός γεννιέται

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα περιστατικά της Γέννησης του Χριστού,
- να χαρούν για τη Γέννηση του θείου βρέφους,
- να γνωρίσουν ότι η Γέννηση του Χριστού αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της αγάπης του Θεού για τον άνθρωπο και ξεκίνημα ενός καινούριου κόσμου,
- να γνωρίσουν τη συμμετοχή των αγγέλων στο γεγονός της Θείας Γέννησης,
- να κατανοήσουν το νόημα από το απολυτίκιο των Χριστουγέννων.

Πρόταση για αφόρμηση

Το μάθημα της Γέννησης του Χριστού χρονικά θα συμπίπτει με την περίοδο πριν από τις σχολικές διακοπές των Χριστουγέννων. Ο δάσκαλος καλό θα είναι να έχει βρει από το εποπτικό υλικό του σχολείου μια βυζαντινή εικόνα της Γέννησης του Χριστού και να την εκθέσει στους μαθητές του. Προτείνουμε να μη μιλήσει αρχικά, αλλά να βάλει στο κασετόφωνο το απολυτίκιο των Χριστουγέννων και να αφήσει τους μαθητές να το ακούσουν. Μετά χαμηλώνοντας τη φωνή να πει την απόδοση κι έτσι να εισαγάγει τους μαθητές μ' ένα διαφορετικό τρόπο στην ατμόσφαιρα των ημερών.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Γέννηση του Χριστού αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της αγάπης του Θεού για τον άνθρωπο και ξεκίνημα ενός καινούριου κόσμου.

60

Τα χρόνια που γεννήθηκε ο Χριστός επικρατούσε μεγάλη αναστάτωση στον κόσμο. Η Παναγία και ο Ιωσήφ βρέθηκαν μακριά από το σπιτικό τους, όταν έφθασε η ώρα να γεννηθεί ο Σωτήρας του κόσμου. Έτσι ο Υιός του Θεού γεννήθηκε σε ένα στάβλο, σε μια φάτνη ταπεινή. Στη Γέννηση του Χριστού συμμετείχε όλη η φύση: ο ουρανός, τ' αστέρια, τα ζώα, τα φυτά, οι βοσκοί κι οι μάγοι. Οι άγγελοι κατέβηκαν για να υμνήσουν το θείο βρέφος. Οι βοσκοί έσκυψαν ταπεινά πάνω από το νεογέννητο παιδί. Ο ερχομός του Θεανθρώπου στη γη έγινε για τη σωτηρία των ανθρώπων. Ο παλιός κόσμος έπρεπε να αλλαχθεί κι ένας καινούριος κόσμος για το καλό των ανθρώπων να έρθει. Η νέα ζωή που γεννήθηκε με το Χριστό θα έφερνε και την ελευθερία.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: **απογραφή, καταγωγή, φάτνη.**

19. Ο Χριστός γεννιέται

Επεξεργασία – Απαντήσεις**Το απολυτίκιο των Χριστουγέννων**

Τα παιδιά έχοντας ακούσει, κατά την αφόρμηση του μαθήματος, το απολυτίκιο να ψάλλεται, προσπαθούν μαζί με το δάσκαλο να το διαβάσουν και να το σιγοψάλλουν. Ψάλλεται στον όρθρο των Χριστουγέννων.

Στη Βηθλεέμ της Παλαιστίνης

Το συγκεκριμένο ποίημα με απλό και λιτό τρόπο περιγράφει τα γεγονότα της Γέννησης του Χριστού. Είναι από τη συλλογή *Μια φορά στα χίλια χρόνια* του Α. Λαζάρου. Αφού αναγνωστεί το ποίημα, οι μαθητές καλούνται να απαντήσουν σημειώνοντας πάνω στο βιβλίο. Οι σωστές απαντήσεις είναι: 1. Στη Βηθλεέμ 2. Τους τρεις μάγους 3. Οι βοσκοί 4. Ωσαννά 5. Οι μάγοι - Χρυσό, λιβάνι και σμύρνα.

Η ιστορική γραμμή

Βλέποντας την ιστορική γραμμή τα παιδιά, με τη βοήθεια του δασκάλου, μπορούν να καταλάβουν την τοποθέτηση στο χρόνο της Γέννησης του Χριστού.

Συμπληρωματικά στοιχεία – Δραστηριότητες

- 1) Τα αγιογραφικά χωρία που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι από τα εξής Ευαγγέλια:
Κατά Ματθαίον κεφ. 1 και 2.
Κατά Λουκάν κεφ. 2.
- 2) Ένα επιπλέον ποίημα για τα παιδιά, που να δείχνει τη συμμετοχή όλων των στοιχείων της φύσης, στο γεγονός της Γέννησης του Θεανθρώπου:

Ο βασιλιάς του ουρανού και της γης

Κι έν' αγγελάκι λέει σε έν' αστεράκι:

- Θέλεις κι εσύ να πας να προσκυνήσεις το θείο βρέφος, το βασιλιά του ουρανού και της γης;
- Ναι, φίλε μου φτερωτέ!
Θέλω κι εγώ να πάω εκεί
στης Βηθλεέμ την άγια γη
να προσκυνήσω το μικρό
μα και αιώνιο Θεό!
Να ρίχνω φως στο πρόσωπό του
και να φωτίζω τη ματιά του
να λάμπει έτσι ο Θεός
μαζί η γη κι ο ουρανός.

(«Χριστούγεννα – Πρωτοχρονιά – Φώτα», Α. Μαστρομιχαλάκη)

20. Πώς γιορτάζονται τα Χριστούγεννα

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν χριστουγεννιάτικα ήθη κι έθιμα της πατρίδας μας,
- να κατανοήσουν πως μέσα από τις χριστουγεννιάτικες παραδόσεις μας εκφράζουμε τη χαρά μας για τη Γέννηση του Χριστού,
- να μάθουν από το παρελθόν μας και να μπορέσουν να συνεχίσουν τις παραδόσεις μας στο μέλλον.

Πρόταση για αφόρμηση

Το μάθημα μπορεί να ξεκινήσει με χριστουγεννιάτικα κάλαντα που ο δάσκαλος θα βάλει στα παιδιά ν' ακούσουν από κασέτα ή CD. Τα κάλαντα μπορεί να είναι από διάφορες χώρες του κόσμου και στη συνέχεια να δοθούν τα ιδιαίτερα κάλαντα της πατρίδας μας. Αν συζητηθούν οι διαφορές που θα ακουστούν, τα παιδιά θα κατανοήσουν πως η χαρά για τη Γέννηση του Χριστού εκφράζεται όχι μόνο σε όλες τις γλώσσες αλλά και σε κάθε διαμέρισμα της πατρίδας μας με τον ιδιαίτερο τρόπο που ζουν εκεί οι άνθρωποι. Ενδεικτικά αναφέρεται το CD «*Αναρχος Θεός καταθέθηκεν*» (Μελωδικό κάρβι), το CD «Χριστός γεννάται» της Γ. Τσιαμούλη (Λύρα) καθώς και άλλα σχετικά.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Μέσα από τις χριστουγεννιάτικες παραδόσεις μας και τα έθιμά μας εκφράζουμε τη χαρά μας για τη Γέννηση του Χριστού.

Οι άνθρωποι που ζουν κοντά στη θάλασσα συνηθίζουν να λένε κάλαντα που αναφέρουν τη θάλασσα. Ακόμη οι άνθρωποι που ζουν σε ορεινές περιοχές έχουν κάποια έθιμα που αναδεικνύουν στοιχεία της ιδιαίτερης πατρίδας τους, όπως για παράδειγμα το Χριστόξυλο στη Μακεδονία. Αν γίνει αναφορά σε συνταγές γλυκών και φαγητών, γίνεται φανερό πως σε κάθε περιοχή δίνεται έμφαση στο τοπικό προϊόν. Σκοπός λοιπόν είναι να κατανοήσουν οι μαθητές πως η έκφραση χαράς των ανθρώπων συνδέεται άμεσα με τον τρόπο ζωής τους και πως το χαρμόσυνο γεγονός του ερχομού του Χριστού στη γη, ενώθηκε με την καθημερινή μας ζωή, με τέτοιο τρόπο ώστε να εκδηλώνεται από γενιά σε γενιά άμεσα και απλά.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: *έθιμα, παράδοση.*

20. Πώς γιορτάζονται τα Χριστούγεννα

Επεξεργασία – Απαντήσεις**Η συνταγή για το δικό μας χριστόψωμο!**

Ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να προετοιμάσουν και να φέρουν στο σχολείο τα υλικά που θα χρειαστούν. Αν χωριστούν σε τέσσερις ή πέντε ομάδες, θα ετοιμάσουν χριστόψωμα σε διαφορετικά σχέδια και θα χαρούν περισσότερο. Μπορούν ακόμη να συγκεντρώσουν κι άλλες συνταγές για γλυκά ή χριστουγεννιάτικα φαγητά της Ελλάδας, και να ετοιμάσουν μέσα στην τάξη κάποια από αυτές τις συνταγές.

Μαθαίνω τις λέξεις

Οι λέξεις που ενδεικτικά προτείνονται για επεξεργασία δίνουν την ευκαιρία στο δάσκαλο να μιλήσει στους μαθητές του για τη σημασία των παραδόσεων στη ζωή μας. Ενδεικτικά μπορούν να χρησιμοποιηθούν βιβλία με χριστουγεννιάτικο περιεχόμενο και έμφαση στην παρουσίαση εθίμων της πατρίδας μας, όπως «*Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα*» του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, εκδ. Άγκυρα ή τα «*Χριστουγεννιάτικα και των γιορτών*» του Δημήτρη Λουκάτου, εκδ. Φιλιππότη, «*Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Φώτα*», της Αγγελικής Μαστρομιχαλάκη, εκδ. Ακρίτας.

Ένα χριστουγεννιάτικο παιχνίδι για να παίξεις στην αυλή του σχολείου.

Με το παιχνίδι αυτό μπορεί να ξεκινήσει το μάθημα ο δάσκαλος ως *εναλλακτική δραστηριότητα αφόρμησης*. Διαφορετικά μπορεί να παίξει με τα παιδιά την ώρα της Φυσικής Αγωγής ή προς το τέλος της διδακτικής ώρας. Η χρησιμοποίηση χειμωνιάτικων καρπών θα δώσει την ευκαιρία να συζητηθούν γιατί ο κάθε τόπος της Ελλάδας μπορεί να παρουσιάσει διαφορετική παραλλαγή. Με την ευκαιρία αυτή οι μαθητές είναι δυνατό να φτιάξουν χριστουγεννιάτικα λευκώματα με ήθη, έθιμα, παιχνίδια, κάλαντα και συνταγές της πατρίδας μας.

Να μερικά χριστουγεννιάτικα έθιμα, που μπορούν να ζωγραφίσουν ή να γράψουν:

- Στη Μακεδονία, όλες τις μέρες των Χριστουγέννων, καίνε το Χριστόξυλο, ένα μεγάλο ξύλο στο τζάκι του σπιτιού.
- Οι κουραμπιέδες, τα μελομακάρονα, οι δίπλες είναι από τα πιο αγαπημένα γλυκά των ημερών αυτών!

Συμπληρωματικό υλικό

Με αφορμή τα κάλαντα που δίνονται στο βιβλίο του μαθητή, οι μαθητές μπορούν να τραγουδήσουν και κάλαντα από άλλες περιοχές.

Ενδεικτικά αναφέρονται:

Κάλαντα Θράκης:

Χριστός γεννιέται, χαρά στον κόσμο, χαρά στον κόσμο, στα παλικάρια.

Στην κούνια τόβαλαν κι το κουνούσαν, και το κουνούσαν, το τραγουδούσαν.

Σαν ήλιος λάμπει σα νιο φεγγάρι, σα νιο φεγγάρι, το παλικάρι.

Φέγγει σε τούτο το νοικοκύρη, με τα καλά του, με τα παιδιά του,

με τα καλά του με τα παιδιά του, με την καλή τη νοικοκυρά του.

Κεφάλαιο Ε΄

Η χαρά στη ζωή

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Ε΄

Τα επτά μαθήματα του κεφαλαίου Ε΄, αναπτύσσονται σε οκτώ διδακτικές ώρες κι έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση «*Η χαρά στη ζωή*».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Ε΄

Στο κεφάλαιο Ε΄ επιδιώκουμε να γνωρίσουν οι μαθητές ότι οι γιορτές που αναφέρονται στο Χριστό και στους Αγίους σφραγίζουν την προσωπική, οικογενειακή, ενοριακή και σχολική ζωή και δημιουργούν κοινωνικότητα και ευφροσύνη. Επίσης είναι πολύ σημαντικό να κατανοήσουν τη σπουδαιότητα των Μυστηρίων του Βαπτίσματος και της Θείας Κοινωνίας.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Ε΄: Πολιτισμός, χώρος-χρόνος, επικοινωνία, συλλογικότητα

Καθένας σχετίζεται με ένα σύνολο ανθρώπων ή πραγμάτων. Η συμμετοχή όλων των μελών του συνόλου είναι η *συλλογικότητα* με την οποία οφείλουν οι άνθρωποι να ζουν στις κοινωνίες. Όμως ξεχωριστή σημασία έχει να δούμε πώς εξελίσσονται όλ' αυτά μέσα στο *χώρο και το χρόνο*. Ως *χώρος* ορίζεται το πλαίσιο (τοπικό, φυσικό, κοινωνικό) μέσα στο οποίο υπάρχει ή δρα ο άνθρωπος. Ο *χρόνος* είναι η θεμελιώδης έννοια που εκφράζει τη διάρκεια υπάρξης ή εκδηλώσης φαινομένων, ενεργειών, καταστάσεων. Επίσης υποδηλώνει την αλληλουχία τους και διαιρείται σε παρόν, παρελθόν, μέλλον. Ο *χρόνος* γίνεται καθολικά αντιληπτός από τον άνθρωπο και βρίσκεται σε στενή σχέση με το *χώρο*. Οι *έννοιες της συλλογικότητας, του χώρου και του χρόνου* καταβάλλεται προσπάθεια να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας μέσα από τις προτεινόμενες ασκήσεις κάθε ενότητας.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης

Μάθημα 25: α) Μελέτη Περιβάλλοντος. Η εναλλακτική δραστηριότητα με τίτλο Χθες -Σήμερα -Αύριο αναπτύσσεται στο πλαίσιο του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος και δίνει τη διάσταση του χρόνου. β) Φυσική Αγωγή. Το μάθημα *Το πανηγύρι της Ενορίας μας*, ενδείκνυται για να νιώσουν τα παιδιά πώς γιορτάζεται ένα παραδοσιακό πανηγύρι, με τραγούδια και χορούς.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Η ζωή μου με τους άλλους.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Με λένε... 2. Ο Χριστός βαπτίστηκε στον Ιορδάνη. 3. Στο πανηγύρι μας. 4. Το παράδειγμα της Θείας Ευχαριστίας. 5. Η γιορτή των μαθητών!

Επεξεργασία: Οι επί μέρους ενότητες αναπτύσσονται σε ατομική ή ομαδική βάση, μέσα από: α) Δημιουργία μικρού «ημερολογίου» σχετικά με βιώματα κι εμπειρίες των μαθητών (Στο 1. και 3.). β) Διήγηση και καταγραφή γεγονότων από την Αγία Γραφή και την εκκλησιαστική ιστορία. γ) Συγκέντρωση και παρουσίαση ιστορικών στοιχείων.

21. Ο Χριστός βαπτίζεται στον Ιορδάνη

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν ότι με τη Βάπτιση του, ο Χριστός ξεκινάει τη δημόσια δράση του και εγκαινιάζεται ο καινούριος κόσμος της Βασιλείας του Θεού,
- να επισημάνουν ότι στη Βάπτιση του Χριστού φανερώθηκε η Αγία Τριάδα.

Πρόταση για αφόρμηση

Η διδακτική ενότητα έρχεται ως συνέχεια της γιορτής των Χριστουγέννων. Οι μαθητές μπορούν να μιλήσουν και για τις άλλες γιορτές του Δωδεκαημέρου και να πουν από την εμπειρία τους ό,τι ξέρουν γι' αυτές. Όταν αναφερθούν στη Βάπτιση του Χριστού, ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει την εικόνα της. Θα συζητήσει με τους μαθητές για το γεγονός που απεικονίζει και θα περάσει στη διήγηση από το βιβλίο του μαθητή.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Με τη Βάπτιση του Ιησού από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο, εγκαινιάζεται ο καινούριος κόσμος της Βασιλείας του Θεού και φανερώνεται ο Θεός ως Τριάδα αχώριστη.

Το βάπτισμα του Ιωάννη σε συνδυασμό με το κήρυγμα για μετάνοια έχει σκοπό να καλέσει τους ανθρώπους να ξετάσουν τον εαυτό τους και να απελευθερωθούν από την κακία. Με την κατάδυσή τους στο νερό που είναι σύμβολο και πηγή ζωής, καθαρού και αναγεννητικής δύναμης, δείχνουν τη θέλησή τους για μια νέα αρχή στη ζωή τους. Ο ερχομός του Ιησού στον Ιωάννη ήταν η εκπλήρωση όλων των προφητειών σχετικά με το Μεσσία. Έτσι ο Ιωάννης γνωρίζοντας ποιον έχει μπροστά του αρνείται να βαπτίσει τον Ιησού ως αναμάρτητο που δεν έχει ανάγκη μετάνοιας. Όμως ο Κύριος έχει γίνει άνθρωπος. Αποδέχεται τη θέση των ανθρώπων, ταπεινώνεται και βαπτίζεται, δείχνοντας ότι είναι κοντά τους. Ολοκληρώνει δε το έργο του Ιωάννη μεταμορφώνοντας το βάπτισμά του σε μυστικό βάπτισμα του Αγίου Πνεύματος.

Γι' αυτό κατά τη Βάπτιση του Χριστού φανερώθηκε για πρώτη φορά στον κόσμο η Αγία Τριάδα. Εγκαινιάζεται λοιπόν η Βασιλεία του Θεού και ο Ιησούς αρχίζει το δημόσιο έργο του.

Οι μαθητές θα νιώσουν πως ο Χριστός μάς αγαπά γι' αυτό ενώνεται μαζί μας και πράττει ό,τι και οι άλλοι άνθρωποι. Θα καταλάβουν ότι με το Χριστό ανοίγεται νέα επικοινωνία μεταξύ Θεού και ανθρώπων. Τέλος θα ακούσουν για πρώτη ίσως φορά, χωρίς όμως να εμβαθύνουν, για τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδας.

21. Ο Χριστός βαπτίζεται στον Ιορδάνη

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα προσεγγίσουν οι μαθητές είναι: **Μεσσίας, Πρόδρομος, Βασιλεία των Ουρανών, Αγία Τριάδα (Πατέρας, Υιός και Άγιο Πνεύμα).**

Λόγια Πατέρων της Εκκλησίας

Ο Άγιος Κύριλλος Ιεροσολύμων παραλληλίζει το νερό, που οι μαθητές ξέρουν ότι αποτελεί πηγή ζωής, με το νερό του Ιορδάνη ποταμού όπου βαπτίστηκε ο Κύριος. Με τον τρόπο αυτό συνειδητοποιούν ότι εκεί εγκαινιάστηκε το δημόσιο έργο του Κυρίου και ξεκίνησε το χαρμόσυνο μήνυμα (Ευαγγέλιο) για τη σωτηρία του κόσμου και τον καινούριο κόσμο του Θεού (τη Βασιλεία του).

Επεξεργασία – Απαντήσεις**Ενώνω τις φράσεις**

Η σωστή αντιστοίχιση είναι:

Πατέρας: μίλησε και είπε: «Αυτός είναι ο αγαπημένος μου Υιός».

Υιός: βαπτίστηκε.

Άγιο Πνεύμα: ήρθε σαν περιστέρι.

Ιωάννης: είπε: «Εγώ σας βαφτίζω με νερό».

Συμπληρωματικό υλικό

α) Τα αγιογραφικά χωρία που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Ματθ. 3, 1-17, Μαρκ. 1, 1-11, Ιωάν. 1, 19-34, Λουκ. 3, 1-9, 15-17 και 21-22.

β) Η εικόνα της Βάπτισης

Στην εικόνα της Βάπτισης τα κύρια πρόσωπα είναι ο Ιωάννης ο Βαπτιστής που κοιτά στον ουρανό απ' όπου ακούγεται η φωνή του Θεού, ενώ βαπτίζει τον Κύριο και ο Ιησούς που βρίσκεται μέσα στο νερό και το ευλογεί με το χέρι του. Στις όχθες του ποταμού άγγελοι κρατούν λευκά ιμάτια για τον Ιησού. Ο Ιορδάνης ποταμός συμβολίζεται ως γέροντας στο κάτω μέρος της εικόνας, καθώς και η θάλασσα ως γυναίκα πάνω σε ψάρι στο ίδιο σημείο. Πάνω από τον Κύριο καταλήγει μια ακτίνα προερχόμενη από τον ουρανό. Η αρχή της βρίσκεται στο χέρι του Θεού Πατέρα που ευλογεί (το ημικύκλιο γύρω από το χέρι σημαίνει τα λόγια που είπε), ενώ στο μέσο της ένα λευκό περιστέρι είναι το Άγιο Πνεύμα.

22. Η γιορτή των Θεοφανίων

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν την Ακολουθία του Αγιασμού των υδάτων και τα έθιμα των Φώτων,
- να κατανοήσουν τα διάφορα ονόματα (Βάπτιση, Θεοφάνια, Φώτα) που χρησιμοποιεί ο λαός μας για τη γιορτή,
- να εκφράσουν προσωπικά τους βιώματα γύρω από τη μεγάλη αυτή γιορτή,
- να συνδέσουν τη γιορτή με το περιβάλλον.

Πρόταση για αφόρμηση

Τα κάλαντα αποτελούν για τους μαθητές ισχυρό ερέθισμα, που θα τους κινηθεί το ενδιαφέρον για τη γιορτή των Θεοφανίων. Όλοι οι μαθητές ξέρουν τα κάλαντα των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς. Λίγοι όμως έτυχε να ακούσουν των Φώτων. Έτσι ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει κι αυτά τα κάλαντα από κασέτα ή CD και κατόπιν οι μαθητές να αφηθούν να εκφράσουν τα βιώματά τους για τη γιορτή.

Με το κείμενο για την Ακολουθία του Μεγάλου Αγιασμού οι μαθητές θα γνωρίσουν καλύτερα γιατί και πώς αυτή γίνεται. Με κατάλληλες ερωτήσεις όπως: «Γιατί αυτή η Ακολουθία γίνεται έξω από την εκκλησία;» ή «Γιατί ο ιερέας περνά την παραμονή από τα σπίτια των ενοριτών και τα αγιάζει;» οι μαθητές θα αναπτύξουν τις σκέψεις τους για την άμεση σχέση της Ακολουθίας με τον εξαγιασμό του ανθρώπινου περιβάλλοντος. Αυτό εκφράζουν και οι πολλές παραδόσεις και συνήθειες που ακόμη υπάρχουν σε πολλά μέρη της χώρας μας και οι μαθητές έχουν ακούσει, ή γνωρίζουν ή και συμμετέχουν, οπότε μπορούν να αναφέρουν ακόμη περισσότερες απ' αυτές που περιέχονται στο δεύτερο κείμενο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Στα Θεοφάνια με την Ακολουθία του Μεγάλου Αγιασμού αγιάζεται όλη η κτίση γι' αυτό και ο λαός μας έχει πολλές συνήθειες και παραδόσεις αυτή τη μεγάλη γιορτή.

Η Εκκλησία μας με τα Μυστήρια και τις αγιαστικές της πράξεις αγιάζει τον άνθρωπο και την καθημερινή του ζωή. Έτσι με την Ακολουθία του Μεγάλου Αγιασμού όλη η κτίση ανακαινίζεται και αγιάζεται με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος. Τα τροπάρια της Ακολουθίας μιλούν ποιητικά για το φόβο των υδάτων και του Προδρόμου, όταν ζήτησε ο Κύριος να βαπτιστεί. Στις ευχές της Ακολουθίας παρουσιάζεται η Βά-

22. Η γιορτή των Θεοφανίων

πιση του Χριστού ως σημερινό γεγονός. Ακόμη μας γνωρίζουν ότι με αυτό τον τρόπο αγιάστηκε η φύση των υδάτων και άνοιξε ο δρόμος για τη δική μας αναγέννηση.

Εξάλλου η τριπλή κατάδυση του Σταυρού στα νερά συμβολίζει την τριήμερο ταφή του Κυρίου. Ενώ η ανάδυσή του την ένδοξη του Ανάσταση και τη νίκη του επί του θανάτου.

Οι μαθητές λοιπόν θα καταλάβουν πόσο μεγάλη σημασία έχει η μετάληψη του Αγιασμού από τους πιστούς, αφού ωφελεί το σώμα και την ψυχή τους και τους γεμίζει με την ευλογία του Θεού. Θα κατανοήσουν έτσι και το πλήθος των παραδόσεων και των εθίμων που συνοδεύουν αυτή τη μεγάλη γιορτή. Μπορεί κάποια από αυτά να έχουν αρχαιοελληνική καταγωγή ή δεισιδαιμονική προέλευση, αλλά έχουν αποκτήσει καινούριο περιεχόμενο μέσα στην Εκκλησία μας, ώστε να δημιουργούν στους πιστούς κοινωνικότητα και ευφροσύνη και γενικότερα χαρά για τη ζωή.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα προσεγγίσουν οι μαθητές είναι: **Θεοφάνια, Φώτα, ενορία, Θεία Λειτουργία, Μεγάλος Αγιασμός, παραδόσεις.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Το απολυτίκιο των Θεοφανίων

Αυτό τονίζει τον τρόπο που φανερώθηκαν τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδας κατά τη Βάπτιση. Ακόμη την ευχαριστία και δοξολογία μας προς το Χριστό που ήρθε στον κόσμο για να μας φωτίσει και να μας δείξει το δρόμο του.

Ψάχνω, ρωτώ και βρίσκω

Οι παραδόσεις και οι συνήθειες που παρουσιάζονται στο βιβλίο του μαθητή είναι ενδεικτικές. Έτσι οι μαθητές μπορούν να παρουσιάσουν κάλαντα και δρώμενα της παραμονής και της ημέρας της γιορτής των Φώτων από διάφορα μέρη της χώρας μας.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Από το « Άγιον Δωδεκαήμερον », τόμος Β', (εκδ. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδας), μπορεί ο δάσκαλος να παρουσιάσει στους μαθητές αναγνώσματα, ευχές και τροπάρια από τη γιορτή στο πρωτότυπο και σε μετάφραση.

β) Επειδή η Βάπτιση του Ιησού συμβολίζει την αναγέννηση του ανθρώπου έχει μεγάλη σημασία για τη ζωή του. Γι' αυτό μέχρι τα μέσα του 4ου αιώνα οι χριστιανοί γιόρταζαν την 6η Ιανουαρίου ως αρχή του έτους.

23. Βαφτίσια, γιορτή χαράς

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν και να κατανοήσουν ότι ο καθένας με τη βάπτισή του γίνεται μέλος της εκκλησιαστικής κοινότητας, γεγονός που προξενεί μεγάλη χαρά,
- να γνωρίσουν ότι μαζί με το Βάπτισμα τελείται και το Χρίσμα, με το οποίο δίνονται στο παιδί τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος,
- να γνωρίσουν το ρόλο του αναδόχου.

Πρόταση για αφόρμηση

Το μάθημα θα μπορούσε να ξεκινήσει με εξιστόρηση από τα παιδιά των παραστάσεων που έχουν από μια βάπτιση. Μετά απ' αυτά ο δάσκαλος αρχίζει να διηγείται με λεπτομέρειες ολόκληρη την τελετή του Μυστηρίου του Βαπτίσματος και του Χρίσματος.

Επίσης μπορεί να λάβει αφορμή από το γεγονός ότι κάποιοι συνηθίζουν να φορούν πάντοτε το σταυρό που τους δόθηκε στη βάπτισή τους, ώστε στη συνέχεια να αρχίσει να εξηγεί τι λαμβάνει χώρα εκεί.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο καθένας με τη βάπτισή του γίνεται μέλος της εκκλησιαστικής κοινότητας, γεγονός που προκαλεί μεγάλη χαρά.

Οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν, ότι ο πιστός με τη βάπτιση γίνεται μέλος του Σώματος του Χριστού. Έτσι στη συνέχεια, όταν κοινωνεί (στη Θεία Ευχαριστία), παραμένει ενωμένος με το Χριστό και τους άλλους πιστούς.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές: **ευλογώ, Άγιο Μύρο, νόμος, ανάδοχος, Βάπτισμα, Χρίσμα, «Πιστεύω».**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Συζητώ

Η συζήτηση μέσα στην τάξη θα βοηθήσει να μιλήσουν τα παιδιά για την ιστορία του ονόματός τους. Στόχος είναι η ανάπτυξη της φιλίας των παιδιών και η γνώση των πολιτισμών.

Συμπληρώνω τις προτάσεις με τις παρακάτω λέξεις:

Άγιο Μύρο, καθαρότητα, φως της ψυχής, λάδι, παιδί, νερό, «Πιστεύω», προσευχές.

Ο ιερέας διαβάζει ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ.

Ο νονός απαγγέλλει το «ΠΙΣΤΕΥΩ».

Ο ιερέας ευλογεί το ΝΕΡΟ και το ΛΑΔΙ.

Ο ιερέας και ο νονός ή η νονά αλείφουν το ΠΑΙΔΙ με λάδι.

Ο ιερέας σταυρώνει με ΑΓΙΟ ΜΥΡΟ το σώμα του παιδιού.

Τα λευκά ρούχα και η λαμπάδα θυμίζουν την ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΑ και το ΦΩΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ.

Συμπληρωματικό υλικό

α) Διαφωτιστική είναι και η προσευχή του Αγίου Μύρου: «Κύριε, συ που έλαμψες φως σωτηρίας σε όσους ζούσαμε στο σκοτάδι με την εμφάνιση του μονογενούς Υιού σου και που χάρισες σε μας τους ανάξιους την κάθαρση με το άγιο Βάπτισμα και τον αγιασμό με το θείο Χρίσμα,... συ εύσπλαγγνε χάρισε και σε τούτον το νεοφώτιστο τη σφραγίδα της δωρεάς του Αγίου και παντοδύναμου Πνεύματός σου και τη μετάληψη του Σώματος και Αίματος του Χριστού. Φύλαξέ τον στην ορθόδοξη πίστη, γλίτωσέ τον από τον πονηρό και από όλες τις πονηρίες του, και διατήρησε την ψυχή του με αγνότητα και αρετή, έτσι ώστε να σου γίνεται αρεστός με έργα και λόγια, και να κληρονομήσει την επουράνια βασιλεία σου».

β) Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει υλικό για το μάθημα από το βιβλίο της Γαλάτειας Σουρέλη, «Έλα στη βάφτισή μου».

70

γ) Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος βλέπε στο μάθημα 11.

24. Η ονομαστική μου γιορτή

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν γιατί η ονομαστική γιορτή αποτελεί ημέρα μεγάλης χαράς και τι σημαίνει η σύνδεσή της με τη γιορτή του ομώνυμου Αγίου,
- να μάθουν τον τρόπο που γιορτάζεται η ονομαστική μας γιορτή στην Εκκλησία.

Πρόταση για αφορμή

Στην αρχή ο δάσκαλος μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές να αναφέρουν πότε είναι η ονομαστική τους εορτή και να αναφέρουν κάποια στοιχεία που γνωρίζουν από τη ζωή του Αγίου που φέρουν το όνομά του.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η ονομαστική γιορτή αποτελεί ημέρα μεγάλης χαράς και συνδέεται με τη γιορτή του ομώνυμου Αγίου.

Μαζί με τα εορταστικά έθιμα που συνοδεύουν τη γιορτή ενός παιδιού (ευχές, επισκέψεις, κέρασματα, δώρα) είναι σημαντικό το παιδί να νιώσει την ονομαστική του γιορτή σαν υπενθύμιση ότι ο Άγιός του βρίσκεται δίπλα του βοηθός και συμπαραστάτης. Η αίσθηση αυτής της προστασίας δημιουργεί αίσθημα ασφάλειας και χαράς στο παιδί. Επίσης η ζωή του ομώνυμου Αγίου προσφέρει εξαιρετικά υποδείγματα ζωής στο κάθε παιδί, με το θάρρος, την καρτερία, την πίστη, την ομολογία, τη φιλανθρωπία, την άσκηση και γενικότερα τις αρετές που καλλιέργησε ο κάθε Άγιος στη ζωή του. Για τα παιδιά που το όνομά τους δεν αντιστοιχεί σε όνομα γνωστού Αγίου τονίζουμε ότι υπάρχει η γιορτή των Αγίων Πάντων.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Έννοιες που πρέπει να κατανοήσουν τα παιδιά: **Ασπάζομαι τον Άγιο, αρετή.**

Ενισχυτική της ανάγκης για μίμηση από τα παιδιά του ομώνυμου Αγίου αποτελεί η φράση του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου: «Τιμή προς τον Άγιο είναι να τον μιμούμαστε».

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Συμπληρώнь τα κενά με τις λέξεις:

ΕΣΠΕΡΙΝΟ-ΑΣΠΑΖΟΜΑΣΤΕ-ΠΗΓΑΙΝΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ-ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΧΕΣ-ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ.

25. Το πανηγύρι της ενορίας μας

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να καταλάβουν τη σημασία της ενορίας και την αρμονική σχέση που αναπτύσσουν οι χριστιανοί μεταξύ τους,
- να αντιληφθούν ότι η ενορία για τους χριστιανούς είναι μια μεγάλη οικογένεια με κέντρο της το ναό,
- να μάθουν το λόγο που γίνεται η λιτάνευση της εικόνας,
- να συνδέσουν την έννοια του *πανηγυριού* με το νόημα που έδιναν οι πρώτοι χριστιανοί στις *αγάπες*.

Πρόταση για αφόρμηση

Η συνέντευξη με τον ιερέα της ενορίας του σχολείου είναι μια ιδέα για να ξεκινήσει ο δάσκαλος το μάθημα. Οι ερωτήσεις που θα κάνουν τα παιδιά καλό είναι να περιστραφούν γύρω από το πανηγύρι της ενορίας. Ενδεικτικά τα παιδιά μπορούν να ρωτήσουν: Πότε θα γίνει το πανηγύρι της ενορίας μας; Σε ποιους δρόμους θα γίνει η λιτάνευση της εικόνας του Αγίου; Σε όλες τις ενορίες η λιτάνευση γίνεται με τον ίδιο τρόπο; Το πανηγύρι μας πώς θα γίνει; Τι γίνεται στην εκκλησία την ημέρα του πανηγυριού αλλά και από την παραμονή; Θα έχει μουσική για να χορέψουμε;

Η συνέντευξη μπορεί να γίνει στον ιερό ναό της ενορίας και να χρησιμοποιηθεί κασετόφωνο, ώστε οι μαθητές να επεξεργαστούν αργότερα τις απαντήσεις.

72

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η αρμονική σχέση που αναπτύσσουν οι χριστιανοί μεταξύ τους μέσα στο πλαίσιο της ενορίας είναι πολύ σημαντική.

Εάν η συνέντευξη με τον ιερέα γίνει στο τέλος του μαθήματος και δε λειτουργήσει ως αφόρμηση, χρήσιμο είναι να ξεκινήσει ο δάσκαλος με εικόνες που δείχνουν πανηγύρια από διάφορα μέρη της Ελλάδας. Στο διαδίκτυο υπάρχουν καταχωρισμένα από τους δήμους στοιχεία και φωτογραφικό υλικό πανηγυριών από πολλές περιοχές της Ελλάδας. Το σημαντικό είναι να κατανοήσουν οι μαθητές πως υπάρχουν διαφορετικά έθιμα για κάθε περιοχή της Ελλάδας. Ταυτόχρονα πως το πανηγύρι είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη θρησκευτική μας παράδοση. Γίνεται για να δείξει πως οι χριστιανοί είναι ενωμένοι μεταξύ τους, λειτουργεί όπως ακριβώς ένας συνδεδετικός κρίκος, ανάμεσα στους ανθρώπους αλλά και ανάμεσα στον άνθρωπο και στο Θεό.

25. Το πανηγύρι της ενορίας μας

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Μαθαίνω τις λέξεις: Οι λέξεις που δίνονται βοηθούν το δάσκαλο να συζητήσει με τους μαθητές για το πανηγύρι αλλά και για να μιλήσουν τα παιδιά για τον τρόπο που εκείνα αντιλαμβάνονται την έννοια αυτή σήμερα.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Να μερικά από τα έθιμα των πανηγυριών στη χώρα μας, που διατηρούνται έως σήμερα

Με αφορμή τα έθιμα του τόπου μας οι μαθητές μπορούν να συζητήσουν στην τάξη για τις δικές τους εμπειρίες από πανηγύρια που έχουν δει. Το πανηγύρι της ενορίας του σπιτιού τους ή του σχολείου τους δίνει μια καλή ευκαιρία για τη συζήτηση αυτή. Ακόμη ο δάσκαλος τούς θυμίζει περιπτώσεις καλοκαιρινών πανηγυριών από τις ιδιαίτερες πατρίδες των παιδιών. Οι μαθητές φέρνουν, αν έχουν, φωτογραφίες ή ζητούν από γονείς, παππούδες και γιαγιάδες, να τους διηγηθούν ιστορίες για τα πανηγύρια παλαιότερων εποχών.

Το δικό μου πανηγύρι!

Με τις γνώσεις που τα παιδιά απέκτησαν ζωγραφίζουν το πανηγύρι της ενορίας τους ή κάποια εικόνα από πανηγύρι που τους έχει εντυπωσιάσει. Κάνουν λευκώματα ή έκθεση ζωγραφικής με το θέμα αυτό. Η ώρα της Αισθητικής Αγωγής δίνει την ευκαιρία για περισσότερη δουλειά στο θέμα αυτό.

Εναλλακτική δραστηριότητα

Το πανηγύρι χθες, σήμερα και αύριο:

Με τον τίτλο αυτό αναπτύσσεται σχέδιο εργασίας (project) που μπορεί να διαρκέσει ανάλογα με τις δυνατότητες της τάξης. Οι ενδεικτικοί άξονες δραστηριοτήτων σχηματίζονται ως εξής:

A. *Χθες:*

1. Συνεντεύξεις, διηγήσεις από γονείς, παππούδες, γιαγιάδες, συλλογιστές.
2. Απομαγνητοφώνηση και καταγραφή εντυπώσεων, σε σύνδεση με το μάθημα της Γλώσσας (Σκέφτομαι και γράφω).
3. Συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού αντίστοιχης εποχής.

B. *Σήμερα:*

1. Συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού από πανηγύρια σήμερα.
2. Συνεντεύξεις από συλλογιστές και από τον ιερέα της ενορίας για τον τρόπο που γίνονται τα πανηγύρια σήμερα.
3. Καταγραφή εντυπώσεων από πανηγύρια σε όλη την Ελλάδα.

Γ. *Αύριο:*

1. Ζωγραφίζω ή γράφω για το πανηγύρι της ενορίας μου ύστερα από μερικά χρόνια. Πώς το φαντάζομαι; Πώς θα ήθελα να είναι;

Συμπληρωματικό υλικό – «Το παιχνίδι της ενορίας»

Ο δάσκαλος μπορεί να βρει «Το παιχνίδι της ενορίας» του καθηγητή Παν/μίου Αθηνών Α. Σταυρόπουλου στο περιοδικό «ο Εφημέριος» (1 & 15/12/98). Είναι ένα επιτραπέζιο παιχνίδι που δίνει την ευκαιρία στα παιδιά ν' ανακαλύψουν παίζοντας τις δραστηριότητες και τις δυνατότητες της ενορίας τους.

26. Θεία Κοινωνία: Το Μυστήριο της αγάπης

 Δύο διδακτικές ώρες

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν γιατί η Θεία Κοινωνία αποτελεί το κατ' εξοχήν γεγονός αγάπης και κοινωνίας του καθενός με το Θεό και με τους άλλους,
- να κατανοήσουν ότι το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας συνδέεται με το Μυστικό Δείπνο,
- να γνωρίσουν τρόπους προετοιμασίας για τη συμμετοχή τους στη Θεία Μετάληψη.

 1. Για την πρώτη διδακτική ώρα

Πρόταση για αφόρμηση

Η εικόνα του βιβλίου που παρουσιάζει το Μυστικό Δείπνο δίνει την ευκαιρία στο δάσκαλο και στους μαθητές του να ξεκινήσουν τη συζήτηση. Οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να μιλήσουν και για τα δικά τους βιώματα γύρω από το τραπέζι της οικογένειας. Να θυμηθούν για ποιους λόγους χαίρονται, όταν τρώνε με όλη την οικογένεια μαζί.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Θεία Κοινωνία αποτελεί το κατ' εξοχήν γεγονός αγάπης και κοινωνίας του καθενός με το Θεό και με τους άλλους.

Κατά την πρώτη διδακτική ώρα προτείνεται να διαβαστούν όλα τα κείμενα που δίνονται στο ξεκίνημα του μαθήματος. Κάθε κείμενο συζητιέται όμως ξεχωριστά, ώστε να δώσει την ευκαιρία στους μαθητές να μιλήσουν για το τραπέζι της αγάπης που στρώνουν καθημερινά στο σπίτι τους αλλά και στα πιο σημαντικά οικογενειακά τους γεγονότα. Συνδέεται το τραπέζι αγάπης της οικογένειας με το Μυστικό Δείπνο αλλά και με το τραπέζι που μας προσφέρει η Εκκλησία. Το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας και η κοινωνία μας με τους συνανθρώπους αλλά και με το Θεό, είναι τα σημαντικά σημεία όπου θα πρέπει να δοθεί έμφαση. Ειδικά στην εικόνα του Μυστικού Δείπνου χρειάζεται να τονιστεί πως ο Χριστός έφαγε στο ίδιο τραπέζι με όλους τους μαθητές του, ακόμη και με τον Ιούδα που στη συνέχεια τον πρόδωσε και τον οδήγησε στο σταυρικό του μαρτύριο. Μαθαίνουμε λοιπόν να συγχωρούμε και να δείχνουμε την αγάπη μας σε όλους.

26. Θεία Κοινωνία: Το Μυστήριο της αγάπης

2. Για τη δεύτερη διδακτική ώρα

Πρόταση για αφόρμηση

Κατά τη δεύτερη διδακτική ώρα ο δάσκαλος ξεκινάει με την ανάγνωση του παρακάτω αποσπάσματος (ή κάποιου αντίστοιχου από την παιδική λογοτεχνία):

«...Και προχωρώ. Πάω εκεί στο ιερό μπροστά να 'τοιμαστώ να κοινωνήσω...Τοῦ δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ, σήμερον, Υἱέ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε...Έλεγα αὐτή την προσευχή κι ούτε κατάλαβα πως η Ωραία Πύλη άνοιξε και φάνηκε ο παπάς. Το πρόσωπό του άστραφτε. Στα χέρια του κρατούσε τον ίδιο το Χριστό. Με σοβαρή βαριά φωνή προσκάλεσε:

– Μετά φόβου Θεοῦ, πίστεως καί αγάπης προσέλθετε!

Ελάτε να μεταλάβετε, μα προσοχή! Με φόβο* στο Θεό. Πρέπει να έχετε ακόμη αγάπη ζωντανή για το Θεό και για τα αδέρφια μας, τους ανθρώπους. Μπροστά μου το Άγιο Ποτήριο. Σ' αυτό θα πλησιάσουν οι πιστοί. Από αυτό θα κοινωνήσουν όλοι. Η πιο μεγάλη ώρα, η πιο τρανή στιγμή...».

(Από το βιβλίο «Αύριο είναι Κυριακή», της Γ. Γρηγοριάδου- Σουρέλη).

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου- Εναλλακτική δραστηριότητα

Είναι πολύ σημαντική η προετοιμασία του πιστού για τη συμμετοχή του στη Θεία Κοινωνία.

Τη δεύτερη διδακτική ώρα είναι ευκαιρία να συζητηθεί στην τάξη ο τρόπος που συμπεριφέρεται ο πιστός πριν μεταλάβει. Θέματα όπως αυτά της εξομολόγησης, της νηστείας, της προσευχής, της συγχώρεσης, της υπομονής και της εγκράτειας συζητούνται στην τάξη. Επειδή τα παιδιά είναι ακόμη μικρά, στο βιβλίο του μαθητή γίνεται λόγος για συμφιλίωση με το Θεό και τους ανθρώπους αντί για εξομολόγηση. Ένας καλός τρόπος, για να μάθουν τα παιδιά κάτι περισσότερο, είναι να υπάρξει και συνάντηση με τον ιερέα της ενορίας του σχολείου. Αυτός μπορεί να μιλήσει καλύτερα και να δώσει κάποιες συμβουλές στους μαθητές. Ακόμη μπορούν οι μαθητές να ζητήσουν να τους λύσει απορίες που έχουν σχέση με τη Θεία Μετάληψη.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Οι εργασίες που δίνονται γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας σύμφωνα με το χρόνο που έχει στη διάθεσή της η τάξη. Προτείνεται το *Διαβάζω ένα ποίημα* και τα *Λόγια Πατέρων της Εκκλησίας* να γίνουν κατά τη δεύτερη διδακτική ώρα.

* Λέγοντας τη φράση «Με φόβο στο Θεό» εννοούμε το σεβασμό προς το Θεό, κι αυτό οφείλουμε να το τονίσουμε στα παιδιά.

26. Θεία Κοινωνία: Το Μυστήριο της αγάπης

Μαθαίνω τις λέξεις

Οι ερμηνείες των λέξεων θα συζητηθούν κατά την πρώτη διδακτική ώρα για να δώσουν την ευκαιρία κατανόησης του Μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Πώς μεταλαμβάνω

Με αφορμή την εργασία αυτή συζητιέται στην τάξη ο τρόπος που θα μεταλάβουμε, τα βήματα που θα ακολουθήσουμε, με σεβασμό και προσοχή.

Διαβάζω... μια εικόνα

Οι μαθητές μπορούν να ζωγραφίσουν όχι μόνο πάνω στο βιβλίο τους αλλά και σε χαρτόνια. Η σύνδεση με τη Μελέτη του Περιβάλλοντος αλλά και με την Αισθητική Αγωγή μπορεί να φανεί χρήσιμη και να δώσει την ευκαιρία για μεγαλύτερη ανάπτυξη του θέματος.

Διαβάζω ένα ποίημα

Τα παιδιά είναι χρήσιμο να γράψουν ό,τι θέλουν με βάση την παραπάνω θεματική ενότητα. Το *Σκέφτομαι και Γράφω* είναι μια καλή ευκαιρία που μπορεί να αξιοποιηθεί προς την κατεύθυνση αυτή. Επίσης τα **Λόγια Πατέρων της Εκκλησίας** χρησιμοποιούνται για παραπάνω συζήτηση και ανάπτυξη, γραπτή ή προφορική.

Συμπληρωματικό υλικό

Τα αγιολογικά χωρία που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι τα εξής: Ματθ. 26, 17-30, Μαρκ. 14, 12-26, Λουκά 22, 7-23, Ιω. 13, 21-30, Α' Κορ. 11, 23-25.

27. Οι Τρεις Ιεράρχες: Γιορτάζουν τα σχολεία

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν τους Τρεις Ιεράρχες ως πρότυπο συνδυασμού μορφωμένου και ενάρετου ανθρώπου,
- να αποκτήσουν θετική στάση για το διάβασμα και τη μάθηση, εμπνεόμενοι από το παράδειγμα των Τριών Ιεραρχών.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να απευθύνει ερωτήσεις προβληματισμού στους μαθητές σχετικά με τους Τρεις Ιεράρχες, π.χ. «γιατί στη γιορτή των Τριών Ιεραρχών έχουμε αργία;» ή «τι κοινό έχουν και γιορτάζεται μαζί η μνήμη τους;». Από τις απαντήσεις των παιδιών ο δάσκαλος ξεκινά μια γενική αναφορά στα κοινά σημεία της ζωής και της προσωπικότητάς τους κι αργότερα διηγείται τα σημαντικότερα σημεία της ζωής του καθενός.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Να αντιληφθούν τους Τρεις Ιεράρχες ως πρότυπο συνδυασμού μορφωμένου και ενάρετου ανθρώπου.

Οι Τρεις Ιεράρχες αποτελούν κορυφαίες μορφές της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Χαρismaticές προσωπικότητες, με έφεση προς τα γράμματα και τις επιστήμες, έθεσαν ως πρωταρχικό στόχο της ζωής τους τη διαποίμανση του πληρώματος της Εκκλησίας. Με ευρύτητα πνεύματος αναζήτησαν την ωφέλιμη γνώση. Η ζωή τους ήταν μία διαρκής διακονία του λαού, όπως διαφαίνεται από τη μελέτη του βίου τους, γι' αυτό κι έφτασαν στην αγιότητα.

Ο Μέγας Βασίλειος πούλησε την περιουσία του και έχτισε συγκρότημα κτιρίων στα οποία στεγάζονται ιδρύματα, τη «Βασιλειάδα». Με ιδιαίτερο θάρρος απάντησε στις απειλές του απεσταλμένου του αιρετικού αυτοκράτορα Ουάλη: «Περιουσία δε θα βρεις για να δημεύσεις, γιατί η μόνη μου περιουσία είναι λίγα βιβλία και τα φτωχά μου ρούχα. Η εξορία δε με φοβίζει γιατί σ' αυτή τη γη είμαστε πουλιά χωρίς μόνιμη στέγη. Βασανιστήρια δε λογαριάζω, γιατί το σώμα μου δε θα τ' αντέξει. Κι ο θάνατος θα με φέρει κοντά στο Θεό για τον οποίο ζω κι εργάζομαι».

Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος αγωνίστηκε εναντίον των αιρέσεων που ταλαιπωρούσαν για πολύ καιρό την Εκκλησία. Όταν έγινε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως και διαπίστωσε ότι κάποιοι του έκαναν πόλεμο προτιμώντας άλλον στη θέση του, παραιτήθηκε οικειοθελώς για την ειρήνη της Εκκλησίας.

Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, αντιμετωπίστηκε εχθρικά από τους άρχοντες, γιατί έλεγχε την αμαρτωλή ζωή τους. Υπέστη αλλεπάλληλες εξορίες. Ιδιαίτερη μέριμνα

27. Οι Τρεις Ιεράρχες: Γιορτάζουν τα σχολεία

ελάμβανε για τους φτωχούς και στις ομιλίες του έκανε πολύ αυστηρές αναφορές στην αναληθσία των πλουσίων.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Βασικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να εμπεδώσουν:

Τρεις Ιεράρχες, Βασίλειος ο Μέγας, Γρηγόριος ο Θεολόγος, Ιωάννης ο Χρυσόστομος, αιρετικός, μόρφωση.

Επεξεργασία – Απαντήσεις**Αντιστοιχίζω σωστά:**

- Ο Βασίλειος – συμβούλευε τους νέους να προσέχουν τι διαβάζουν.
 – πούλησε την περιουσία του κι έχτισε ιδρύματα για φτωχούς.
- Ο Γρηγόριος – ήταν αδελφικός φίλος του Βασιλείου.
 – ονομάστηκε Θεολόγος, γιατί δίδαξε την αλήθεια για το Θεό.
- Ο Ιωάννης
 ο Χρυσόστομος – ονομάστηκε έτσι, γιατί μιλούσε πολύ ωραία.
 – εξορίστηκε, γιατί έλεγχε την αμαρτωλή ζωή των αρχόντων.

Συμπληρωματικά κείμενα:

α) Χρήσιμο κείμενο που αναφέρεται στις μορφές των Τριών Ιεραρχών και μπορεί να διδαχθεί το μέλος του στο μάθημα της Μουσικής είναι το **Απολυτικό τους**:

«Τους Τρεις μεγίστους φωστήρας τής τρισηλίου θεότητας, τούς τήν οικουμένην άκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας, τούς μελιρύτους ποταμούς τής σοφίας, τούς τήν κτίσιν πάσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας, Βασίλειον τόν Μέγαν καί τόν Θεολόγον Γρηγόριον, σύν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ, τῷ τήν γλῶτταν χρυσορήμονι· πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ερασταί συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν, αὐτοί γάρ τῇ Τριάδι ὑπέρ ἡμῶν ἀεί πρεσβεύουσιν».

Τα τρία μεγάλα αστέρια της τρισυπόστατης θεότητας, αυτούς που φώτισαν την οικουμένη με τις ακτίνες των θείων δογμάτων, τους μελιστάλαχτους ποταμούς της σοφίας, αυτούς που όλη την κτίση την πότισαν με τα διδάγματα της γνώσης του Θεού, το Βασίλειο το Μέγα και το Θεολόγο Γρηγόριο, μαζί με τον ένδοξο Ιωάννη, που από το στόμα του εξέρχονταν χρυσοί λόγοι· όλοι εμείς οι θαυμαστές των λόγων τους ας συγκεντρωθούμε να τους τιμήσουμε με ύμνους, γιατί αυτοί αδιάκοπα προσεύχονται στην Αγία Τριάδα για μας.

β) Παραθέτουμε κείμενα του Χρυσοστόμου που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος στην παράδοση.

«Πες μου ποια ανάγκη μεγαλύτερη καλύπτουν τα ασημένια κρεβάτια και τραπέζια και οι φιλντισένιες πολυθρόνες, ώστε ο πλούτος εξαιτίας όλων αυτών να μην περνάει στους φτωχούς, αν και στέκονται τόσοι πολλοί έξω από την πόρτα και βγάζουν λυπητερές φωνές ; ... Πόσους μπορεί να απαλλάξει από τα χρέη ένα από τα δαχτυλίδια σου; ... Μια ιματιοθήκη σου μπορεί να ντύσει ολόκληρο λαό που τρέμει από το κρύο ... Ανέχεσαι να διώχνεις το φτωχό χωρίς να του δώσεις τίποτε και δε φობάσαι τη δίκαιη ανταπόδοση του Κριτή;»

(Προς πλουτούντας, 4 ΕΠΕ 6, 302 – ΒΕΠ 54.71 – ΜG 31,292).

Κεφάλαιο ΣΤ'

Η ζωή με τους γύρω μας

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Στ'

Τα επτά μαθήματα του κεφαλαίου Στ' αναπτύσσονται σε επτά διδακτικές ώρες κι έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τη φράση «*Η ζωή με τους γύρω μας*».

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Στ'

Στο κεφάλαιο Στ' θέλουμε οι μαθητές να γνωρίσουν τους όρους και τη σημασία της συμβίωσης και της συμμετοχής στη ζωή της Εκκλησίας. Ακόμη να κατανοήσουν ότι η αγάπη πρέπει να εκδηλώνεται προς όλους τους ανθρώπους.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Στ': Οργάνωση, ισότητα, αλληλεπίδραση, ομοιότητα-διαφορά, συλλογικότητα, άτομο-κοινωνία

Η *ισότητα* και η *αλληλεγγύη* είναι βασικές έννοιες στη συμβίωση των ανθρώπων και στην καθημερινή ζωή με τους γύρω. Οι σχέσεις βασίζονται στην *αλληλεπίδραση* και τη *συλλογικότητα*. Το κάθε *άτομο*, ο κάθε *άνθρωπος* δεν υπάρχει ως μεμονωμένη μονάδα, αλλά με τους άλλους μαζί δημιουργούν την *κοινωνία*. Κοινό βασικό σημείο είναι η *επικοινωνία* ιδιαίτερα στη σύγχρονη εποχή.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης

Μάθημα 28: α) Φυσική Αγωγή-Παιχνίδι στην αυλή (κίνηση και δραστηριότητα στην αυλή). β) Μαθηματικά, Αισθητική Αγωγή (αξιοποίηση των κανόνων του παιχνιδιού και ανάπτυξη δεξιοτήτων μέτρησης και αισθητικής καλλιέργειας).

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Η ζωή μας σύμφωνα με τις εντολές του Χριστού.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Αγαπώ και συγχωρώ. 2. Η δύναμη της οικογένειας. 3. Η δύναμη της αληθινής φιλίας. 4. Παραβολές του Χριστού για την αγάπη. 5. Η Αγία Φιλοθέη.

Επεξεργασία: α) Γράφω μικρά αποσπάσματα λογοτεχνικών κειμένων που δείχνουν τη δύναμη της αγάπης και της φιλίας. β) Συγκεντρώνω και παρουσιάζω στην τάξη πληροφοριακό υλικό. γ) Βρίσκω και άλλες ιστορίες Αγίων της Εκκλησίας που έδειξαν με το παράδειγμά τους τη μεγάλη τους αγάπη για τους συνανθρώπους τους.

28. Ζούμε με τους άλλους

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν πως υπάρχουν διάφορες μορφές συμβίωσης, όπως η οικογένεια, οι συγγενείς, οι φίλοι, το σχολείο,
- να αντιληφθούν ότι τα προβλήματα που δημιουργούνται, μπορούν και πρέπει να ξεπερνιούνται,
- να δουν τη συμβίωση του Χριστού και των μαθητών του ως παράδειγμα για όλους μας.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει την ενότητα καλώντας τους μαθητές να περιγράψουν τι μπορεί να κάνει κάποιος μόνος του και τι μπορεί να κάνει, όταν βρίσκεται μέσα σε μια ομάδα. Με τον τρόπο αυτό τονίζονται τα πλεονεκτήματα της ομαδικότητας, όπως η μεγαλύτερη παραγωγή ενός έργου και η συναισθηματική ασφάλεια μεταξύ των μελών.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η συμβίωση είναι μέσα στη φύση του ανθρώπου και αποτελεί πηγή χαράς και δημιουργίας.

Από τα πρώτα χρόνια της δημιουργίας, από τις πρωτόγονες μορφές κοινωνίας, οι άνθρωποι αντιλήφθηκαν ότι είναι ευκολότερο να αντιμετωπίσουν τους εχθρούς τους ή να κυνηγήσουν για ν' αποκτήσουν την τροφή τους, όταν συμβιώνουν. Ο ερχομός του Θεανθρώπου πάνω στη γη, το κάλεσμα των μαθητών του και ο τρόπος ζωής τους, έδωσαν παράδειγμα οργάνωσης των κοινωνιών σύμφωνα με τις αρχές της χριστιανικής πίστης όπως την ομόνοια, την αγάπη προς το συνάνθρωπο, τη δικαιοσύνη, τη συνεργατικότητα.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να κατανοήσουν είναι: **οι μορφές συμβίωσης, η αρμονία, η ζωή με τους άλλους.**

28. Ζούμε με τους άλλους

Επεξεργασία – Απαντήσεις**Συζητώ μέσα στην τάξη**

2. π. χ. Ραμαζάνι (Μουσουλμάνοι), Σάββατο Ιουδαίων, Τετάρτη των Τεφρών (αρχή της Σαρακοστής) (Ρωμαιοκαθολικοί). Μπορεί να ανατεθεί και ως εργασία στους μαθητές, να βρουν δηλαδή πληροφορίες, και να ακολουθήσει η συζήτηση.

Παίζω στην αυλή: Οδηγίες για το παιχνίδι:

1. Οι λέξεις που δίνονται είναι ενδεικτικές. Ο δάσκαλος με τους μαθητές του μπορούν να βρουν όσες θέλουν αρκεί να είναι λέξεις που θα δίνουν το ερέθισμα στους μαθητές να μιλήσουν για σχέσεις αλληλεπίδρασης μέσα στην κοινωνία.
2. Τα κουτάκια μπορεί να είναι ένα για κάθε παιδί ή ένα για όλους (**διαθεματικές προεκτάσεις** με τα Μαθηματικά και την Αισθητική Αγωγή).
3. Τα παιδιά μπορεί να χωριστούν σε πολλές ομάδες ή όλα μαζί σε έναν κύκλο.
4. Το παιχνίδι γίνεται στην αυλή του σχολείου αλλά και μέσα στην τάξη, αν προσφέρεται ο χώρος.
5. Οι μαθητές κάθε φορά που θα φτιάχνουν μια φράση, μπορούν να σηκώνονται και να μιλούν ή να δραματοποιούν αυτό που θέλουν να πουν.

29. Στην οικογένεια μαθαίνουμε τη ζωή

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι η οικογένεια αποτελεί το πρώτο και καλύτερο σχολείο για τη ζωή μας,
- να μάθουν τους διαφορετικούς ρόλους των μελών μιας οικογένειας,
- να αντιληφθούν ότι η αγάπη, ο σεβασμός και η αλληλοκατανόηση δημιουργούν ενωμένες οικογένειες,
- να γνωρίσουν ότι η Εκκλησία ευλογεί και στηρίζει την οικογένεια με τα Μυστήρια (Γάμος, Βάπτισμα, Χρίσμα, Θεία Ευχαριστία).

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει παραδείγματα από τη ζωή των παιδιών, για να ξεκινήσει την ενότητά του. Ζητά λοιπόν να συζητήσουν οι μαθητές για τις οικογένειές τους και για το ρόλο κάθε μέλους μέσα σε αυτές. Από τη συζήτηση θα καταλήξουμε στη δυναμική της νέας οικογένειας, στους ρόλους που τα μέλη της έχουν ανάλογα με τις ασχολίες και τις ώρες εργασίας του καθενός.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Εκκλησία ευλογεί την οικογένεια.

Οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν πως η οικογένεια μάς δίνει το πρώτο και βασικό παράδειγμα συμβίωσης. Μέσα σε κάθε οικογένεια μπορεί να δημιουργηθούν προβλήματα και συγκρούσεις. Καθένας από μας όμως δε θα πρέπει να ξεχνάει πως οι δεσμοί ανάμεσα στα μέλη της οικογένειάς μας διατηρούνται δυνατοί, όταν οι σχέσεις μας στηρίζονται στην πίστη μας στο Θεό. Έτσι παίρνουμε δύναμη και στηρίζουμε ο ένας τον άλλο με σεβασμό, αγάπη και αλληλοκατανόηση.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες για τους μαθητές είναι **η οικογένεια, οι συγκρούσεις, η αλληλοκατανόηση, ο σεβασμός, η αγάπη.**

29. Στην οικογένεια μαθαίνουμε τη ζωή

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Μια εκδρομή με την οικογένεια: Για να επεξεργαστούν οι μαθητές το θέμα αυτό, μπορούν να χωριστούν σε μικρότερες ομάδες, δηλαδή σε μικρές οικογένειες και να αναπτύξουν τους διαλόγους ανάλογα με τους ρόλους που θα πάρουν. Ερωτήσεις που ίσως γίνουν είναι:

Πατέρας: Ποιος θα ήθελε να προτείνει ένα ωραίο μέρος για να επισκεφτούμε;

Μητέρα: Παιδιά, εσείς τι λέτε, τι γνώμη έχετε;

Αγόρι: Εγώ θέλω να πάμε κάπου όπου θα υπάρχει γήπεδο για να παίξω μπάλα.

Κορίτσι: Εγώ βαριέμαι τη μπάλα, θέλω να πάμε στο βουνό, για να κάνω περπάτο... κ.λπ. (Η συζήτηση να βασίζεται σε αρχές κατανόησης και σεβασμού).

30. Με τους αληθινούς φίλους πλουτίζουμε τη ζωή

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να καταλάβουν ότι η αληθινή φιλία είναι πραγματικός πλούτος για όλους τους ανθρώπους,
- να νιώσουν ότι η ζωή χωρίς φίλους είναι άδεια και μονότονη,
- να γνωρίσουν ότι ο Χριστός δείχνει το δρόμο και τον τρόπο της αληθινής φιλίας.

Πρόταση για αφόρμηση

Με κατάλληλες ερωτήσεις, όπως: «Μόνο τους γονείς μας αγαπούμε και εμπιστευόμαστε;» ή «Με ποιους μας αρέσει να κάνουμε παρέα εκτός από τους γονείς και τ' αδέρφια μας;», οι μαθητές θα αναπτύξουν τις εμπειρίες από τις φιλίες τους. Το εισαγωγικό κείμενο θα επεκτείνει τον προβληματισμό τους σε πτυχές της φιλίας που δεν είχαν σκεφτεί. Παραδείγματα φιλίας από την ιστορία αλλά και από την καθημερινή σχέση του Χριστού με τους μαθητές του βοηθούν τους μαθητές να κατανοήσουν από τη μια το νόημα της αληθινής φιλίας και από την άλλη τη δυνατή και αξεπέραστη φιλία του Χριστού με όλους τους ανθρώπους.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Χριστός έδειξε το δρόμο και τον τρόπο της αληθινής φιλίας.

Οι μαθητές θα νιώσουν ότι δεν αγωνίζονται μόνοι τους μες στη ζωή αλλά μαζί με τους πραγματικούς φίλους. Θα καταλάβουν ότι ο πιο μεγάλος φίλος μας είναι ο Χριστός. Ακόμη κι αν όλοι μάς εγκαταλείψουν, ο Κύριος είναι μαζί μας αλλά και οι Άγιοι που έμοιασαν στο Χριστό.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντική έννοια που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: η **φιλία**.

30. Με τους αληθινούς φίλους πλουτίζουμε τη ζωή

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Δραστηριότητα

Εδώ γίνεται διασύνδεση με την Ιστορία της Γ' τάξης (Αχιλλέας – Πάτροκλος) και της Δ' τάξης (Μ. Αλέξανδρος – Ηφαιστίωνα, Επαμεινώνδας – Πελοπίδας). Οι μαθητές μπορούν όμως να ασχοληθούν και με άλλα ιστορικά πρόσωπα, φίλους όπως π.χ. ο Δάμων και ο Φιντίας.

Αληθινές φιλίες

Πρόκειται για εύκολη και ευχάριστη διαθεματική δραστηριότητα με τα Μαθηματικά (Γεωμετρία). Ο μαθητής καλείται απλώς να βρει τα ίδια σχήματα και να τοποθετήσει τους φίλους.

Συμπληρωματικό υλικό

Τα αγιογραφικά χωρία που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι τα εξής: Α' Βασιλειών κεφ. 20, Ιωάννου 11, 1-38, Ιωάννου 15, 11-17.

Άλλα χωρία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σχετικά με τη φιλία του Δαβίδ και του Ιωνάθαν είναι: Από το Α' Βασιλειών τα κεφ. ΙΘ', 1-8, κεφ. Κ', 1-42, κεφ. ΚΓ', 16-18 και από το Β' Βασιλειών το κεφ. Α', 1-25.

31. Ο Θεός αγαπά και συγχωρεί

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να συνηθίσουν να αναγνωρίζουν τα λάθη τους και να κατανοούν τα λάθη των άλλων,
- να μάθουν ότι ο Θεός δέχεται κοντά του όλους τους ανθρώπους που αναγνωρίζουν και ομολογούν τα σφάλματά τους,
- να κατανοήσουν ότι αφού ο Θεός μας συγχωρεί, έτσι κι εμείς οφείλουμε να συγχωρούμε τους άλλους.

Πρόταση για αφόρμηση

Για να παρουσιαστεί στους μαθητές η παραβολή του ασώτου, αφορμή μπορεί να γίνει ένας πραγματικός μικροτσακωμός παιδιών της τάξης, απ' αυτούς που συμβαίνουν καθημερινά ή ένας υποθετικός που θα παρουσιάσει ο δάσκαλος. Με κατάλληλη συζήτηση θα γίνει φανερό το μερίδιο ευθύνης καθενός από τα πρόσωπα του επεισοδίου και η ανάγκη για αμοιβαία συγχώρεση.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Θεός πάντοτε συγχωρεί τους ανθρώπους που μετανοούν και περιμένει κι αυτοί να συγχωρούν τους άλλους.

Ο Ιησούς χρησιμοποιούσε τις παραβολές, επειδή ο επικοινωνιακός αυτός λόγος είναι έντονα παραστατικός, εντυπώνεται στη μνήμη και παραμένει στη συνείδηση των ακροατών. Με αφορμή την παραβολή αυτή, οι μαθητές χωρίς ηθικολογίες και αλληγορικές αναλύσεις θα νιώσουν την αγάπη του Θεού που απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους, χωρίς καμιά εξαίρεση. Θα κατανοήσουν ότι οι άνθρωποι είναι πραγματικά ελεύθεροι, όταν παραμένουν ενωμένοι με την αγάπη και τη συγχώρεση των λαθών μεταξύ τους. Θα καταλάβουν ότι η σκληροκαρδία οδηγεί τον άνθρωπο στην απομόνωση, αφού αυτός δεν μπορεί να συμπονέσει και να συγχωρέσει τους συνανθρώπους του. Εξάλλου εδώ αξίζει να τονιστεί στους μαθητές ότι για να κοινωνήσουν οι πιστοί στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, συγχωρούνται πρώτα απ' αυτούς με τους οποίους έχουν οποιοσδήποτε διαφορές. Έτσι δείχνουν ότι μετανοούν και αναγνωρίζουν το Θεό ως Πατέρα τους καθώς και όλων των ανθρώπων με τους οποίους είναι αδέρφια. Ο Χριστός έβαλε τη συγχώρεση στην καθημερινή προσευχή (Πάτερ ημών) των πιστών, επειδή έχει μεγάλη σημασία ως προϋπόθεση για την ομαλή ζωή των ανθρώπων.

31. Ο Θεός αγάπé και συγχωρεί

Εμπέδωση διδασκτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: η **παραβολή**, η **μετάνοια**, η **συγχώρηση**.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Η μεσοστιχίδα του ΑΣΩΤΟΥ

Οι μαθητές θα συμπληρώσουν τις λέξεις: ΠΑΤΕΡΑΣ, ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ, ΣΥΓΧΩΡΟΥΜΕ, ΜΕΤΑΝΟΩ, ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ, ΣΠΛΑΧΝΙΣΤΗΚΕ.

Συμπληρωματικό υλικό

Τα αγιογραφικά χωρία που χρησιμοποιούνται στη διδασκτική ενότητα είναι τα εξής: Λουκά 15,1-3 και 11-32, Ματθαίου 6,9-15, Λουκά 11,2-4.

32. Ο καλός Σαμαρείτης

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να επισημάνουν για ποιους λόγους η έμπρακτη αγάπη προς κάθε άνθρωπο που έχει ανάγκη, ομορφαίνει τη ζωή,
- να κατανοήσουν ότι η αγάπη πρέπει να δείχνεται σε όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως χρώματος, φυλής, εθνικότητας, θρησκειύματος,
- να σκεφτούν συγκεκριμένους τρόπους για άμεση προσφορά προς τους συνανθρώπους τους,
- να πιστέψουν ότι με την αγάπη τους μπορούν να ομορφύνουν τη ζωή τη δική τους και των άλλων.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να πάρει αφορμή από ένα απόκομμα εφημερίδας, που να γράφει για εγκατάλειψη κάποιου ανθρώπου ή να αρχίσει συζήτηση από μια παρόμοια είδηση που ακούστηκε τις τελευταίες μέρες στην τηλεόραση.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η έμπρακτη αγάπη προς κάθε άνθρωπο που έχει ανάγκη, ανεξαρτήτως χρώματος, φυλής, εθνικότητας, θρησκειύματος, ομορφαίνει τη ζωή.

Η παραβολή του καλού Σαμαρείτη είναι μια παραστατική αφήγηση για την αγάπη και αλληλεγγύη ανθρώπου προς άνθρωπο. Ο Σαμαρείτης ξεχωρίζει απ' όλους, γιατί συνέδραμε τον πλησίον στην ανάγκη του. Ας λάβουμε υπόψη ότι ο πληγωμένος δεν ήταν συμπατριώτης του Σαμαρείτη, αλλά ανήκε σε μια κοινότητα που βρισκόταν σε αντιπαλότητα με τους Ιουδαίους. Οι Ιουδαίοι θεωρούσαν πλησίον μόνο τους συμπατριώτες, τους συγγενείς και τους φίλους, ενώ οι αλλοδαποί, οι ειδωλολάτρες και οι αμαρτωλοί ήταν εχθροί. Ο σπλαχνικός Σαμαρείτης με το έντονο και συνεχές ενδιαφέρον του για τον πληγωμένο, έδωσε νόημα χαράς στη ζωή του και την ομόρφυνε με την προσφορά του.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Βασικές έννοιες που καλούνται οι μαθητές να εμπεδώσουν είναι: **αγάπη, αλληλεγγύη, έλεος, πλησίον.**

Η αγάπη δεν έχει χρώμα!

Ο δάσκαλος μπορεί να κατευθύνει τη συζήτηση γύρω από την ομορφιά των ανθρωπίνων σχέσεων και της ανθρώπινης επικοινωνίας. Σημαντικά σημεία στη συζήτηση θα πρέπει να είναι η στάση μας απέναντι στα προσφυγόπουλα, που όλο και συχνότερα βρίσκονται ως συμμαθητές ανάμεσά μας, και στα παιδιά που προέρχονται από άλλες χώρες με πολλά προβλήματα και δυσκολίες προσαρμογής.

Αγιογραφικό χωρίο: Λουκ. 10, 25-37.

33. Η Αγία Φιλοθέη: Παράδειγμα καλοσύνης

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να αντιληφθούν ότι ο καλύτερος τρόπος τιμής των Αγίων είναι η προσπάθεια μίμησης του παραδείγματός τους με συγκεκριμένες πράξεις.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να αναφερθεί στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο των πρώτων χρόνων της Τουρκοκρατίας (σκλαβιά, φτώχεια, αμάθεια, απογοήτευση των σκλαβωμένων Ελλήνων), μέσα στο οποίο κινήθηκε ευεργετικά για τους υπόδουλους Έλληνες η Αγία Φιλοθέη.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο καλύτερος τρόπος τιμής των Αγίων είναι η προσπάθεια μίμησης του παραδείγματός τους με συγκεκριμένες πράξεις.

Ο άνθρωπος είναι πλασμένος από το Θεό να αγαπά και να προσφέρει. Το παράδειγμα της Αγίας Φιλοθέης, μιας κόρης από πλούσια οικογένεια για την οποία προοιωνιζόταν ένα λαμπρό μέλλον, είναι εντυπωσιακό όσον αφορά στη βίωση της αγάπης και της προσφοράς και στην αποτίναξη του εγωκεντρικού μοντέλου ζωής. Πρόκειται οπωσδήποτε για χαρισματική προσωπικότητα με ευρηματική αγάπη, αφού η προσφορά της ήταν πολυσχιδής και επεκτεινόταν μέχρι και στη μόρφωση και στην επαγγελματική εκπαίδευση των κοριτσιών- σπανιότατο στην Ελλάδα τα χρόνια εκείνα.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Έννοια που καλούνται να κατανοήσουν τα παιδιά: **η καλοσύνη.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Συζητώ και γράφω:

1. Να γίνουν δεκτές οι απαντήσεις: νοσοκομείο, γηροκομείο, επαγγελματικό εργαστήριο, σχολείο.
2. Οι μαθητές αναφέρονται σε Αγίους που η οικογένειά τους τιμά ιδιαίτερα (Άγιοι που έχουν το ίδιο όνομα με κάποιο μέλος της οικογένειας ή τους πιστεύουν ως θαυματουργούς και προστάτες). Τοπικοί Άγιοι είναι π.χ. ο Άγιος Δημήτριος για τη Θεσσαλονίκη, ο Άγιος Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης για την Αθήνα, ο Άγιος Σπυρίδωνας για την Κέρκυρα κ.λπ.

34. Το κακό ασχημίζει τη ζωή

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να κατανοήσουν ότι το κακό δε βλάπτει μόνο τους άλλους αλλά και όσους το προκαλούν,
- να συνειδητοποιήσουν το μεγάλο κακό που φέρνει ο πόλεμος στον κόσμο,
- να εκφράσουν τα προσωπικά τους βιώματα από την καθημερινότητα για τον πόλεμο και την ειρήνη.

Πρόταση για αφόρμηση

Μια εικόνα που παρουσιάζει τον πόλεμο σε κάποιο μέρος του πλανήτη μας είναι αρκετά δυνατή για να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές και να ξεκινήσει η συζήτηση σχετικά με τα δεινά του πολέμου. Ο πόλεμος που είναι το μεγαλύτερο κακό εμφανίζεται σε κάθε εποχή, επομένως και μια ιστορική προσέγγιση θα ήταν μια άλλη πρόταση για να ξεκινήσει ο δάσκαλος το μάθημα.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Το κακό φέρνει μεγάλες καταστροφές στον κόσμο αλλά και σε όσους το προκαλούν.

Η παραβολή των ζιζανίων δίνει ένα ωραίο παράδειγμα στους μαθητές για τον τρόπο που η Εκκλησία μας βλέπει την κακία και τον πόλεμο στον κόσμο. Τα ζιζάνια υπάρχουν πάντα στο δρόμο μας. Χρειάζεται να έχουμε τη δύναμη, για να μπορέσουμε να τα αντιμετωπίσουμε. Ο Θεός μάς δίνει τη δύναμη αυτή κι έτσι μαθαίνουμε όχι μόνο να προσπερνάμε το κακό, αλλά και να μην το προκαλούμε εμείς οι ίδιοι.

90

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Οι έννοιες που έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα στο μάθημα αυτό είναι: **ζιζάνια, κακό, πόλεμος, ειρήνη.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Η *Συζήτηση μέσα στην τάξη* και η άσκηση *Πόλεμος και Ειρήνη* αποτελούν μια ενότητα την οποία ο δάσκαλος μπορεί να επεξεργαστεί με όποια σειρά επιθυμεί. Το κύριο ερέθισμα θα δώσουν τελικά οι μαθητές που, ανάλογα με τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντά τους αλλά και τις ιδιαίτερες συνθήκες του τόπου τους θα εκφράσουν τις

34. Το κακό ασημίζει τη ζωή

σκέψεις τους. Οι συνεντεύξεις με ανθρώπους που έζησαν στιγμές πολέμου είναι σημαντικό να αναδειχθούν και να συζητηθούν. Η πρόσκληση κάποιων απ' αυτούς στην τάξη είναι μια ακόμη περίπτωση για περισσότερη επεξεργασία.

Εναλλακτικές δραστηριότητες

Ο ζωγραφικός πίνακας η *Σφαγή της Χίου* του Ντελακρουά, μπορεί να δώσει την ευκαιρία για αναζήτηση έργων ζωγραφικής ή γλυπτών με θέμα τον πόλεμο και την ειρήνη. Επίσης η ανάπτυξη project με θέμα: «Τα μνημεία της περιοχής μου» δίνουν μια ακόμα πρόταση στην τάξη.

Αγιογραφικό χωρίο: Ματθ. 13, 24-30.

ΚεφάλαιοΖ'

Τα Πάθη και η Ανάσταση του Χριστού

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Ζ'

Τα πέντε μαθήματα του κεφαλαίου Ζ' αναπτύσσονται σε πέντε διδακτικές ώρες και έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τα Πάθη και την Ανάσταση του Χριστού.

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Ζ'

Στο κεφάλαιο Ζ' επιδιώκουμε οι μαθητές να γνωρίσουν ότι στη ζωή το καλό και το κακό εκφράζονται με ποικίλους τρόπους και ότι τα Πάθη του Χριστού συνιστούν την αποκορύφωση της έκφρασης του κακού, αλλά και το μεγαλείο της θυσίας για το καλό. Να κατανοήσουν επίσης ότι η Ανάσταση του Χριστού αποτελεί κορυφαίο γεγονός της ζωής και της δράσης του και ότι το Πάσχα είναι η πιο μεγάλη γιορτή της Εκκλησίας και του λαού μας.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Ζ': Πολιτισμός, παράδοση, χώρος-χρόνος

Η παράδοση κρατάει τη διάρκειά της μέσα στο χρόνο. Τα Πάθη του Χριστού, η Σταύρωση, η Αποκαθήλωση, η Ταφή και η Ανάσταση συνδέονται με ιστορικά γεγονότα και στοιχεία πολιτισμού. Η παράδοση ακολουθεί τη πορεία της στο χώρο και το χρόνο ενώνοντας επίσης ήθη και έθιμα λαών.

Παράδειγμα διαθεματικής προσέγγισης

Μάθημα 37: α) Αισθητική Αγωγή (Μουσική και Καλλιτεχνικά) β) Γλώσσα (ήθη και έθιμα από την ελληνική παράδοση).

92

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Η Μεγάλη Εβδομάδα.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Από τη Μεγάλη Δευτέρα έως τη Μεγάλη Πέμπτη. 2. Η Μεγάλη Παρασκευή. 3. Η Ανάσταση. 4. Λαμπρή: Γιορτές και έθιμα της πατρίδας μας.

Επεξεργασία: α) Φωτογραφικό υλικό από το διαδίκτυο ή από το προσωπικό μας αρχείο. β) Παρουσίαση εθίμων της Λαμπρής. γ) Σκέψεις και συναισθήματα. δ) Καταγραφή εντυπώσεων και προσωπικών βιωμάτων για τις μέρες της Λαμπρής.

35. Αρχίζουν τα Πάθη του Χριστού

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα γεγονότα από την είσοδο του Χριστού στα Ιεροσόλυμα μέχρι την προδοσία και την καταδίκη του σε θάνατο,
- να νιώσουν αγάπη για το Χριστό μέσα από την πορεία του προς το μαρτύριο.

Πρόταση για αφόρμηση

Οι επόμενες διδακτικές ενότητες θα διδαχτούν επίκαιρα τις μέρες που πλησιάζει το Πάσχα. Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει τις εικόνες της δραστηριότητας στο βιβλίο του μαθητή ή άλλες σύμφωνες με το περιεχόμενο των μικρών διηγήσεων. Οι μαθητές θα εκφράσουν κάποιες σκέψεις με τις στοιχειώδεις γνώσεις που ήδη έχουν. Έτσι ο δάσκαλος θα εμπλουτίσει με τις διηγήσεις τη βιωματική ατμόσφαιρα που θα έχει δημιουργηθεί.

Οι διηγήσεις των Ευαγγελιστών σχετικά με την πορεία του Ιησού προς το Πάθος είναι πυκνές και εκτενείς. Ο δάσκαλος μπορεί να τις χρησιμοποιήσει δίνοντας έτσι περισσότερα γεγονότα στους μαθητές, όπως η άρνηση του Πέτρου, το τέλος του Ιούδα που δε μετανόησε και άλλα κατά την κρίση του, αποφεύγοντας ρεαλιστικές περιγραφές που μπορούν να προκαλέσουν δυσάρεστα συναισθήματα στους μαθητές.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Χριστός μπαίνει θριαμβευτικά στα Ιεροσόλυμα, αλλά την ίδια στιγμή αρχίζει και η πορεία του προς τη μεγάλη θυσία.

Οι μαθητές θα καταλάβουν πως ο Χριστός με τον τρόπο εισόδου του στην Ιερουσαλήμ θέλησε να δείξει ότι είναι ο Μεσσίας, αλλά διαφορετικός απ' αυτόν που περίμεναν. Θα νιώσουν την ταπείνωση ως τον τρόπο ζωής που έδειξε ο Χριστός στους ανθρώπους πλένοντας τα πόδια των μαθητών του. Θα αντιληφθούν τη δύναμη της θερμής προσευχής, κατά το παράδειγμα του Ιησού, μπροστά στις καθημερινές δυσκολίες. Θα συνειδητοποιήσουν την εχθρική συμπεριφορά της θρησκευτικής ηγεσίας προς το Χριστό με την άδικη κρίση της, καθώς και την εγκατάλειψή του από το λαό.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: τα **Πάθη**, η **ταπείνωση** και η **προδοσία**.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Οι μαθητές εντοπίζουν χωροχρονικά τα γεγονότα από την είσοδο του Χριστού στα Ιεροσόλυμα μέχρι την καταδίκη του από τον Πιλάτο και τα τοποθετούν στη σωστή σειρά (Α3, Β1, Γ4, Δ5, Ε2, ΣΤ6).

36. Ο Ιησούς στο Σταυρό

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα γεγονότα που συνέβησαν κατά τη Σταύρωση του Χριστού,
- να συναισθανθούν την αξία της θυσίας του Χριστού για όλους τους ανθρώπους,
- να κατανοήσουν την αγάπη του Χριστού για όλους τους ανθρώπους, ακόμη και τους σταυρωτές του.

Πρόταση για αφόρμηση

Η διδακτική ενότητα αποτελεί συνέχεια της προηγούμενης. Έτσι ο δάσκαλος πάλι μπορεί να παρουσιάσει εικόνες σχετικές με τη Σταύρωση και να συζητήσει γι' αυτές με τους μαθητές. Μπορεί επίσης να επεκταθεί και σε γεγονότα που δεν υπάρχουν στο βιβλίο του μαθητή, αλλά θα τα βρει στα Ευαγγέλια, όπως η συνομιλία του Χριστού με την Παναγία και τον Ιωάννη και η μεταφορά του Σταυρού από το Σίμωνα τον Κυρηναίο.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Με τη σταυρική του θυσία ο Χριστός δείχνει τη μεγάλη αγάπη του προς τους ανθρώπους.

Οι μαθητές με τα λόγια που είπε ο Κύριος από το Σταυρό θα γνωρίσουν τα συναισθήματα που βίωνε εκείνες τις φοβερές στιγμές. Η συγχώρεση που δίνει ο Ιησούς στους σταυρωτές του δείχνει τη μεγάλη αγάπη του Θεού ακόμη και σ' αυτούς που είναι εναντίον του. Η στάση των δύο ληστών επιδιώκουμε να προβληματίσει τους μαθητές και να τους κάνει να αναλογιστούν τη δική τους συμπεριφορά. Τέλος, με τα γεγονότα που συνέβησαν κατά το θάνατο του Ιησού θα συναισθανθούν τη θεότητα του.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι η φράση: **Τετέλεστα** καθώς και η φράση της συγχώρεσης: **Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Κρυπτόλεξο

Οι λέξεις που θα ανακαλύψουν οι μαθητές είναι ΧΡΙΣΤΟΣ, ΣΤΑΥΡΩΣΗ, ΔΙΨΩ, ΤΕΤΕΛΕΣΤΑΙ, ΓΟΛΓΟΘΑΣ.

37. Μεγάλη Παρασκευή: «Η ζωή έν τάφω»

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τα γεγονότα της Αποκαθήλωσης και της Ταφής του Χριστού,
- να εκφράσουν τα βιώματά τους για την ημέρα της Μ. Παρασκευής,
- να παρακινηθούν ώστε να συμμετέχουν στα δρώμενα της Μ. Παρασκευής.

Πρόταση για αφόρμηση

Κι εδώ οι εικόνες της Αποκαθήλωσης και της Άκρας Ταπείνωσης μπορούν να προκαλέσουν συζήτηση μεταξύ των μαθητών. Η Μ. Παρασκευή είναι η πιο λυπηρή ημέρα του χρόνου, αλλά τα παιδιά τη βιώνουν ιδιαίτερα με όλες τις αισθήσεις τους (τα χρώματα και η ευωδιά των λουλουδιών της άνοιξης, ο πένθιμος ήχος της καμπάνας που τα παιδιά χτυπούν, τα κεριά και τα μελωδικά εγκώμια στη λιτανεία του Επιταφίου). Έτσι θα εκφράσουν ελεύθερα τα βιώματά που έχουν από τη μεγάλη αυτή ημέρα. Ακόμη μπορούν να ακούσουν ύμνους και εγκώμια της Μ. Παρασκευής και να συζητήσουν για το περιεχόμενό τους.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Την ημέρα της ταφής του Χριστού, τη Μ. Παρασκευή, ο λαός μας συμμετέχει στις Ακολουθίες με ευλάβεια.

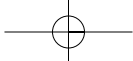
Οι μαθητές θα εκτιμήσουν το θάρρος που έδειξαν ο Ιωσήφ και ο Νικόδημος να κατεβάσουν απ' το Σταυρό και να κηδέψουν το σώμα του Ιησού. Θα ευαισθητοποιηθούν από την κατανυκτική ατμόσφαιρα των Ακολουθιών στην εκκλησία ώστε να τις παρακολουθούν με προσοχή και θα παρακινηθούν να συμμετέχουν στα ήθη και έθιμα του τόπου τους την ημέρα αυτή.

Εμπέδωση των διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές είναι: η **Αποκαθήλωση** και τα **εγκώμια**.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Τα αποσπάσματα από τα εγκώμια καθώς και απ' το μοιρολόι της Μ. Ασίας δείχνουν πως οι υμνωδοί της Εκκλησίας μας και ο απλός λαός αποδίδουν με θαυμάσιο λογοτεχνικό τρόπο το παράδοξο γεγονός ο Θεάνθρωπος να κείται νεκρός σ'

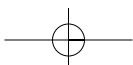
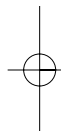
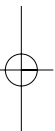

37. Μεγάλη Παρασκευή: «Η ζωή έν τάφω»

έναν τάφο. Με τη δραστηριότητα οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να βρουν ομοιότητες και διαφορές που έχουν τα μοιρολόγια από τόπο σε τόπο και θα απολαύσουν αισθητικά τη λαϊκή ποίηση.

Άλλες δραστηριότητες

Οι μαθητές μπορούν να ζωγραφίσουν τον Επιτάφιο ή να ασχοληθούν με απλές χειροτεχνικές κατασκευές. Για παράδειγμα μπορούν να φτιάξουν σταυρό με δυο φύλλα ελιάς ή σκληρά φύλλα από άλλο δέντρο. Θα χαράξουν το ένα φύλλο με τη μύτη του μολυβιού και μέσα στη σχισμή θα περάσουν το άλλο, ώστε να σχηματιστεί ο σταυρός.

38. «Χριστός Ανέστη!»

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να μάθουν για τα γεγονότα της Ανάστασης του Κυρίου,
- να κατανοήσουν για ποιους λόγους η Ανάσταση αποτελεί το σπουδαιότερο γεγονός της ζωής και της δράσης του Κυρίου.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος παρακινεί τους μαθητές να παρατηρήσουν την εικόνα της Ανάστασης του Χριστού η οποία ονομάζεται «Ή εις Ἄδου Κάθοδος». Τα χρώματα, το λευκό και το πορφυρό, αναδεικνύουν τα συναισθήματα και το θαυμαστό γεγονός της Αποκάλυψης της θείας φύσεως του Ιησού.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η Ανάσταση αποτελεί το κορυφαίο γεγονός της ζωής του Χριστού.

Οι μαθητές θα συνειδητοποιήσουν το γεγονός αυτό από τις διηγήσεις της Αγίας Γραφής. Η περιγραφή μάλιστα για τις Μυροφόρες, γίνεται με έναν ιδιαίτερο τρόπο από κάθε Ευαγγελιστή, γεγονός που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο δάσκαλος κατά την διήγησή του.

(Πηγές: Κεφ. 28 Ματθαίου, Κεφ. 16 Μάρκου, Κεφ. 24 Λουκά, Κεφ. 20 Ιωάννη).

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που προσέχουν οι μαθητές είναι: **Χριστός Ανέστη, Αληθώς Ανέστη, Μυροφόρες.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Με τη συζήτηση στην τάξη οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να μάθουν ή να θυμηθούν το «Χριστός Ανέστη», που είναι από τα πιο γνωστά αναστάσιμα τροπάρια. Ταυτόχρονα δίνεται η δυνατότητα και σε ετερόδοξους μαθητές που γιορτάζουν με διαφορετικό τρόπο την Ανάσταση να εκφράσουν και τα δικά τους βιώματα και τις σκέψεις σχετικά με τις γιορτινές αυτές μέρες.

Η κατασκευή στολιδιών για τις λαμπάδες ή για το σπίτι δίνει τη χαρά στους μαθητές να δημιουργήσουν αλλά και να αυτοσχεδιάσουν. Μπορούν να δημιουργήσουν δικά τους σχέδια, να χρησιμοποιήσουν υλικά που οι ίδιοι θα διαλέξουν.

39. Λαμπρή, μέρα ξέχωρης χαράς!

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να μάθουν για τον ιδιαίτερο τρόπο που γιορτάζεται η Ανάσταση σε κάθε χριστιανικό ναό,
- να κατανοήσουν πως η Ανάσταση είναι συνδεδεμένη με διάφορα έθιμα της πατρίδας μας,
- να γνωρίσουν την ερμηνεία κάποιων εθίμων της Ελλάδας,
- να εκφράσουν τα δικά τους συναισθήματα για το γεγονός της Ανάστασης,
- να συνδέσουν τα γεγονότα της παράδοσής μας με τα αληθινά γεγονότα της Ανάστασης.

Πρόταση για αφόρμηση

Τα κόκκινα αυγά είναι ίσως το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο της Λαμπρής. Οι μαθητές μπορούν να ζωγραφίσουν αυγά στο ξεκίνημα της διδακτικής ενότητας και παράλληλα να συζητήσουν για την προέλευση του εθίμου. Επίσης μπορεί να γίνει συζήτηση για τα έθιμα της Λαμπρής σε χώρες ή διάφορες περιοχές της πατρίδας μας από τις οποίες κατάγονται μαθητές.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Με πολλά και διάφορα έθιμα γιορτάζεται η Ανάσταση σε όλη την Ελλάδα.

Τα αερόστατα που πετούν ψηλά το βράδυ της Ανάστασης, τα βεγγαλικά που γεμίζουν με λάμψη τον ουρανό, το πασχαλινό τραπέζι, το ψητό αρνί είναι μερικά μόνο από τα λαμπριάτικα έθιμα της χώρας μας, τα οποία εμφανίζονται και με διαφορετικούς τρόπους στις περιοχές της χώρας μας.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Οι έννοιες που έχουν ιδιαίτερη σημασία είναι: **Λαμπρή, Άγιο φως, έθιμα. Γεμίζω τα αυγά με τις λέξεις της Λαμπρής:** Ανάσταση, Πάσχα, Λαμπρή.

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Η παρασκευή γλυκισμάτων ή στολιδιών για τα κόκκινα αυγά, δίνουν τη δυνατότητα στους μαθητές να εκφράσουν προσωπικά τους βιώματα αλλά και να κατανοήσουν πως η παράδοσή μας είναι άμεσα συνδεδεμένη με την πίστη μας.

Εναλλακτικές δραστηριότητες

Η ευκαιρία να αναζητήσουν οι μαθητές περισσότερες συνταγές μπορεί να εξελιχθεί και σε αναζήτηση περισσότερων και διαφορετικών εθίμων της Ανάστασης στην Ελλάδα ή στον κόσμο.

Οι μαθητές και ο δάσκαλος μπορούν έτσι να προχωρήσουν στον προγραμματισμό σχεδίου εργασίας με χρονοδιάγραμμα που θα οριστεί από τους ίδιους. Η δημιουργία λευκώματος με συνταγές, μπορεί να περιλαμβάνει επίσης και διηγήσεις εθίμων, φωτογραφικό υλικό ή ό,τι άλλο κρίνουν σκόπιμο και εφικτό οι μαθητές.

Κεφάλαιο Η΄

Γιορτές μετά το Πάσχα

Γνωστικό περιεχόμενο του κεφαλαίου Η΄

Τα τέσσερα μαθήματα του κεφαλαίου Η΄ αναπτύσσονται σε τέσσερις διδακτικές ώρες και έχουν ως άξονα γνωστικού περιεχομένου τις Γιορτές μετά το Πάσχα.

Γενικοί στόχοι του κεφαλαίου Η΄

Στο κεφάλαιο Η΄ επιδιώκουμε οι μαθητές να γνωρίσουν το γεγονός της Ανάληψης και τις γιορτές μετά το Πάσχα.

Έννοιες διαθεματικής προσέγγισης του κεφαλαίου Η΄: Χώρος-χρόνος, πολιτισμός, παράδοση

Οι γιορτές των Αγίων αποτελούν μέρος της παράδοσής μας. Οι χριστιανοί με τα πανηγύρια της ενορίας τους βιώνουν μέσα στο χρόνο και τον τόπο τους τη σχέση με τον Άγιο τους. Έτσι οι γιορτές αυτές αποτελούν και μέρος του πολιτισμού μας.

Πρόταση ενδεικτικής αξιολόγησης του κεφαλαίου

Ο δάσκαλος μπορεί να χρησιμοποιήσει όλο ή μέρος του σχεδίου εργασίας (project) για την αξιολόγηση του κεφαλαίου.

Θέμα εργασίας: Μετά την Ανάσταση του Χριστού.

Ανάπτυξη επί μέρους θεμάτων: 1. Ο Θωμάς συνάντησε τον Κύριο. 2. Η Ανάληψη. 3. Ο Άγιος Γεώργιος. 4. Οι Άγιοι Ανάργυροι.

Επεξεργασία: α) Συγκέντρωση και παρουσίαση των γεγονότων μετά την Ανάσταση του Χριστού. β) Καταγραφή σκέψεων και εντυπώσεων σχετικά με τα γεγονότα της δυσπιστίας του Θωμά και της Αναλήψεως του Χριστού. γ) Καταγραφή σκέψεων σχετικά με τη ζωή και το έργο των Αγίων.

40. «Ο Κύριός μου και ο Θεός μου»

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν για την εμφάνιση του αναστημένου Χριστού στους μαθητές και το διάλογο που είχε με το Θωμά,
- να κατανοήσουν και να αισθανθούν την αξία της πίστης.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος ξεκινά τη διήγηση μιλώντας για τις εμφανίσεις του Χριστού μετά την Ανάστασή του. Οι εμφανίσεις αυτές εκπληρώνουν τις προφητείες, τονώνουν και ενισχύουν την πίστη των μαθητών του Χριστού.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ευτυχισμένοι είναι εκείνοι που θα πιστέψουν στον Κύριο χωρίς να τον έχουν δει από κοντά.

Εμφανιζόμενος ο Ιησούς στο Θωμά συγκαταβαίνει απέναντι στην κλονισμένη πίστη του μαθητή και στην ανθρώπινη αδυναμία. Η εμφάνιση του Ιησού εγκαινιάζει μια καινούρια ζωή για τους ανθρώπους. Οι Απόστολοι συμβολίζουν ολόκληρη την ανθρωπότητα. Έπρεπε λοιπόν να παρευρίσκονται όλοι – και ο Θωμάς. Αλλά και με τη φράση του «μακάριοι οί μη ιδόντες καί πιστεύσαντες» ο Κύριος συμπεριλαμβάνει κι αυτούς που θα προσέλθουν στο Χριστό αργότερα με το να πιστέψουν.

100

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν τα παιδιά: **πίστη, δυσπιστία.**

Σκέφτομαι και γράφω

1. Η σύλληψη, η φυλάκιση, τα βασανιστήρια και η Σταύρωση του Ιησού.
2. Συγκλονισμένος αναφώνησε: «Ο Κύριός μου και Θεός μου!».
3. Εννοούσε τα εκατομμύρια των ανθρώπων που θα πίστευαν αργότερα σ' αυτόν, χωρίς να τον έχουν δει.

Συμπληρωματικά στοιχεία

Το πατερικό κείμενο Λόγια των Πατέρων είναι του Ιωάννου του Χρυσοστόμου, Εις την Γένεσιν ΞΓ'.

Το αγιογραφικό χωρίο που χρησιμοποιείται στη διδακτική ενότητα είναι: Ιω. 21, 19-30.

41. Ο Άγιος Γεώργιος

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τον Άγιο Γεώργιο ως γενναίο πιστό, ελευθερωτή των αιχμαλώτων και υπερασπιστή των φτωχών,
- να αντιληφθούν πως η αγιότητα ενός ανθρώπου γίνεται αιτία να σωθούν και άλλοι άνθρωποι.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει ρωτώντας τα παιδιά αν γνωρίζουν κάποιες πληροφορίες από τη ζωή του Αγίου που φέρουν το όνομά του ή αν έχουν προσέξει κάποιες αγιογραφίες Αγίων στην εκκλησία. Επίσης μπορεί να ζητήσει να πουν τα παιδιά, αν γνωρίζουν Αγίους που διετέλεσαν στρατιωτικοί στα χρόνια των διωγμών.

Μπορεί ακόμη να αναφέρει μάρτυρες της Εκκλησίας από διάφορες κοινωνικές τάξεις, διάφορα επαγγέλματα και ηλικίες, για να δείξει πως στο προσκλητήριο της Εκκλησίας προσήλθαν άνθρωποι απ' όλες τις κοινωνικές ομάδες, που έφτασαν μέχρι και το μαρτύριο. Επισημαίνεται η προθυμία με την οποία προσεγγίζουν οι χριστιανοί το μαρτύριο. Κατόπιν ακολουθεί η διήγηση.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Η αγιότητα ενός ανθρώπου γίνεται αιτία να σωθούν κι άλλοι άνθρωποι.

Η πνευματική πρόοδος του χριστιανού δεν είναι ένα γεγονός που εντοπίζεται στατικά μόνο στο άτομό του αλλά, όταν είναι σταθερή, διαρκής και τίμια απέναντι στο Θεό, κατακλύζει τον περίγυρό του και οι άνθρωποι γεύονται τα αποτελέσματα της παρουσίας του Θεού στη ζωή του διπλανού τους.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντικές έννοιες που θα κατανοήσουν οι μαθητές: **τροπαιοφόρος, μαρτύριο, διωγμός.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Η σωστή χρονολογική σειρά των γεγονότων είναι: 1, 4, 2, 6, 5, 3.

42. Η Ανάληψη του Χριστού

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να πληροφορηθούν ότι η Ανάληψη του Χριστού αποτελεί το τελευταίο γεγονός της επίγειας ζωής του Χριστού,
- να αισθανθούν ότι η υπόσχεση του Χριστού στους ανθρώπους, ότι θα είναι μαζί μας, αφορά όλους.

Πρόταση για αφόρμηση

Επειδή η ενότητα αυτή θα διδαχθεί κοντά στη γιορτή της Ανάληψης, ο δάσκαλος μπορεί να παρουσιάσει την εικόνα της και να συζητήσουν για το θέμα της. Κατόπιν θα περάσουν στο βιβλίο του μαθητή για τη διήγηση.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Ο Κύριος μετά την Ανάληψή του βρίσκεται πάντα κοντά μας, για να μας στηρίξει στο δρόμο της ζωής.

Ο Ιησούς Χριστός στην τελευταία συνάντηση με τους μαθητές πριν αναληφθεί, υπόσχεται ότι θα είναι δίπλα τους και θα τους στηρίζει. Στο εξής οι μαθητές στα κηρύγματά τους και στις αποστολικές τους πορείες έχουν την αίσθηση της παρουσίας του Κυρίου δίπλα τους.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Θεμελιώδεις έννοιες που καλείται να κατανοήσει ο μαθητής: **Ανάληψη, παρουσία.**

102

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Η ακροστιχίδα της Ανάληψης

ΑΓΙΟ

ΝΕΦΕΛΗ

ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΟ

ΛΥΤΡΩΤΗΣ

Η ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

ΨΥΧΗ

ΗΝΟΜΑΡΑΠ

Συμπληρωματικό υλικό

Τα αγιογραφικά χωρία που χρησιμοποιούνται στη διδακτική ενότητα είναι: Πράξεις 1, 11, Λουκ. 24, 50-51, Μαρκ. 16, 19-20.

43. Κοσμάς και Δαμιανός: Ανάργυροι ιατροί

 Μια διδακτική ώρα

Στόχοι του μαθήματος

Οι μαθητές:

- να γνωρίσουν ότι οι Άγιοι Ανάργυροι μιμούμενοι το Χριστό θεράπευαν δωρεάν ασθενείς και πάσχοντες ανθρώπους.

Πρόταση για αφόρμηση

Ο δάσκαλος μπορεί να ξεκινήσει διηγούμενος το βίο των Αγίων, αλλά μπορεί και να παρουσιάσει στην τάξη μια εικόνα των Αγίων και να ζητήσει από τα παιδιά να μιλήσουν γι' αυτά που παρατηρούν. Για παράδειγμα μπορεί να κάνει ερώτηση γι' αυτά που φαίνεται να κρατούν οι Άγιοι και να ζητήσει να αναφέρουν οι μαθητές αν γνωρίζουν κάτι για το επάγγελμα τους ή να το συμπεράνουν.

Πρόταση κύριου διδακτικού στόχου

Οι Άγιοι Ανάργυροι που έζησαν κοντά στο Χριστό, υπηρέτησαν τους συνανθρώπους τους και αξιώθηκαν να θαυματοουργούν.

Η ανακούφιση των πασχόντων είναι από τα πιο συχνά φαινόμενα και πεδία αγώνα, στη ζωή των πιστών της Εκκλησίας και μια από τις κυριότερες εντολές του Χριστού. Η αγάπη στην περίπτωση των Αγίων είναι η κινητήρια δύναμη της επικοινωνίας τους με τους ασθενείς.

Εμπέδωση διδακτικών στόχων

Σημαντική έννοια που καλούνται να κατανοήσουν οι μαθητές: **Ανάργυροι.**

Επεξεργασία – Απαντήσεις

Βάζω τα γεγονότα στη σωστή χρονική σειρά.

1. Φρόντιζαν και θεράπευαν δωρεάν τους ασθενείς.
2. Συκοφαντήθηκαν ότι έκαναν θεραπείες με τη μαγική τέχνη.
3. Ο αυτοκράτορας απείλησε ότι θα τους θανατώσει.
4. Θεράπευσαν τον αυτοκράτορα από σοβαρή ασθένεια.
5. Λιθοβολήθηκαν από ανθρώπους που τους φθονούσαν.

Συζητώ μέσα στην τάξη

Με τη δραστηριότητα αυτή οι μαθητές θα πληροφορηθούν για το μεγάλο έργο του ανθρωπιστή ιατρού Αλβέρτου Σβάιτσερ που προσέφερε παρηγοριά σε πολλούς ανθρώπους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγ. Δημητρίου του Ροστώφ**, Πνευματικό Αλφάβητο, εκδ. Ι. Μ. Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής, 1990⁴.
- Αγ. Ιωάννου Χρυσοστόμου**, Οι εννέα λόγοι περί μετανοίας, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα.
- Αγ. Κοσμά Αιτωλού**, Διδαχές, εκδ. Τήνος.
- Αδελφή Μαγδαληνή**, Σκέψεις για τα παιδιά στην Ορθόδοξη Εκκλησία σήμερα. Έσσεξ Αγγλίας, Ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή Τιμίου Προδρόμου, 1993².
- Αναστασίου**, Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας, Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2000.
- Βαγιανού Γ.**, Η θρησκευτική αγωγή στην Α΄ θμια εκπαίδευση. Θεσσαλονίκη, 1989.
- Βερίτη, Γ.**, Άπαντα, εκδ. Δαμασκός, Αθήνα, 1982.
- Bloom B.S.- Krathwohl D.R.**, Ταξινομία διδαχτικών στόχων, τ.Α΄- Γνωστικός Τομέας. Μετάφραση Α. Λαμπράκη- Παγανού εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1986.
- Bloom B.S.- Krathwohl D.R.**, Ταξινομία διδαχτικών στόχων, τ.Β΄- Συναισθηματικός Τομέας. Μετάφραση Α. Λαμπράκη- Παγανού εκδ. Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1991.
- Βολουδάκη, Ν.**, Βυζαντινή ζωγραφική θεωρία, Γρηγόρη, 1995.
- Βράνου Ι.Χ.**, Η τεχνική της αιογραφίας, Ασπροβάλτα, χ.χ.
- Γεδεών Σ.**, Οδηγητική της Διδακτικής εργασίας, Αθήνα, 1979.
- Γέροντος Παΐσιου Αγιορείτου**, Οικογενειακή ζωή, Λόγοι τ. Δ΄, εκδ. Ιερών Ησυχαστηρίων «Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος», Θεσσαλονίκη, 2002.
- Γέροντος Πορφυρίου Κausοκαλυβίτου**, Βίος και Λόγοι, Ιερά Μονή Χρυσοπηγής, Χανιά 2003.
- Γεώργα Δ.**, Κοινωνική Ψυχολογία, τ. Α΄ και τ. Β΄, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 1986.
- Γκενάκου Ζ.**, Η ελληνική γλώσσα και το μικρό παιδί, Αθήνα, 1995.
- Γκενάκου Ζ.**, Η ποίηση του λαού και ο παιδικός λόγος, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2003.
- Δαναοσσή – Αφεντάκη Α.**, Η εξέλιξη της παιδαγωγικής και διδακτικής σκέψης, Αθήνα, 1993.
- Δαναοσσή – Αφεντάκη Α.** Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική, εκδ. Ατραπός, Αθήνα, 2002.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών**, τ.Α΄, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2002.
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών**, τ. Β΄, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2002.
- Ελληνικός λαϊκός πολιτισμός**, επιμ. Α. Γαλλοπούλου κ. ά., τ. Α΄, εκδ. Γνώση, Αθήνα, 1985.
- Ευδοκίμωφ Παύλου**, Η τέχνη της εικόνας, εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 1980.
- Ευθυμίου Επισκόπου Αχελώου**, Βοηθήματα για εκκλησιαστική κατήχηση, εκδ. Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.
- Ζηζιούλα Ι.**, Μητροπολίτη Περγάμου, Η κτίση ως ευχαριστία, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1992.
Η Άσκηση στη ζωή μας, επιμ. Αρχιμ. Πολυκάρπου, εκδ. Ι. Μ. Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής, 1990³.
- Ζήση π. Θ.**, Η ανατροφή των παιδιών κατά τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο, «καιρός» 8, εκδ. Βρυένιος, Θεσσαλονίκη, 1998.
- Θεωρόπουλου π.Επιφ.**, Υποθήκες ζωής, εκδ. Ιερών Ησυχαστηρίων Κεχαριτωμένης Θεοτόκου, Αθήνα, 1991.

- Θερμού Β.**, Μαζί με τους γονείς, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1999.
- Καλλίστου Γουέαρ**, Επισκόπου Διαυλείας, Ο Ορθόδοξος δρόμος, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα, 1987.
- Καλλίστου Γουέαρ**, Επισκόπου Διαυλείας, Η Ορθόδοξη Εκκλησία, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1996.
- Καριώτογλου Αλ.**, Κουβεντιάζοντας για την πίστη σήμερα, εκδ. Αρμός, Αθήνα, 1992.
- Καριώτογλου Αλ.- Καριώτογλου Αγγ.**, Μαθητικό Συναξάρι, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1997.
- Κογκούλη Ι.**, Κατηχητική και χριστιανική παιδαγωγική, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2000.
- Κοκκίνη, Σ.**, Σχολική ποιητική ανθολογία, εκδ. Εστία.
- Κόλλια Σ.**, Θρησκευτική Ανθολογία Ποιήσεως, (1453-1972). Ελληνορθόδοξη Αρχιεπισκοπή Βορείου και Νοτίου Αμερικής.
- Κόντογλου Φ.**, Έκφρασις της Ορθοδόξου Εικονογραφίας, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 1979².
- Κόντογλου Φ.**, Ευλογημένο καταφύγιο, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1990.
- Κουλόμζιν Σ.**, Το ορθόδοξο βίωμα και τα παιδιά μας, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1989.
- Κρουσταλάκη Γ.**, Διαπαιδαγώγηση-Πορεία ζωής, Έκδοση του συγγραφέα, Αθήνα, 1985.
- Κρουσταλάκη Γ.**, Ο γέρον Πορφύριος. Ο πνευματικός πατέρας και παιδαγωγός, εκδ. Ιχνηλασία, Αθήνα, 1997³.
- Λιγνάδη Τ.**, Το μυστήριο, το κάλλος και η ιθαγένεια του τοπίου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1996.
- Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας**, Βιβλικό Κέντρο « Άρτος Ζωής», Αθήνα, 1980.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1999.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, Η σχολική τάξη, Αθήνα, 2000.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, Διεπιστημονικότητα και Διαθεματικότητα στα νέα προγράμματα σπουδών: τρόποι οργάνωσης της σχολικής γνώσης, Στην Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, τ.7, εκδ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, 2002.
- Ματσαγγούρα Ηλ.**, Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 2003.
- Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου**, Εποπτική Κατήχηση, εκδ. Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου (Πελαγίας), Λειβάδεια 1994.
- Μπαμπινιώτη Γ.**, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2002.
- Μπάστα Κ.**, Βιβλικές μορφές, εκδ. Σωτήρ, Αθήνα.
- Νίκα Αθ.**, Διδακτική του Θρησκευτικού μαθήματος, εκδ. Βιβλιογονία, Αθήνα 1992.
- Νίκα, Σ.** Η Παλαιά Διαθήκη. Πάτρα, 1980.
- Νικοδήμου Αγιορείτου**, Συναξαριστής, εκδ. Κ. Χ. Σπανού, Αθήνα.
- Ξωχέλλη Π.- Καψάλη Α.**, Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική εκδ. Ατραπός, Αθήνα, 2002.
- Οικογενειακό προσευχητάριο**, Έκδοση Ιεράς Μητροπόλεως Πειραιώς, Πειραιάς, 2003.
- Ουσπένσκυ, Λ.**, Η Θεολογία της εικόνας, εκδ. Αρμός, 1997.
- Παπαδάκη, Κ.**, Θέματα αγωγής του παιδιού κατά τον ιερό Χρυσόστομο. Ρέθυμνο, εκδόσεις Ραδάμανθς, 1993.
- Παρασκευόπουλου Ι.**, Εξελικτική Ψυχολογία. τ.3. Αθήνα, 1986.
- Περσελή Εμ.**, Θεωρίες θρησκευτικής ανάπτυξης και αγωγής, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 2000.
- Πορτελάνου Στ.**, Διδακτική του μαθήματος των Θρησκευτικών, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1999.
- Πορτελάνου Στ.**, Διαπολιτισμική Θεολογία, πρόταση διαθεματικής διδακτικής, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002.
- Ρηγόπουλου Γ.**, Το μάθημα των θρησκευτικών στην Α/βαθμια εκπαίδευση (Διαπιστώσεις-Πρότασις), Αθήνα, 1990.
- Ρηγόπουλου Γ.**, Ο Ιησούς και οι μαθηταί του, εκδ. «Άρτος Ζωής», Αθήνα, 1997.

- Ρηγόπουλου Γ.**, Προλεγόμενα στην ορθόδοξη χριστιανική αγωγή, (Διδακτικές σημειώσεις), Αθήνα, 1998.
- Ρηγόπουλου Γ.** με συνεργάτες, Η ορθόδοξη χριστιανική αγωγή ως πρόταση ζωής, Αθήνα, 1999.
- Σκλήρη π. Σ.**, Εν εσόπτρω, εικονολογικά μελετήματα, Αθήνα, 1992.
- Σμέμαν Αλ.**, Η Εκκλησία προσευχομένη. Εισαγωγή στη Λειτουργική θεολογία, (μτφρ. π. Δ. Β. Τζέρπου), εκδ. Ακρίτα, Αθήνα, 1991.
- Σπανού Γ.**, Θέματα Διδακτικής Μεθοδολογίας. τ. Α', εκδ. Δ. Μαυρομάτη, Αθήνα, 1995.
- Σταυριανού Κ.**, Η νηπιακή ηλικία του ανθρώπου, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 2003.
- Σταυριανού Κ.**, Ηθική και θρησκευτική ανάπτυξη και αγωγή του παιδιού, Πρακτικά διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου, εκδ. Παιδαγωγικού Τμήματος προσχολικής εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 2004.
- Σταυρόπουλου, Α.** Η θρησκευτική ανάπτυξη του παιδιού- Ψυχολογική προσέγγιση. Αθήνα, 1988.
- Στυλιανάκη π. Α.**, Αποκρίσεις σε υπεύθυνους γονείς. Αθήνα: Αποστολική Διακονία, 2002.
- Stones F.**, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Ψυχολογία, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα, 1978.
- Συμβουλές Γέροντος σε χριστιανούς που ζουν στον κόσμο**, εκδ. Ι. Μ. Παρακλήτου, Ωρ- πός Αττικής, 1999.
- Τάτση, π. Δ.**, Γέροντας Παΐσιος, 1995.
- Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών**, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 1961.
- Φλωρόφσκυ Γ.**, Χριστιανισμός και Πολιτισμός, (μτφρ. Ν. Πουρνάρα), εκδ. Πουρνάρα, Θεο- σαλονίκη, 1982.
- Φράγκου Χρ.**, Ψυχοπαιδαγωγική, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1999.
- Φρυδάκη Ε.**, Πέντε μελετήματα για τη θεωρία και την πράξη της διδασκαλίας, Αθήνα, 1999.
- Χάρη Κ.**, Παράγοντες αγωγής, στην Παιδαγωγική και Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό. τ. 1. εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1989.
- Χατζηνικολάου π. Αστ.**, Αρχή και τέλος του κόσμου, εκδ. Σωτήρ, Αθήνα.
- Χουρδάκη Μ.**, Οικογενειακή Ψυχολογία. Εξελικτική παιδιού- Γονέων- Συζύγων, έκδοση της συγγραφέως, Αθήνα, 2000.

ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ

- Αδελφότης Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Καρέα**, Τι ξέρεις εσύ για τις εικόνες; Εκδ. Ετοιμασία, Βύρωνας, 2000.
- Αδελφότης Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Καρέα**, Ο Εμμανουήλ, Τα παιδικά χρόνια του Χριστού, Εκδ. Ετοιμασία, Βύρωνας, 2002.
- Αργυριάδης Β.**, Το αγόρι που ήθελε να μιλάει στα πουλιά, εκδ. Εν πλω, Αθήνα 2002.
- Αργυριάδης Β.**, Η κρυψώνα του Θεού, εκδ. Εν πλω, Αθήνα, 2005.
- Βαλάση Ζ.**, Η Αλφαβήτα των λουλουδιών, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Βαρελλά Α.**, Τα παπουτσάκια που λένε παραμύθια, εκδ. Άγκυρα, 1999.
- Γαβριηλία Μοναχή**, Το σπίτι του Θεού, εκδ. Τάλαντο. Αθήνα, 1998².
- Γαβριηλία Μοναχή**, Το σχολείο του Θεού, εκδ. Τάλαντο. Αθήνα, 2004.
- Γουάτ, Φ.-Γκίμπσον, Ρ.** Πασχαλινές δραστηριότητες, εκδ. Άγκυρα, 2002.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, Η ζωή του Χριστού, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 2002.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, Άριο είναι Κυριακή, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1992.
- Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γ.**, Έλα στη Βάπτισή μου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1997.
- Δαβέρου Γ.** Το παιχνίδι των γραμμάτων μέσα από την τέχνη, εκδ. Ν. Παναγόπουλος, 2003.
- Δέλτα Π.**, Η ζωή του Χριστού, εκδ. Εστία, Αθήνα.
- Επαμεινώνδας, Χ.** Ο Άγιος Γεώργιος ο Δρακοντοκτόνος, εκδ. Κόσμημα, Πάφος-Κύπρος, 2001.
- Ζορμπά – Ραμποπούλου Β.**, Ο Κωστής και το θαύμα των Χριστουγέννων, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2001.
- Ζούρας Π.**, Ο Θησαυρός του Γέροντα, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2001.
- Ζούρας Π.**, Παραμύθια της Καλαβρίας, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2002.
- Η Βίβλος εικονογραφημένη.** Απόδοση Σ. Χάστιγκς. Μετάφραση Ζ. Πλιάκου, εκδ. Πατάκη, 2004.
- Η Βίβλος**, απόδοση Λ. Χατζηφώτη, εκδ. Μίνωας.
- Ηλιόπουλος Β.**, Ο Τριγωνοψαρούλης, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2001.
- Η Χάρη του Θεού Αγιάζει το Νερό**, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη, 1986.
- Θεοτοκάριο για τα παιδιά**, εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 1998.
- Κανάβα Ζ.**, Οι πράξεις των Αποστόλων, εκδ. Ακρίτα, Αθήνα, 2004.
- Κανάβα Ζ.**, Η Βίβλος για παιδιά, εκδ. Ακρίτα, Αθήνα, 2001.
- Κεσμέτη Ν.**, Ο αντρεωμένος Ευστάθιος και το ελάφι του Θεού, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1999.
- Κρόκος Γ.**, Φυσαρμόνικες, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1980.
- Κωστάκου-Μαρίνη Α.**, Το Πάσχα της Αννούλας, εκδ. Αρμός, Αθήνα, 2000.
- Κωστάκου-Μαρίνη, Α.**, Οι γιορτές του Αποστόλη, εκδ. Παρουσία, Αθήνα.
- Κωστάκου-Μαρίνη, Α.**, Η Ουρανοπολιτεία, εκδ. Ν. Παναγόπουλος, Αθήνα, 2004.
- Λάγκερλεφ Σ.**, Θρύλοι για το Χριστό, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1990.
- Λαζάρου Α.**, Μια φορά στα χίλια χρόνια, εκδ. Του συγγραφέα. 1995.
- Λαουτάρη-Γκριτζαλα Ά.**, «Χριστός Ανέστη» παιδικές πασχαλιάτικες ιστορίες και έθιμα, εκδ. Αστήρ, Αθήνα, 2002.
- Λουκά Σ.**, Πώς να σου εξηγήσω την πίστη μας, εκδ. Τήνος, Αθήνα, 2003.
- Μαρίνη Α. & Σ.**, Σειρά: Ο μικρός αγιογράφος (Χρωματίζω τις γιορτές και μαθαίνω) εκδ. Ν.Παναγόπουλος, Αθήνα, 2002.

- Μαρίνη Α. & Σ.**, Μαθαίνω για την πίστη μου ζωγραφίζοντας, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 2004.
- Μαστρομιχαλάκη Α.**, Πάσχα Ελληνικό, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2001.
- Μαστρομιχαλάκη Α.**, Χριστούγεννα-Πρωτοχρονιά-Φώτα, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2002⁴.
- Μουντές Μ.**, Ιστορίες από τη Βίβλο. Καινή Διαθήκη. Παλαιά Διαθήκη, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.
- Μουρίκη Κ.**, Το πιο ωραίο όνομα, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα, 2005.
- Νικολοπούλου-Σκαρβέλη Α.**, Του ονείρου μας η γη, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1991.
- Νικολοπούλου Α.**, Τα μυστικά της ερήμου, εκδ. Τήνος, 1995.
- Ντεκάστρο Μ.**, Διαβάζοντας τις βυζαντινές εικόνες, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1992.
- Ο γιος της ερήμου (Ιωάννης ο Πρόδρομος)**, εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 2002.
- Οι παραβολές του Κυρίου, εικονογράφηση Φ. Κόντογλου**, μτφρ. Άγγελος Βλάχος, εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα, 1983.
- Ορθόδοξη Μοναχή**, Για να μάθουμε να πετάμε, εκδ. Τάλαντο.
- Ορθόδοξη Μοναχή**, «Εκ στόματος νηπίων», εκδ. Τάλαντο.
- Ο Σιταρομικρούλης**, εκδ. «Ετοιμασία» Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου, Καρέας, 1991.
- Παιδικό Γεροντικό**, εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 1996.
- Παπαδιαμάντης Αλ.**, Διηγήματα για παιδιά και νέους, εκδ. Άγκυρα, Αθήνα, 2002.
- Παπαδιαμάντης Αλ.**, Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα, εκδ. Άγκυρα, Αθήνα, 1992.
- Παραμύθια της Μικρασίας**, επιλογή - διασκευή κειμένων Γ. Κρόκου, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 1983.
- Ροκ Λ.**, Οι Δέκα Εντολές για παιδιά, εκδ. Μίνωας, Αθήνα, 1995.
- Σακελλαρίου Χ.** Παιδική ποίηση, επιμ. Θ. Ντζούφρας, Αθήνα 1997.
- Σακελλαρίου Χ.** Η μαγική σκηνή (για όλες τις σχολικές γιορτές) επιμ. Θ. Ντζούφρας, Αθήνα 1998.
- Στρατηγόπουλος π. Κ.**, Το σταυροδρόμι της καρδιάς μου, εκδ. Φιλοκαλία, Αθήνα 2002.
- Το πρώτο μου συναξάρι (Σύγχρονοι άγιοι)**, εκδ. Χρυσοπηγή, Αθήνα, 1997.
- Το πρώτο μου Προσευχητάρι**, επιμ. Ι.Χατζηφώτης, εκδ. Ανέμη, Αθήνα, 2000.
- Τριβιζάς Ευγ.** Ο χιονάνθρωπος και το κορίτσι, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1992.
- Φωτοπούλου, Δ και Α.** Παιδικό συναξάρι. Δι' ευχών των αγίων. Εκδ. Σταμούλη. 2004.
- Χατζής Γ.**, Η Αποκάλυψη του Ιωάννη, εκδ. Κέδρος, Αθήνα, 1996.
- Χιόνη Α.**, Το Πάτερ ημών. . . για παιδιά, εκδ. «Σωτήρ», Αθήνα, 2002.
- Χίου Δ.**, Στην εκκλησία με τον παππού και τη γιαγιά, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα, 2002.
- Χρωματίζω και αντιγράφω (για παιδιά από 3 μέχρι 12 ετών), εκδ. Ορθοδόξου Χριστιανικής Αδελφότητας «Λυδία».
- Ψαραύτη Λ.**, Ο Θωμάς, εκδ. Άγκυρα, 2003.

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

<http://www.inathos.gr>, Άγιον Όρος.

<http://www.apostoliki-diakonia.gr>, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος.

<http://www.ecclesia.gr>, Εκκλησία της Ελλάδος.

<http://www.msf.gr>, Γιατροί χωρίς σύνορα.

<http://www.myriobiblos.gr>, Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη της Εκκλησίας της Ελλάδος.

<http://www.pi-schools.gr/Lessonns/religious/index.html>, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (τοποθεσία για το μάθημα των Θρησκευτικών).

<http://www.patriarchate>, και www.epnet.gr, Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.

<http://www.unesco.org>, Ηλεκτρονική διεύθυνση της Unesco.

<http://www.unicef.gr>, Ηλεκτρονική διεύθυνση της Unicef.

<http://www.fhw.gr/chronos/gr/>, Ιστορία στο Διαδίκτυο.

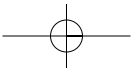
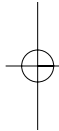
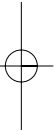
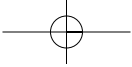
<http://solidarity.gr>, Ηλεκτρονική Διεύθυνση της Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

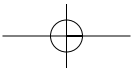
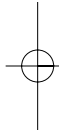
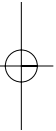
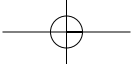
<http://www.actionaid.gr>, ιστοσελίδα της Action Aid.

<http://www.redcross.gr>, ιστοσελίδα του Ερυθρού Σταυρού.

<http://www.hamogelotoupaidiou.gr>, ιστοσελίδα «Χαμόγελο του Παιδιού».

<http://www.sosvillage.gr>, ιστοσελίδα των παιδικών χωριών SOS.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

BIBΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.